

Dideban Gazetesi'nde Bitlis (1957-1961)

Güler Yeşilfidan

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Doç. Dr. Erdem Karaca

**T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

DİDEBAN GAZETESİ'NDE BİTLİS (1957-1961)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLER YEŞİLFİDAN

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ERDEM KARACA**

Kasım-2020

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum **“Dideban Gazetesi’nde Bitlis (1957-1961)”** başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

...../...../20.....

İmza

Ad Soyad

Güler YEŞİLFİDAN

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres: Tahtusüleyman Mahallesi, Kazoderesi Sokak, No: 28, Ahlat/Bitlis

E-posta: glryslfd13@gmail.com

Telefon: 05458547258

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

“Dideban Gazetesi’nde Bitlis (1957-1961)” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. / / 20.....

Tezi Hazırlayan:

İmza

Güler YEŞİLFİDAN

Danışman:

İmza

Doç. Dr. Erdem KARACA

Tarih Anabilim Dalı Başkanı:

İmza

Doç. Dr. Fatih GENCER

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı öğrencisi **Güler Yeşilfidan** tarafından hazırlanan “*Dideban Gazetesi’nde Bitlis (1957-1961)*” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20... tarihinde, saat’te yapılmış ve tezin oy birliği/oy çokluğu ile kabul/red edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Üye: Unvanı Adı SOYADI

Üniversite Adı, Anabilim Dalı,

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans olarak kabulü onaylanmıştır.

.... / / 2020

Unvan Ad Soyad

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2020

Danışman: Doç. Dr. Erdem KARACA

Güler YEŞİLFİDAN

DİDEBAN GAZETESİ'NDE BİTLİS (1957-1961)

ÖZET

Kitle iletişim araçlarından biri olan gazeteler, haber malzemesi sayılan bilgilerin toplanması, düzenlenmesi ve dağıtılması amacıyla ortaya çıkmışlardır. Bu bağlamda üzerine düşen görevi yapan gazeteler, dünyamızda baş veren olayları geniş kitlelere aktararak, insanları bilgilendirmek adına çok önemli işlevi icra etmektedir. Yerel gazeteler ise; belirli bir yörede halkı bilgilendirmeyi, eğitmeyi, eğlendirmeyi, yönlendirmeyi ve böylece kamuoyunun serbestçe oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada, Bitlis'te 1957-1961 yılları arasında basın hayatında yer alan Dideban Gazetesi temel alınarak ilgili dönemdeki olaylar/gelişmeler incelenmiştir. Söz konusu dönemde ön plana çıkan hususlar; siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel, sağlık, eğitim ve imar mevzuları olmuştur. Mevzular, bulgular ve gelişmeler, basın eksenli içerik taraması yapılmak suretiyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bitlis, Dideban Gazetesi, Kent Tarihi, Basında Bitlis, 1950'ler

Republic of Turkey

Bitlis Eren University

Graduate Education Institute

Department of History

Master's Thesis, November 2020

Supervisor: Doç. Dr. Erdem KARACA

Güler YEŞİLFİDAN

BITLIS IN DİDEBAN NEWSPAPER (1957-1961)

ABSTRACT

Being one of mass communication means, newspapers emerged to collect, arrange and provide information deemed news materials. Fulfilling their duties in this respect, newspapers transfer information on incidents occurring in the world to vast masses and thus perform a very essential function for the sake of informing public. Local newspapers provide contribution to informing, entertaining, training, guiding public and thus creation of free public opinion.

In this study events/developments in 1957-1961 in press in Bitlis are studied base on Dideban Newspaper. Events predominantly occurring in that period are political, economic, social, cultural, health, educational and land improvement issues. The issues, findings and developments are studied by means of content scanning on press basis.

Keywords: Bitlis, Dideban Newspaper, History of City, Bitlis in Press, 1950s

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER TABLOSU.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
B. Dideban Gazetesi.....	2
C. Bitlis İlinin Coğrafi Konumu ve Tarihi.....	4
D. Dideban Gazetesi'nde Bitlis'in İdari Yapısı.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

BİTLİS'TE SİYASİ HAYAT

1.1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU ve İKTİDARA GELİŞİ.....	12
1.2. SİYASİ PARTİLER ve 27 EKİM 1957 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ.....	13
1.2.1. Siyasi Parti Faaliyetleri.....	13
1.2.2. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri.....	15
1.2.3. Bitlis'te 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri.....	16
1.2.4. On Birinci Dönem Bitlis Milletvekilleri.....	17
1.2.4.1. Selahattin İnan'ın Biyografisi.....	17
1.2.4.2. Nusrettin Barut'un Biyografisi.....	18
1.2.4.3. Rifat Bingöl'ün Biyografisi.....	18

1.2.5. Bitlis Milletvekillerinin Faaliyetleri.....	18
1.3. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ.....	21
1.3.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden Sonra Bitlis.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ GELİŞMELER

2.1. SANAYİ MEVZUSU.....	26
2.1.1. Bitlis Atölyesi ve Tekel Tütün Fabrikası.....	26
2.1.2. Tekel Tütün Fabrikası.....	27
2.1.3. Tütün Kaçakçılığı.....	28
2.2. TİCARET.....	29
2.3. HAYVANCILIK.....	29
2.3.1. Hastalıklarla Mücadele.....	30
2.4. TARIM.....	31
2.5. MEYVECİLİK, BAĞCILIK ALANINDA ÇALIŞMALAR.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM, KÜLTÜR ve SANAT

3.1. EĞİTİM.....	33
3.1.1. Örgün Eğitim.....	33
3.1.2. İnşa edilen Okullar.....	35
3.1.3. Yaygın Eğitim.....	38
3.1.4. Okullarda Kültürel Faaliyetler.....	38
3.2. KÜLTÜR ve SANAT.....	40
3.2.1. Sinema.....	40

3.2.2. Dernekler.....	42
3.2.3. Tarihi Eserler ve Restorasyon Çalışmaları.....	44
3.2.4. Bitlis'te Yayınlanan Gazeteler.....	46
3.3. BAYRAMLAR.....	50
3.3.1. Resmi ve Milli Bayramlar.....	50
3.3.2. Dini Bayramlar.....	52
3.3.3. Anma Törenleri.....	52
3.4. EĞLENCE HAYATI.....	53
3.4.1. Kahvehaneler.....	53
3.4.2. Kulüpler.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAYINDIRLIK, BELEDİYE ve SAĞLIK HİZMETLERİ

4.1. BAYINDIRLIK ve ALT YAPI ÇALIŞMALARI.....	55
4.1.1. İmar Faaliyetleri.....	55
4.1.2. Altyapı Çalışmaları.....	55
4.1.2.1. Karayolları.....	55
4.1.2.2. Demiryolları.....	57
4.1.2.3. Elektrik Çalışmaları.....	60
4.1.2.4. Haberleşme.....	61
4.2. BİTLİS BELEDİYESİNİN FAALİYETLERİ.....	62
4.2.1. Çevre Düzenleme ve Ağaçlandırma Çalışmaları.....	62
4.2.2. Şehrin Kanayan Yaraları; Su Elektrik ve Yol.....	63
4.2.2.1. İçme Suyu Çalışmaları.....	63
4.2.2.2. Elektrik.....	64

4.2.2.3. Unutulmuş Şehirde Ulaşım.....	65
4.2.2.4. Yol Yapım ve Onarım Çalışmaları.....	66
4.2.3. Belediyeye Yönelik Şikayetler.....	68
4.3. SAĞLIK HİZMETLERİ.....	70
4.3.1. Sağlık Kurumları.....	70
4.3.1.1. Hastaneler.....	70
4.3.1.2. Verem Dispanseri.....	72
4.3.2. Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele.....	73
4.3.2.1. Verem.....	73
4.3.2.2. Trahom.....	75
4.3.2.3. Sıtma.....	76
4.3.2.4. Kuduz.....	76
4.3.3. Diğer Bulaşıcı Hastalıklar.....	77
4.3.4. Aşı Uygulamaları.....	78
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	92

TABLolar LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1.: 23 Ekim 1960 İl ve İlçelerin Nüfusu.....	9
Tablo 1.2.: 23 Ekim 1960 Yılında Bitlis'in İlçe, Bucak ve Köy Sayıları.....	9
Tablo 1.3.: 1950-1960 Yılları Arasındaki Görev Alan Bitlis Milletvekilleri.....	10
Tablo 1.4.: Partilerin Oy Oranları ve Milletvekilleri Sayısı.....	16
Tablo 1.5.: Bitlis'teki Milletvekilleri Adaylarının Oy Miktarı.....	17
Tablo 3.1.: 17 Kasım 1958 Tarihinde Bitlis Lisesi'ndeki Öğretmenlerin Durumu...34	
Tablo 3.2.: 1949-1959 Bitlis İline Bağlı Köy Okullarının Sayısı.....	36
Tablo 3.3.: 1957-1961 Yılında Bitlis Sinemalarında Gösterime Giren Filmler.....	40
Tablo 3.4.: 1957-1961 Yılında Bitlis'te Faaliyette Olan Dernekler.....	42
Tablo 3.5.: 1973 Bitlis İl Yıllığı'na Göre Bitlis Şehrinde Yer Alan Tarihi Eserlerden Bazılarının İsimleri	44
Tablo 3.6.: Dideban, Yeşil Bitlis, Yeni Dideban, Bitlis Tasviri Efkâr Gazetelerinde Yayınlanan Bazı Makalelerin ve Yazarların İsimleri.....	48
Tablo 4.1.: Lüzumlu Telefon Numaraları.....	61
Tablo 4.2.: Kurtalan'dan Tren Kalkış ve Gidiş Saatleri.....	66
Tablo 4.3.: Bitlis Devlet Hastanesi ve Poliklinik Günleri.....	72

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1: Dideban Gazetesi'nin İsim, Yıl, Sayı, Tarih ve Fiyat Bölümü.....	3
Şekil 3.1.: Gökmeydan Çeşmesi.....	45
Şekil 4.1.: Muş-Tatvan Demiryolu Hattı.....	59

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜ	: Atatürk Üniversitesi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BEÜ	: Bitlis Eren Üniversitesi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organizasyon (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)
Çev.	: Çeviren
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CTAD	: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
DP	: Demokrat Parti
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
HP	: Hürriyet Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İA	: İslâm Ansiklopedisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı

M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MP	: Millet Partisi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
vb.	: Ve benzeri/başkaları
Yay.	: Yayınevi/Yayıncılık/ Yayınları
y.y.	: Yayın yılı yok
Y.	: Yıl

ÖN SÖZ

“*Dideban Gazetesi’nde Bitlis (1957-1961)*” konulu yüksek lisans tezi, Doğu Anadolu kenti olan Bitlis’te meydana gelen değişim ve gelişimi konu edinmiştir.

Tez, giriş ve dört bölümden müteşekkil olup, Dideban Gazetesi’nin 1957-1961 yıllarını esas almıştır. Giriş kısmında; Dideban Gazetesi biçim ve içerik yönünden incelenmiştir. Ayrıca Bitlis ilinin tarihi, coğrafyası ve idari yapısına değinilmiştir.

Birinci bölümde; çalışmanın dönemini kapsayan 1957-1961 yılları arasındaki Bitlis’in siyasi hayatı irdelenmiştir. İlk etapta siyasi partiler ele alınarak, 27 Ekim 1957 genel seçimi ve seçilen Bitlis milletvekilleri hakkında bilgi verilmiştir. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve darbenin Bitlis basınındaki yansımalarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde; Bitlis’in iktisadi hayatından bahsedilmiştir. Bu doğrultuda Bitlis için önemli bir gelir kaynağı durumunda bulunan Tekel Tütün Fabrikası’nın geçmişi ile ilgili detaylıca bilgi verilmiştir. Ayrıca ticaret, tarım ve hayvancılık alanlarında yapılan çalışmalara ve hayvan hastalıklarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde; Bitlis’in eğitim ve kültürel hayatı üzerinde durulmuştur. Şehirdeki örgün ve yaygın eğitim hayatı değerlendirilmiştir. Örgün eğitim kapsamında yaşanan sıkıntılar il, ilçe ve köylerde inşa edilecek olan okullar ve okullardaki kültürel faaliyetlere detaylıca değinilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde; bayındırlık, belediye hizmetleri ve sağlık alanındaki çalışmalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda, 1957-1961 yılları arasındaki imar faaliyetleri, belediyenin yatırımları (su, elektrik, çevre düzenlemeleri, ulaşım) ve şehrin önemli sorunları olan içme suyu ve yol çalışmaları ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde, çalışmalarımnda bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan, Tez’in belli bir sistem ve disiplin içerisinde ilerlemesinde bana eşlik eden çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Erdem KARACA’ya sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışmamın her aşamasında yardım ve desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Güler Yeşilfidan

Bitlis-2020

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eskiden yerel gazetelere “*taşra gazeteleri*” ya da “*Anadolu gazeteleri*”, daha önceleri de “*vilayet gazeteleri*” denmiştir. Bu deyimler zamanla anlamlarını yitirmiştir. Zamanla, yerel gazete tabiri, İstanbul ve Ankara dışında çıkan bütün gazeteleri kapsamıştır. Özellikle, Cumhuriyetten sonra yerel gazetecilikte önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öyle ki, 1990 yılında yayınlanan yerel gazetelerin sayısı 327’ye yükselmiştir.¹

Bitlis, tarih öncesi çağlara kadar uzanan kadim geçmişiyle her zaman Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Ayrıca ticaret yollarının üzerinde bulunması ve büyük devletlere merkezlik yapmış olması Bitlis ilinin önemini daha da artırmıştır.

Bitlis, bulunduğu jeopolitik konum ve köklü geçmişi nedeniyle araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Tarih öncesi devirlerden başlayarak Cumhuriyet Dönemine kadar Bitlis tarihi üzerinde akademik çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Ermeni Meselesi ile ilgili kaleme alınan eserlerde de Bitlis’in büyük oranda konu edildiği görülmektedir. Fakat Bitlis’le ilgili yakın tarihle ilgili pek az çalışma yapıldığı için araştırmamız bu yönde şekillendirilmiştir.

Bu çalışmada yakın geçmiş olarak niçin Dideban Gazetesi’nin tercih edildiğine dair sebepler mevcuttur. Dideban Gazetesi; Bitlis’in 1957-1961 yılları arasındaki sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik hayatına ışık tutmuş yerel gazetelerden biridir. Gazetede Bitlis ile ilgili yer alan haberler doğrultusunda çeşitli konularda çokça bilgiye ulaşmak dikkate değer olmuştur.

Araştırmanın ilk safhasında Dideban Gazetesi’nin (1957-1961) mevcut bütün sayıları detaylıca incelenmiştir. Çıkan haberler doğrultusunda çalışma şekillendirilmiştir. Daha sonra arşiv belgelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) kataloğunda tarama yapılmıştır. Ancak, 1957-1961 yıllarına ait çalışmada kullanılabilecek pek fazla belgeye ulaşılamamıştır.

Çalışmanın bir bölümünü oluşturan “*Bitlis’te Siyasi Hayat*” için önem teşkil eden Meclis Tutanaklarının 1957-1961 yılları arası tamamen taranmıştır. Sonrasında,

gazetede çıkan haberler doğrultusunda Resmî Gazete'nin 1957-1961 yılları arasındaki dönemin tamamı taranarak, gerekli olan haberlerden yararlanılmıştır. Ayrıca, diğer süreli yayınlar olarak da; Yeşil Bitlis, Tasviri Efkâr, Yeni Dideban ve Bitlis gazeteleri incelenmiştir. Araştırmada büyük önem teşkil eden gazeteler İstanbul Beyazıt Kütüphanesinden temin edilmiştir. Son olarak da, Bitlis'le alakalı çalışmalar ve gazete üzerinden yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmalara örnek olarak; *Yeni İnan Gazetesi'nde Tekirdağ (1953-1954)*, *Demokrat Parti Dönemi'nde Konya (1950-1960)*, *Vansesi Gazetesi (1948-1960)* vb. verilebilir. Kullanılan bütün kaynak ve araştırma eserler dipnot ve bibliyografyada verilmiştir. Sonuç olarak çalışma için elde edilen bilgiler doğrultusunda “*Dideban Gazetesi'nde Bitlis (1957-1961)*” adlı çalışma şekillendirilmiştir.

B. Dideban Gazetesi

Araştırma konusu olan gazetenin ismi *Dideban*'dır. Gazete adını Bitlis'teki bir dağın adından almıştır. Halk şairlerinin terennümlerine yerleşen, manilerine hayatiyet ve şekil veren bu efsaneleşmiş dağın taşıdığı ad, çeşitli rivayetler ve manalar taşımaktadır. Bu dağın “*Dideban*” adını almasına sebep, Van yolunu görüşü ve bu yol güzergâhına hâkim bir mevkide bulunuşu idi. Bugünkü şekline göre de “*gözetleyen dağ*” anlamında kullanılmaktadır. *Dide*, gözden gözetlemekten, *Ban* da yer ve mahal anlamına gelmektedir.²

Dideban Gazetesi, “*Günlük Siyasi Müstakil Gazete*” başlığı ile 11 Ekim 1957 günü yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi ve aynı zamanda Yazı İşleri Müdürü İsmail Hakkı Ekmekçioğlu'ydu.³ Daha sonra gazetenin müdürlüğünü kısa bir süreliğine M. Nezir Ekmekçioğlu yapmıştır.⁴ Gazete, 11 Ekim 1957 yılında yayın hayatına başlamıştır. Kesin son çıkış tarihi bilinmeyen gazetenin elimizdeki son nüshası 21 Haziran 1961 tarihli 793'üncü sayısıdır.⁵

Dideban Gazetesi, 613. sayısına kadar “*Günlük Siyasi Müstakil Gazete*” olarak çıkmıştır. 13 Mayıs 1960 (614. sayısından) tarihinden itibaren ise “*Günlük Siyasi*

¹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003, s. 381-382.

² *Dideban*, Y. 1, S. 1, 11 Ekim 1957, s. 1.; <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 05.05.2020).

³ *Dideban*, Y. 1, S. 1, 11 Ekim 1957, s. 1.

⁴ *Dideban*, Y. 3, S. 583, 19 Şubat 1960, s. 1.

⁵ *Dideban*, Y. 4, S. 793, 21 Haziran 1961, s. 1.

Gazete” olarak yayın hayatına devam etmiştir.⁶ İlk çıktığında “Pazar Hariç Her Gün Çıkan Gazete”, 6 Ocak 1960 tarihinden itibaren, “Pazartesi, Çarşamba ve Cuma Günleri” çıkmıştır. ⁷ Bazen yaşadığı maddi sıkıntılardan dolayı da gazete çıkarılamamıştır.⁸

Şekil 1.1.: Dideban Gazetesi'nin İsim, Yıl, Sayı, Tarih ve Fiyat Bölümü⁹

Gazetenin sol tarafında, Mustafa Kemal Atatürk'ün sözü olan “*Ne Mutlu Türküm Diyene*” yazmaktadır. Sağ tarafında ise sahibi, idarehanesi, basım yeri ve ilk çıkış tarihi yer almaktadır. Gazete isminin alt kısmında ise, soldan sağa sırasıyla yıl, sayı, tarih ve fiyatı hakkında bilgiler yer almıştır. Dideban gazetesi ilk çıktığında fiyatı 5 kuruştur.¹⁰ Daha sonra 10 kuruştan satılmıştır.¹¹ Gazete kurulduğu tarihten itibaren, çeşitli aralıklarla Dideban, Yeşil Bitlis¹² ve Şerefhanoglu Basımevi matbaalarında basılmıştır.¹³

Gazetenin ilk sayfasında, Türkiye ve Bitlis'in gündemini belirleyen haberler yer alırken, ikinci sayfada ise birinci sayfada yer alan haberlerin devamı, şiirler, ilânlar, spor, özlü sözler, reklamlar bulunmaktadır. Gazetenin dili sade ve anlaşılırdır. Ancak

⁶ *Dideban*, Y. 3, S. 614, 13 Mayıs 1960, s. 1.

⁷ *Dideban*, Y. 3, S. 566, 6 Ocak 1960, s. 1.

⁸ *Dideban*, Y. 1, S. 162, 28 Nisan 1958, s. 1.

⁹ *Dideban*, Y. 1, S. 2, 12 Ekim 1957, s. 1.

¹⁰ *Dideban*, Y.1, S. 1, 11 Ekim 1957, s. 1.

¹¹ *Dideban*, Y. 3, S. 566, 6 Ocak 1960, s. 1.

¹² *Dideban*, Y. 3, S. 566, 6 Ocak 1960, s. 1.

¹³ *Dideban*, Y. 3, S. 569, 18 Ocak 1960, s. 1.

zaman zaman imla ve yazım hatalarına rastlanmaktadır. Örneğin; CHp den bir istifa¹⁴, Ameiiyat ve Poliklinik günleri¹⁵, KAYAK yarışmaları yapılacak¹⁶, Maamızda her türlü evrakı¹⁷, EKİSPRES¹⁸, Hıstane bahçesine ağaç dikilecek¹⁹, Tern seferleri²⁰, Pazartesi, Çarşamba ve Cuma güleri çıkar²¹, Haiciye poliklinik, Ziyaet günleri²² vb. şekilde yazım ve imla hataları olduğu görülmektedir.

Dideban Gazetesi'nin haber ve yazı dağılımını incelediğimizde, genel olarak Bitlis'in siyasi, iktisadi, eğitim, sağlık ve sosyal vaziyete ilişkin günlük olaylara dair haberlere yer vermiştir. Bitlis ili dışındaki haberler ise gazetede küçük bir yer tutmuştur.

Bitlis basın tarihinde yer alan öncü isimler bu gazetede yazılar yazmışlardır. Gazetenin verdiği haberlere ve yayınladığı makalelere bakıldığında yazar kadrosunda; İsmail Hakkı Ekmekçioğlu, Mehmet Kumaşçioğlu, Ertaç Tutkun, Yavuz Uysal, Baki Soydaş, Haşim Bingöl, Hayali Hasan Yavaş, Basri Gocul gibi isimlere yer verildiği görülmüştür. Gazetede yer almış olan yazılara şunlar örnek verilebilir: “*Bitlis Folkloru*”²³, “*Bitlis'in Kalkınması*”²⁴, “*Fuzuli*”²⁵, “*Bir Gezi Dönüşünden Notlar*”²⁶, “*Vazifeşinas Bir Müdür ve İdaresindeki Teşkilat*”²⁷, “*Yurt Meselesi*”²⁸, “*On Bir Ayın Sultanı Ramazan*”²⁹, “*Ticaretin Düzeni*”³⁰ vb. yazılar yayımlanmıştır.

C. Bitlis İlinin Coğrafi Konumu ve Tarihi

Bitlis, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Van Gölü'nün güneybatı kıyısında yer alan Tatvan iskelesine 23 km uzaklıkta bulunan bir şehirdir.³¹ Doğuda

¹⁴ *Dideban*, Y. 1, S. 74, 13 Ocak 1958, s. 1.

¹⁵ *Dideban*, Y. 3, S. 579, 10 Şubat 1960, s. 2.

¹⁶ *Dideban*, Y. 3, S. 582, 17 Şubat 1960, s. 1.

¹⁷ *Dideban*, Y. 3, S. 588, 2 Mart 1960, s. 2.

¹⁸ *Dideban*, Y. 3, S. 589, 7 Mart 1960, s. 2.

¹⁹ *Dideban*, Y. 3, S. 592, 14 Mart 1960, s.1.

²⁰ *Dideban*, Y. 3, S. 571, 22 Ocak 1960, s. 2.

²¹ *Dideban*, Y. 4, S. 692, 23 Kasım 1960, s. 1.

²² *Dideban*, Y. 4, S. 680, 24 Ekim 1960, s. 2.

²³ *Dideban*, Y. 1, S. 37, 22 Kasım 1957, s. 1-2.

²⁴ “Mehmet Kumaşçioğlu”, *Dideban*, Y. 1, S. 66, 3 Ocak 1958, s. 1-2.

²⁵ “Ertaç Tutkun”, *Dideban*, Y. 1, S. 73, 11 Ocak 1958, s. 1.

²⁶ “Baki Soydaş”, *Dideban*, Y. 3, S. 584, 22 Şubat 1960, s. 1.

²⁷ “İsmail Hakkı Ekmekçioğlu”, *Dideban*, Y. 3, S. 659, 5 Eylül 1960, s. 1.

²⁸ “İsmail Hakkı Ekmekçioğlu”, *Dideban*, Y. 3, S. 660, 7 Eylül 1960, s. 1.

²⁹ “Haşim Bingöl”, *Dideban*, Y. 3, S. 590, 9 Mart 1960, s. 1.

³⁰ “İsmail Hakkı Ekmekçioğlu”, *Dideban*, Y. 3, S. 664, 16 Eylül 1960, s. 1.

³¹ Mükrimin Halil Yinanç, Besim Darkot, “Bitlis”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. 2, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 657-658.; *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 1.

Van gölü, batıdan Muş, güneyden Siirt ve Batman, kuzeyden ise Ağrı ile çevrilidir.³² Dicle'nin kollarından biri olan Botan Suyu'na karışan Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar arasında açtığı dar ve derin bir vadide deniz seviyesinden 1400-1450 metre yükseklikte kurulmuştur.³³ Bitlis'in burada kurulmuş olması ve tarihin her döneminde de büyük bir öneme sahip olmasının başlıca sebebi de coğrafi konumudur. Çünkü Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu'yu birbirinden ayıran geçit vermez Güneydoğu Toroslar sadece bu bölgede geçit vermektedir. Bitlis, El-Cezire düzlüklerini Doğu Anadolu'nun merkezi platolarına ve oradan İran ve Kafkasya'ya bağlayan en kestirme ve Güneydoğu Torosları aşan yol üzerinde kurulduğu için büyük bir öneme sahiptir.³⁴ Bitlis ilinde sert karasal iklim özellikleri görülür. Bölgeye kış aylarında kuzey, yaz aylarında güney rüzgârları hâkimdir. Bitlis'te kış Kasım ayında başlar, Mayıs ayına kadar sürer. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri çok kısa sürmekte ve yaz ayları ise sıcak, kışları ise çok sert geçmektedir.³⁵ Sert ve zor tabiat şartlarının gölgesi altında yer alan; 3.713 km² büyüklüğündeki Van Gölü, 4.058 m yüksekliğindeki Süphan Dağı³⁶ ve zirve yüksekliği 2.935 m olan Nemrut Krateri ve Gölü³⁷, Bitlis'teki doğal zenginliklerin başlıcalarıdır.

Bitlis'in ne zaman kurulduğu, adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu nedenle, kesin bir kuruluş tarihinden bahsedilemeyen Bitlis'in adının, kökeni mitolojik bir söylence ile çeşitli rivayetlere dayandırılmasına yol açmıştır. En meşhur tanımlama; Bitlis şehrinin temelini oluşturan kalenin, eski kaynaklarda anlatılan bir efsane ile Büyük İskender'in emri üzerine *Badlis* adında bir komutanı tarafından yapılması ve şehre bu komutanın adının verilmiş olmasıdır. Şehrin kuruluş yerinde birleşen Kömüs Çayı ile Rahva Deresi'nin arasında aşınımdan korunmuş, volkanik kayalardan oluşan bir yükseltinin bulunması, bu kesime bir kale kurulması düşüncesini geliştirmiş olmalıdır. Nitekim, Bitlis Kalesi,

“İran üzerinden gelen yolların Torosları aşabileceği tek geçidin ağzına hâkim sarp kayalık üzerine kurulmuştur. Doğu yönünde tam karşısında bulunan Dideban tepesindeki gözcü kulesi sayesinde gerek güneyden gerek kuzeyden

³² *İl İl Türkiye Ansiklopedisi*, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 203.

³³ Metin Tuncel “Bitlis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 22.

³⁴ Metin Tuncel, “Bitlis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 225.; *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 1.

³⁵ Mükrimin Halil Yinanç, Besim Darkot, “Bitlis”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. 2, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 658-660.

³⁶ Matthes Bubhe, *Türkei, Politik und Zeitgeschichte*, Bonn 1996, s. 243.

³⁷ Gerhard Zimmer, “Auf dem biblischen Ararat- ein Bergabenteuer”, *Hörselberg-Bote, Zeitschrift im Heimatverlag Hörselberg*, Nr. 89, Sommerausgabe 2012, s. 13.

gelen bir kervan veya orduyu kilometrelerce ötesinde görebilme imkânına sahip olduğu için kaledekilerin haberi olmadan bu boğazdan geçebilmek imkânsızdır”.

Bitlis bölgesinde yaşamış halklar, Bitlis için farklı isimler kullanmışlardır. Asurlular “*Bit-Liz*”, Persler ve Yunanlılar “*Bad-Lais*”, Bizanslılar “*Bal-Lais-on*” ya da “*Baleş*”, Araplar “*Bad-Lis*”, Ermeniler “*Peğeşya da Pağışı*” isimlerini kullanmışlardır. Asur dilinde “*Bit*”, sözcüğü “*yurt*” anlamına gelmektedir. “*Bit-liz*”in, “*Liz’in yurdu*” anlamına geldiği tahmin edilmektedir. Bidlis veya Bitlis adı ise Müslümanlık sonrasında dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Evliya Çelebi Seyahatnamesi’n de, “*Zülkarneyn’in Şehri*” olarak da geçmektedir. Kitabı Türkiye’de de Bitlis şeklinde telaffuz edilmiştir. Tarihi gelişim süreci içinde Bitlis şehrinde, sırasıyla Hurilerin, Urartuların, Asurluların, Medlerin, Perslerin, Romalıların ve Bizanslıların hâkimiyeti kurdukları bilinmektedir.³⁸

Bitlis, Hz. Ömer döneminde (640-641) Arap ordularınca kuşatılmıştır. Böylece İslâm hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Emevi ve Abbasi devletleri döneminde yereldeki beylerden atama yapılarak, şehrin idare edilmesi yoluna gidilmiştir. 927 tarihinde tekrar Bizans egemenliğine girdiyse de Bizans’ın hâkimiyeti fazla uzun sürmemiştir. 990 tarihinde Mervanilerin, 1085’te Dilmaçoğulları’nın, 1192 tarihinde Sökmenli Beyliği (Ahlâşahlar) hâkimiyeti altına girmiştir. 1207’de Eyyübi Devleti’nin bu beyliğe son vermesi ile Bitlis, Eyyübi hâkimiyetine dâhil olmuştur. 1220 tarihinde itibaren Şeref Han’lar³⁹ tarafından idare edilen Bitlis’te, 1229’da Harzemşahların, 1230’da Anadolu Selçuklu Devleti’nin, 1243’te İlhanlıların, 1394’te Timurluların ve 1405’te de Karakoyunluların hâkimiyeti görülmüştür. 1467’de Akkoyunlular, 1507’de Safeviler Bitlis’e hâkim olmuştur. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran Seferi dönüşünde İdris-i Bitlisi’nin de desteğiyle Bitlis’teki yerel beyler Osmanlı Devleti’ne

³⁸ Bitlis ilinin tarihi özellikleri ile ilgili bilgiler, kaynaklardaki farklılıklar derlenerek verilmiştir. İstifade edilen kaynaklar için bkz. Mükrimin Halil Yinanç, Besim Darkot, “Bitlis”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. 2, MEB yay., Eskişehir 1997, s. 658-660.; Metin Tuncel, “Bitlis” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 225-226.; Celal Kayaoğlu, *Bitlis’i Tanyalım*, Ankara 1967, s. 10.; *Bitlis 1973 İl Yılığ*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 1-3.; *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 4. Kitap, C. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 123-124.; Kenan Arınç, “Bitlis’te Nüfus Hareketleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Talip Yücel’e Armağan*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1997, s. 17-18.

³⁹ Bu hanedanın hâkimiyetinde idarecilik yapanlar saltanatla görev yapmışlardır. Görev yapanların kronolojik sırası için bkz. *Bitlis 1973 İl Yılığ*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 4.

bağlılıklarını bildirmişlerdir. Fakat Bitlis'in Osmanlı topraklarına kesin katılışı 1534 yılında olmuştur.⁴⁰

Bitlis 17. ve 18. yüzyılda kayıtlara hükümet sancağı olarak kaydedilmiştir. Nitekim 18. yüzyılda tevcihat defterinde Bitlis'in statüsü ve idarecileri hakkında ilgi çekici bilgiler bulunmaktadır. Bu bir asırlık süre içerisinde 53 idareci atanmıştır. Hükümet statüsünde olduğu için çoğu defa aynı aileden olmasına rağmen bu idarecilerin çok azı 2 yıl ve üzeri görevde kalabilmiştir. Görev yapan idareciler bu dönemde genellikle bir yılın altında görev yapabilmişlerdir. Örneğin; 1755-1800 yılları arasındaki 45 yıllık sürede 40 defa tayin kararı yazılmıştır. Bu da bize, 17. ve 18. yüzyılda devletin sık sık bu bölgeye müdahalesi olduğunu ve bölgede istikrarlı bir idarenin tam olarak kurulmadığını göstermektedir.⁴¹

1877-1878 tarihli Osmanlı-Rus savaşından sonra bölgenin merkezi bağlılığını güçlendirmek amacı ile Bitlis 1 Aralık 1878 yılında vilâyet haline getirilmiştir. Van Gölü'nün batı kıyılarından Dicle Nehri'ne, Hakkâri dağlarının batı kısmından Bingöl Dağı eteğine kadar uzanan büyük bir vilâyet haline getirilmiştir. Ayrıca Vilâyet; Siirt, Muş ve Genç Sancaklarını teşkil etmekteydi.⁴²

Bitlis vilâyeti, mahalli beyler döneminde Osmanlı Devleti'nin valileri idaresinde; Türk, Ermeni ve Kürt gibi halklar normal bir hayat sürmekte idiler. Ancak, bazı emperyalist devletlerin menfaatini takip eden, ecnebi politikaları ile desteklenen Ermeni Komitacılarının faaliyetleri sebebiyle, 19. asrın son yıllarında halk arasında gittikçe artan bir huzursuzluk ortamı oluşmuştur. Bu durum Bitlis vilâyetinde bir anarşiye ve muhtelif gruplar arasında çatışmalara sebebiyet vermiştir.⁴³

⁴⁰ Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1990, s. 47.; Danyal Tekdal, "II. Abdülhamit Dönemi'nde Bitlis Vilayeti (İdari ve Sosyal Yapı)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli 2018, s. 13-14. (Doktora Tezi); Recep Yaşa, "Bitlis'te Türk İskâmı (XII.-XIII. Yüzyıl)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elâzığ 1990, s. 24-42. (Yüksek Lisans Tezi).

⁴¹ Mehmet İbnaşı, "XVIII. Yüzyılda Bitlis Sancağı ve İdarecileri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 33, Erzurum 2007, s. 247-251.

⁴² Danyal Tekdal, "II. Abdülhamit Dönemi'nde Bitlis Vilayeti (İdari ve Sosyal Yapı)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli 2018, s. 29-34. (Doktora Tezi).

⁴³ İlhami Taşdemir, "333 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicilleri Transkripsiyonu, (H.1295-1300, 1-115 Sayfalar, M.1878-1882)", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van 2010, s. 5-6. (Yüksek Lisans Tezi); *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 7.; Kenan Arınç, "Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: Bitlis", *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 1, Erzurum 1995, s. 82.

Bitlis, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında Rus orduları tarafından 2 Mart 1916 yılında işgal edilmiştir. Uzun süre yaşanan işgallerden sonra,

“8 Ağustos'ta, yolların ve iletişim hatlarının kullanılmaması ve mevsimin yarattığı güçlükler nedeniyle Bitlis ve Muş bölgesine yerleşen Rus güçleri, 'birliklerimizin' baskısı ve şiddetli saldırıları karşısında yavaş yavaş geri çekilmeye zorlanmış, çok sayıda silah, tüfek ve esir elde edilmiştir. Bitlis ve Muş'un güneyinde, düşmanın şimdiye kadar en inatla savunduğu dağ silsilesi bir gün önce tamamen ele geçirilmiştir.”⁴⁴

7-8 Ağustos gecesini 16. Kolordu Kumandanlığı olarak görev alan Mustafa Kemal Paşa ve “askerlerimiz” Bitlis şehrini geri almışlardır.⁴⁵

Şehir, Rus işgali ve Ermeni soykırım faaliyetleri nedeni ile 1916 yılından itibaren sönükleşmiş ve adeta küçük bir tarım kasabasına dönüşmüştür. Nitekim sanayi tesisleri yok edilen, aile konutları büyük ölçüde tahrip olunan Bitlis'in nüfusu, 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımı sonucuna göre 9050'ye inmişti. Belirtilen nedenlerle Bitlis, 1929 yılında kaza merkezi statüsüne indirilerek Muş Vilâyetine bağlanmış ise de kent halkının yoğun girişimleri neticesinde, 4 Ocak 1936 yılında çıkarılan 2285 sayılı yasa ile yeniden vilâyet merkezi statüsüne getirilmiştir.⁴⁶ Bitlis, günümüzde Ahlât, Tatvan, Adilcevaz, Güroymak, Hizan ve Mutki ilçelerinden meydana gelen bir şehirdir.

D. Dideban Gazetesi'nde Bitlis'in İdari Yapısı (1957-1961)

1957-1961 yılları arasında Bitlis nüfusunda önceki yıllara göre artış yaşanmıştır. 23 Ekim 1960 yılında yapılan genel sayımda Bitlis ilinin nüfusu 128.966 kişiye ulaşmıştır.⁴⁷

23 Ekim 1960 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre; il, ilçe ve köylerin nüfusuna ait ayrıntılı veriler şu şekildedir:⁴⁸

⁴⁴ Erdem Karaca, “I. Dünya Savaşı: Bitlis-Muş Hattı Çatışmalarının Viyana Basınına (Deutsches Volksblatt ve Neuigkeits Welt Blatt) Yansımaları”, *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis (C.1)*, Ed. M. İnbaşı, M. Demirtaş, Ankara 2019, s. 611-612.

⁴⁵ *Aynı yer*, s. 611-612.

⁴⁶ İlhami Taşdemir, “333 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicilleri Transkripsiyonu, (H.1295-1300, 1-115 Sayfalar, M.1878-1882)”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van 2010, s. 5-6. (Yüksek Lisans Tezi); *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 7.; Kenan Arınç, “Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: Bitlis”, *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 1, Erzurum 1995, s. 82.

⁴⁷ Dideban gazetesinde 27 Ekim 1960 tarihli genel seçim sonuçlarında Bitlis ilinin 129.052 kişi olduğu belirtilmiştir. Bkz. “Vilayetimizin Son Sayımına Göre Nüfusu 129.052'dir”, *Dideban*, Y. 4, S. 685, 4 Kasım 1960, s. 1.

⁴⁸ *Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı (İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus)*, No: 444, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1963, s. 112-116.

Tablo 1.1.: 23 Ekim 1960 İl ve İlçelerin Nüfusu

İl ve İlçeler	Nüfus	Bucaklar- Köyler	Nüfus	Toplam
Bitlis (Merkez)	16.636	Bitlis	26.304	42.940
Ahlât (Merkez)	5.080	Ahlât	9.419	14.499
Tatvan (Merkez)	6.533	Tatvan	15.533	22.135
Adilcevaz (Merkez)	4.615	Adilcevaz	7.923	12.538
Hizan (Merkez)	1.102	Hizan	16.871	17.973
Mutki (Merkez)	304	Mutki	18.577	18.881

Tabloda görüldüğü gibi, Bitlis nüfusunun çoğu köylerde yaşamakta idi. Bu durumun nedeni yaşam şartlarının hayvancılık ve tarıma bağlı olmasıdır. Şehir 1957-1961 yıllarında 5 ilçe, 248 köy ve 19 bucaktan vücuda gelmiştir. Köy ve bucakların sayısı ise şöyleydi:⁴⁹

Tablo 1.2.: 23 Ekim 1960 Yılında Bitlis'in İlçe, Bucak ve Köy Sayıları

İl ve İlçeler	Köy Sayıları	Bucak Sayıları
Bitlis	93	5
Ahlât	25	2
Adilcevaz	23	2
Tatvan	40	3
Hizan	27	2
Mutki	40	4
Toplam	248	19

⁴⁹ Bucak ve köy adları için bkz. *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı (İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus)*, No: 444, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1963, s. 112-116.

Tabloda görüldüğü gibi, en fazla köye sahip olan yer Bitlis ilinden sonra Tatvan ve Mutki ilçeleridir. Ayrıca o dönemde çoğu köy, nahiye ve mahalle isimlerinin farklı kökenli olması dolayısıyla Vilâyet Umumi ve İdare Heyetinin kararı ve Dâhiliye Vekâletinin de tasvibi ile değiştirilmiştir.⁵⁰

Bitlis ilinde, 1950 yılında yapılan genel seçimlerde tek parti yönetiminin (CHP) devam ettiği görülmektedir. 1950 seçimlerinde Bitlis CHP milletvekili olan adayları, Selahattin İnan 16.878, Muhtar Ertan 15.173 oy almıştır.⁵¹ Yalnız Muhtar Ertan'ın ölmesi ve ülke genelinde boşalan milletvekili sayısı ile ara seçimlere gidilmiştir. 16 Eylül 1951 günü yapılan seçimlere 1 Demokrat Parti ve 5 Bağımsız aday milletvekili aday olmuştur. Demokrat Parti adayı Nusrettin (Nusret) Barut, 17.022 oyla, vefat eden Muhsin Ertan yerine Bitlis milletvekili olarak seçilmiştir. Bu seçimle Bitlis'te ilk defa CHP dışında bir parti TBMM'de yerini almıştır.⁵² 1954, 1957 yılı seçimlerinde de Bitlis'te DP yönetimi devam etmiştir. Dideban Gazetesi'nin çıktığı (1957-1961) tarihlerde ise Bitlis'in milletvekilleri; Selahattin İnan, Nusrettin Barut ve Rifat Bingöl idi. 1950-1960 yılları arasındaki görev alan milletvekilleri şöyleydi:

Tablo 1.2.: 1950-1960 Tarihleri Arasındaki Görev Alan Bitlis Milletvekilleri

1950 ⁵³	1954 ⁵⁴	1957 ⁵⁵
Selahattin İnan	Selahattin İnan	Selahattin İnan
Muhtar Ertan (1951)	Nusrettin Barut	Nusrettin Barut
Nusrettin Barut		Rifat Bingöl

Diğer taraftan, Dideban Gazetesi'nin çıktığı yıllarda (1957-1961), Belediye Başkanı Abdullah Okumuş'tu.⁵⁶ Abdullah Okumuş'un Belediye Başkanlığı görevi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar devam etmiştir. Daha sonra boşalan koltuğa bir

⁵⁰ “Yabancı Köy ve Mahalle İsimleri Değiştirildi”, *Dideban*, Y. 3, S. 576, 3 Şubat 1960. s. 1.

⁵¹ *BCA*, 030.10.77.511.2, 16 Mayıs 1950, s. 4.

⁵² *BCA*, 030.10.77.514.14, 24 Eylül 1951, s. 2.

⁵³ *BCA*, 030.10.77.511.2, 16 Mayıs 1950, s. 4.

⁵⁴ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957), C. 1. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No. 137, Ankara 2010, s. 262.

⁵⁵ “Şehrimizdeki Son Durum”, *Dideban*, Y. 1, S. 17, 30 Ekim 1957, s. 1.

⁵⁶ Abdullah Okumuş'un Belediye Başkanlığı resmen 11 Ocak 1956 tarihinde onaylanmıştır. Bkz. *BCA*, 030.11.1.255.5.11, 11 Ocak 1956, s. 2.

süreligine oturan Topçu Kurmay Albay Vefa Poyraz hem belediye başkanı hem de vali olarak görevde bulunmuştur.⁵⁷

1957 yılında Bitlis Valiliği görevini Rifat Bingöl yürütmekteydi. Rifat Bingöl'ün valilik görevinde başarılı olması onu üst makamlarda göreve gelmesine sebep olmuştur. 27 Ekim 1957 tarihli genel seçimlerinde on birinci dönem Bitlis milletvekili olmuştur.⁵⁸ Vali Rifat Bingöl'ün istifası ile boşalan koltuğa İçişleri Bakanlığı Dâhiliye Vekâleti Müsteşar Muavinlerinden Ruhi Çalışlar atanmıştır.⁵⁹ 16 Aralık 1957 tarihinde görevi resmileşmiştir.⁶⁰ Daha sonra Ruhi Çalışlar'dan boşalan koltuğa Muhsin Gökkaya tayin edilmiştir.⁶¹ Vali Muhsin Gökkaya ülkede yaşanan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra Çankırı Valiliği'ne tayin edilmiştir.⁶² Yerine hem vali hem de belediye başkanı olarak Topçu Kurmay Albay Vefa Poyraz atanmıştır.⁶³ Topçu Kurmay Albay Vefa Poyraz resmi olarak 11 Haziran 1960 tarihinde göreve başlamıştır.⁶⁴

⁵⁷ “Valimiz Vefa Poyraz Bugün Geliyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 624, 15 Haziran 1960, s. 1.

⁵⁸ “Vilayetimizde Seçimin Kati Neticesi Belli Oldu, Seçime İştirak Nispeti Yüzde Yetmiş Oldu”, *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1325, 30 Ekim 1957, s. 1.

⁵⁹ “Vilayetimiz Valisizlikten Kurtuluyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 54, 19 Aralık 1957, s. 1.; “Muhterem Valimiz Ruhi Çalışlar Geldi”, *Dideban*, Y. 1, S. 64, 1 Ocak 1958, s. 1.; *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1368, 16 Aralık 1957, s. 1.

⁶⁰ *T.C. Resmî Gazete*, S: 18354, 16 Aralık 1957, s. 9783.

⁶¹ “Valimiz Bugün Geliyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 594, 21 Mart 1960, s. 1.

⁶² *T.C. Resmî Gazete*, S: 10523, 11 Haziran 1960, s. 1514.; “Vilayetimize Vali Tayin Edildi”, *Dideban*, 10 Haziran 1960, Y. 3, S. 622, s. 1.

⁶³ “Valimiz Vefa Poyraz Bugün Geliyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 624, 15 Haziran 1960, s. 1.

⁶⁴ *T.C. Resmî Gazete*, S: 10523, 11 Haziran 1960, s. 1513.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİTLİS'TE SİYASİ HAYAT

1.1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU ve İKTİDARA GELİŞİ

İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik devletlerin galip gelmesi ile dünyada hâkim duruma gelen demokratik yapılara kendini uydurma isteği, Türkiye'de de tek partiden çok partili hayata geçme zorunluluğunu arttırmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik menfaatlerinin Birleşmiş Milletler (BM) ile Batının yanında olduğunu anlayan Hükümet, demokrasi yönünde adımlar atmak zorunda kalmıştır. Öte yandan, savaş yıllarında ekonomik yönden alınan tedbirler halkın tek parti iktidarına karşı soğumasına neden olmuştur. Yıllarca Hükümete karşı oluşan muhalefet, Mecliste “Çiftçi Topraklandırma Kanununun” görüşüldüğü sırada kendini hissettirmeye başlamıştır. Kanunun Meclise getirildiği esnada, muhalefet somut bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. 7 Haziran 1945'te Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan tarafından “Dörtlü Takrir” in verilmesiyle yeni bir muhalefetin nüvesi açıkça oluşmuştur. CHP'nin önergeyi reddetmesi üzerine de Adnan Menderes basın aracılığıyla partiyi sert bir şekilde eleştirmiştir. Bunun üzerine CHP yönetimi, Adnan Menderes'i partinin ruhuna aykırı davrandığı gerekçesiyle ihraç etmiştir. Celal Bayar, verdiği basın kanunu tasarısının reddedilmesi üzerine 2 Aralık 1945'te partisinden (CHP) istifa etmiştir. Birlikte hareket eden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü çok geçmeden Demokrat Parti'yi 7 Ocak 1946 tarihinde kurmuşlardır.⁶⁵

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti, 1954 ve 1957 genel seçimlerini de kazanarak 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar iktidarda kalmayı başarmıştır. 1957-1960 yılları, Demokrat Parti'nin üçüncü seçim

⁶⁵ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul 1996, s.127-135.; Adnan Menderes (1890-1961), Menderes yöresinde (Aydın) bir toprak sahibinin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1930'da Fethi Okyar'ın kısa ömürlü Serbest Cumhuriyet Fırkasına katılmıştır. 1931-1946 yılları arasında TBMM'de yer almıştır (CHP). 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin dört kurucu babasından biri olup, 1950-1960 yılları arasında Başbakanlık yapmıştır. Askeri darbe marifetiyle iktidardan düşürüldükten sonra, suçlanarak, 17 Eylül 1961 günü idam edilmiştir. Merkez sağ partilerin sembolü durumundadır. Bkz. Derya Bıyıklı, *Die außenpolitische Stellung der Türkei im Nahen und Mittleren Osten, besonders nach dem Kalten Krieg bis Ende 1999, Kontinuität oder Wandel?*, Der Wirtschafts und Sozialwissenschaften Der Universität Hamburg, Fakultät Wirtschaftsund Sozialwissenschaften, Hamburg 2004, (Dissertation/Doktorarbeit), s. 51.

dönemidir. Dolayısıyla, “*Dideban Gazetesi’nde Bitlis (1957-1961)*” başlıklı tez Demokrat Parti’nin üçüncü seçim yıllarını da kapsamaktadır.

1.2. SİYASİ FAALİYETLER ve 27 EKİM 1957 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ

“Bitlis’in belli başlı uğraşmadan yerinde pek çok sebepler gösterebilir. Bu sebepleri iki kategoriye ayırabilmek mümkündür. Siyasi sebepler ve idari ve mahalli sebepler:

Cumhuriyet hükümetlerinin ve gerekse idare adamlarının ve mahalli teşkilatların bu alakasızlığı Bitlis’in her sahada geri kalmasına sebep olmuştur. Üzerinde durmak ve bunu inceden inceye tahlil etmek gerekirse karşımıza çıkacak netice elem ve yeis verecek kadar bir mevcudiyet gösterir. Ermenilerin ve Rusların tüyler ürpertici olduğu söylenene mezalim ve tahribatların bariz izlerini ve kalıntılarını bugün bile her mahalle ve semtte görmek mümkündür. Zira kurtuluş gününden sonra bu şehrin yaraları hiçbir müşvik el tarafından sarılmamış, iyileşmesi için yapılması lâzım gelen hiçbir tarzı tatbik edilmemiştir. Şehir halkın kendi gayret ve imkânları işle baş başa bırakılmış, bunu mahzurlarını giderebilecek en ufak bir alaka bu yanan ve yıkılan beldeye çok görülmüştür. Bitlis’e, kendi haline terk edilen zavallı bir hasta gözü ile bakmak ve bunun böyle olduğunu kabullenmek lazım geliyor. Bunun vicdani mesuliyetini bütün Cumhuriyet hükümlerine yüklemek her Bitlislinin kaçınılmaz vazifesi olmalıdır. Bitlis, Türkiye çapında yediği devamlı darbelerin ataletine terk edilmiş durumda iken ikinci bir talihsizliğe uğramıştır: İdare adamlarının talihsizliğine [...] Şehrin kalkınmasında birçok isim müstesna emeği ve hizmeti geçebilecek idare adamları hiçbir faaliyette bulunmamış ve Cumhuriyet Hükümetleri tarafından gösterilen alakasızlığı devam ettirtmekte aramış veya bulamamışlardır. İdare adamlarını kendi âlemlerinden çekip alabilecek hiçbir tepki gösterilmemiş ve mukadder akıbet bugüne kadar mevcudiyetini muhafaza edebilmiştir.”⁶⁶

1.2.1. Siyasi Parti Faaliyetleri

Demokrat Parti Hükümeti gerek Meclisteki muhalefetin gerekse parti içi muhalefetin baskılarından dolayı erken seçim kararı almak zorunda kalmıştır. 1957 yılından itibaren, 1958 yılında yapılması gereken Milletvekili Genel Seçimleri ile ilgili erken seçim haberleri çıkmaya başlamıştır. 5 Ekim 1957 yılında, Demokrat Parti Meclis Grubu Toplantısı’nda erken seçim görüşülmüş ve seçimlerin 27 Ekim 1957’de yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁷ Genel seçimlerin yaklaşması dolayısıyla bütün yurttaki olduğu gibi Bitlis’te de seçim hazırlıklarına başlanmıştır.⁶⁸ Demokrat Parti’nin milletvekili adayları olarak Bitlis eski milletvekilleri Selahattin İnan, Nusrettin Barut ve Bitlis Valisi Rifat Bingöl aday olarak gösterilmiştir.⁶⁹ 27 Ocak 1954 tarihinde

⁶⁶ Mehmet Kumaşçıoğlu, “Niçin Bitlisin Kaderi II”, *Dideban*, Y. 1, S. 4, 15 Ekim 1957, s. 1-2.

⁶⁷ “Seçimler Bu Sonbaharda Yapılacak”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1282, 9 Eylül 1957, s. 1.

⁶⁸ “Şehrimizde Seçim Hazırlıkları İlerliyor”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1295, 25 Eylül 1957, s. 1.

⁶⁹ “Bitlis İl Seçimi Kurulu Başkanlığı’ndan”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1305, 7 Ekim 1957, s. 2.

kapatılan Millet Partisi (MP) yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) adayları ise Faruk Akhan⁷⁰, Ömer Lütfi Mert, Mehmet Aydoğan'dır.⁷¹ Bitlis'te en eski teşkilatlanmaya sahip olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin de, Bitlis milletvekili adayları olarak Cevdet Geboloğlu, Kenan Mümtaz Akışık, Mümtaz Okumuş gösterilmiştir.⁷² Hürriyet Partisi (HP) Bitlis milletvekili adayları ise Yaşar Cihandernek, Mehmet Kartal ve Cemil Erşan olarak belirlenmiştir.⁷³

Seçimlerin yaklaşması ile şehirde bazı kişiler tarafından halk ve hükümete karşı güven sarsıcı olaylar yaşanmıştır. Yaşanan olayların büyümesini önlemek için gerekli tedbirler alınmaya başlayan Bitlis Valisi, yayımladığı bildiriye;

“• *Partilerin propaganda ile vazifei heyetlerini taşıyan vasıtalardan ve partiler merkezlerinden başka vasıta ve mahallere parti ramiz ve işaretlerini taşıyan filama ve bayrakların asılması ve kullanılması yasaktır.*

• *Yanından diğer bir vasıtaya zararlı ve tehlike teşkil edecek şekilde motorlu vasıtaların yanlarından sopa ve direklerle asılmış ve çıkarılmış her türlü filama ve remizleri takılıp asılması yasaktır.*

• *Umumi vasıtalar ile yolcu naklinde, nakliyeciler şoför ve simsarların eşya satışlarında bazı vatandaşların Parti farkı gözeterek satış ve vatandaşların müşkülât çıkardıkları haber alınmaktadır. Bu gibi hareketlerin Milli Koruma Kanunu'na temas eder bir suç olduğunun nazara alınmasını ve bu gibi hareketlerden katiyen kaçınılmasını rica ederim.*”⁷⁴ demiştir.

Alınan önlemlerden sonra şehirde siyasi partilerin faaliyetleri artmış ve her parti kendi imkânlarının ve faal elemanlarının derecesine göre bir çalışma ve propaganda sistemi tatbik etmiştir. Gündemi oluşturan önemli konulardan biri muhalif partilerle ilgili idi. Muhalefete dair verilen haberlerin başında partilerinden yapılan istifalar ya da partilere yönelik eleştiriler yer almıştır. Bu istifaların özelliği, muhalif parti üyelerinin partilerinden istifaları ve DP'ye üye olmaları şeklinde gelişmiştir. Bitlis merkez ve ilçelerinde özellikle CHP'ye kayıtlı olanların istifa etmeleri⁷⁵ ve DP'ye üye olma haberleri gazetede geniş bir yer tutmuştur.⁷⁶

⁷⁰ Aday olarak önce Kadri Hızal daha sonra yerine Faruk Akhan aday olarak gösterilmiştir. Bkz. “İl Seçimi Kurulu Başkanlığı'ndan”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1308, 10 Ekim 1957, s. 1.

⁷¹ “Bitlis İl Seçimi Kurulu Başkanlığı'ndan”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1303, 4 Ekim 1957, s. 2.

⁷² “Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığı'ndan”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1304, 5 Ekim 1957, s. 2.

⁷³ “Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığı'ndan”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1306, 8 Ekim 1957, s. 2.

⁷⁴ “Bitlis Valiliği'nden”, *Dideban*, Y. 1, S. 1, 11 Ekim 1957, s. 2.

⁷⁵ *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1316, 12 Ekim 1957, s. 1.

⁷⁶ “Şehrimizde Muhalefet Partisi Çöküntü Halinde, Şetek ve Narlıdere Nahiyelerinde Birçok Vatandaş CHP'den İstifa Ederek DP'ye Kaydoldu”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1308, 10 Ekim 1957, s. 1.

Bölgenin en kuvvetli partileri olan ve seçim mücadelesi eşit kuvvetlerce devam eden Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi ekipleri, her gittikleri yerde aynı alaka ile karşılanmakta ve her iki tarafa da aynı vaatler bol keseden verilmiştir. Bir tarafta Hizan, Reşadiye ve Norşen (Güroymak) taraflarına güvenen DP diğer tarafta Merkez, Ahlât, Tatvan ve Adilcevaz'a bel bağlayan CHP, DP ile Mutki'yi paylaşmaya çalışıyor idi.⁷⁷ Bitlis merkezde, CHP'lilerin askeri gazino önündeki meydanlıkta düzenlenen mitingde adaylardan Doktor Cevdet Geboloğlu, Avukat Kenan Akışık, Müteahhit Müştak Okumuş'un yaptıkları konuşmayı ilçelerden de birçok dinleyicinin gelmiş olması, CHP'liler tarafından önemli bir gelişmeydi.⁷⁸ Gerek DP ileri gelenleri, gerekse CHP'nin elemanları kendi açılardan seçimi kazanabilecekleri ümidi izhar ediyorlardı. Halkın ve muhtelif seçim çevreleri ile yapılan temaslar neticesinde ise her iki partinin de şansının eşit olduğu fikri ortaya çıkıyordu.

Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin ise teşkilatça gösterilen ve denemeyi kazanan adayı Kadri Hızal'ın genel merkezce veto edilmesi ve yerine Faruk Akar'ın gösterilmesi dikkati bu parti faaliyeti üzerine çekmişse de alakanın fazla olmadığı yönündeydi. Hürriyet Partisi ise Tatvan teşkilatı adaylarının bütün seçim mıntıklarına tanıtmak hususunda faaliyet gösteremediği için seçim mücadelesinin dışında kaldığı ve önemli bir varlık gösteremediği yönündeydi.⁷⁹

Netice itibari ile Bitlis'te seçilme şansı DP adayları ile CHP adayları arasında durmakta ve ağır basacak taraf merakla beklenmekteydi. Bağımsız çevreler her iki tarafa da müsavi şans verdiklerinden netice pek sürprizli olmayacaktı.

1.2.2. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri

27 Ekim Pazar günü yapılan genel seçimlerde oy kullanması gereken 12.077.413 seçmenden 9.230.814'ü oy kullanmıştır. Buna göre, katılım oranı %76,43 olmuştur. Uygulanan çoğunluk sistemine göre, seçimlerde partilerin aldıkları toplam oylarla bunun oranları ve çıkardıkları milletvekili sayısı tabloda verilmiştir:⁸⁰

⁷⁷ "Seçim Faaliyetinden Notlar", *Dideban*, Y. 1, S. 8, 19 Ekim 1957, s. 1.

⁷⁸ "Bugün yapılacak CHP Mitingi", *Dideban*, Y. 1, S. 11, 23 Ekim 1957, s. 1.

⁷⁹ "Şehrimizde Seçim Faaliyeti", *Dideban*, Y. 1, S. 2, 12 Ekim 1957, s. 1-2.

⁸⁰ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957), C. 1. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No. 137, Ankara 2010, s. 680.

Tablo 1.3.: Partilerin Oy Oranları ve Milletvekilleri Sayısı

Partiler	Aldığı oy	% Oranı	Milletvekili
DP	4.303.190	47,70	434
CHP	3.768.043	40,82	178
CMP	663.295	7,19	4
HP	356.419	3,86	4
Bağımsız ve Öteki Partiler	39.867	0,43	4
Toplam	9.230.814	100.00	610

27 Ekim 1957 genel seçimleri Demokrat Parti lehine sonuçlanmıştır. Yine de bu DP için parlak bir zafer değildi. Demokratlar, sadece %47,70 oy almışlar, yani, yüzde ellinin altına düşmüşlerdir. CHP ise %40,82 oyla neredeyse iktidar kadar oy almıştır. HP%3,86 oy, CMP ise %7,19 oy almıştır.⁸¹ Sonuç olarak, çoğunluk sistemi sayesinde Demokratlar, Mecliste çoğunluğu oldukça rahat bir şekilde muhafaza edebilmişlerdir.

1.2.3. Bitlis'te 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri

Bitlis'te 27 Ekim 1957 yılındaki genel seçimler olaysız bir şekilde yapılmıştır. Bitlis halkının sabahın erken saatlerinden itibaren seçim bürolarına gitmeleri ve oylarını sorunsuzca kullanmaları seçimlerin sorunsuz bir şekilde geçmesini sağlamıştır. Bitlis'te henüz tasnifler bitmediği için alınan ilk bilgilere göre İl Seçim Kurulu'na neticeleri bildirilmeyen 39 sandık hariç gazetenin çıkış saatine kadar alınan sonuçlar şöyledir: DP: 16.759, CHP: 12.407, CMP: 340, HP: 130 oy.⁸² Kesin seçim sonuçları sadece Mutki ve Adilcevaz'dan gelen zabıtalara alınabilmiştir⁸³ Milletvekilleri adaylarının almış oldukları kesin oy miktarı şu şekildedir:⁸⁴

⁸¹ Aynı yer, s. 679-680.

⁸² "Şehirdeki Son Durum", *Dideban*, Y. 1, S. 15, 28 Ekim 1957, s. 1.

⁸³ "Vilayetimizde Seçimin Kati Neticesi Belli Oldu, Seçime İştirak Nispeti Yüzde Yetmiş Oldu", *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1325, 30 Ekim 1957, s. 1.

⁸⁴ "Şehrimizdeki Son Durum", *Dideban*, Y. 1, S. 17, 30 Ekim 1957, s. 1.

Tablo 1.4.: Bitlis'teki Milletvekilleri Adaylarının Oy Miktarı

Adı Soyadı	Partisi	Aldığı oy miktarı
Selahattin İnan	DP	19.769
Nusrettin Barut	DP	19.759
Rifat Bingöl	DP	19.725
Cevdet Geboloğlu	CHP	12.164
Kenan Akışık	CHP	12.129
Müştak Okumuş	CHP	12.114
Yaşar Cihandernek	HP	138
Cemil Erşan	HP	136
Mehmet Kartal	HP	136
Ömer Lütfi Mert	CMP	419
Mehmet Aydoğan	CMP	408

Bitlis'teki seçimleri 7603 oyla kazanan DP adayları Selahattin İnan, Nusrettin Barut ve Rifat Bingöl, On Birinci Dönem Bitlis Milletvekilleri olmuşlardır. Milletvekilleri Selahattin İnan⁸⁵, Nusrettin Barut ve Rifat Bingöl 1 Kasım'da açılacak olan On Birinci Yasama Dönemi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunmak üzere şehirden ayrılmışlardır.⁸⁶

1.2.4. On Birinci Dönem Bitlis Milletvekilleri

1.2.4.1. Selahattin İnan'ın Biyografisi

Selahattin İnan 1887 yılında Hizan ilçesinin Gayda köyünde doğmuştur. Babası Ali Bey annesi Fatma Hanım'dır. Evli ve beş çocuk babasıdır. Bir süreliğine Hususi, Ziraat, İdare, Nahiye Müdürlüğü yapmıştır. Millî Mücadelede Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı, daha sonra Hizan Kaymakamı, Milli Korunma Kontrolörü, Bursa Vilâyeti İlaş Şefi ve çiftçi olarak çeşitli mesleklerde bulunmuştur. Harp Madalyası sahibidir. 9, 10 ve 11. dönem Bitlis Milletvekilliği yapmıştır. 11 Ekim 1969 günü vefat etmiştir.⁸⁷

⁸⁵ "Mebusumuz Selahattin İnan Gitti", *Dideban*, Y. 1, S. 27, 11 Kasım 1957, s. 1.

⁸⁶ "Mebuslarımız Gittiler", *Dideban*, Y. 1, S. 17, 30 Ekim 1957, s. 1.

⁸⁷ *TBMM Albümü*, 11.Yasama Dönemi, 1950-1980 (1920-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No. 1, C. 2, Ankara 2010, s. 701.

1.2.4.2. Nusrettin Barut'un Biyografisi

Nusrettin Barut (Nusret Barut) 1902 yılında Bitlis'te doğmuştur. Babası Yasin Bey annesi Züleyha hanımdır. Evli ve on bir çocuk babası olan Nusrettin Barut lise mezunudur. Kürt kökenlidir. Bir süre İdare ve Bitlis Vergi Kalemî Mümeyyizi ve Mutki, Hizan Tapu Memurluğu yapmıştır. Ayrıca Patnos, Muş'un Karaköy, Bitlis'in Huyut, Hakif, Uçum, Simek, İğik, Kotum ve Çukur bucaklarında müdür olarak görev almıştır. 9. Dönem (Ara Seçim), 10 ve 11. dönem Bitlis milletvekilliği yapmıştır. 15 Kasım 1962 günü vefat etmiştir.⁸⁸

1.2.4.3. Rifat Bingöl'ün Biyografisi

Rifat Bingöl (Ahmet Rifat Bingöl) 1901'de Erzurum'da dünyaya gelmiştir. Babası Hamdi Bey, annesi Sabire Hanım'dır. Evli ve üç çocuk babasıdır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Az düzeyde Fransızca bilmektedir. Bir süreliğine Adana Maiyet Memuru, Konya Nüfus Memuru, Kadirli, Çıldır ve Marmaris Kaymakamlığı yapmıştır. Dâhiliye Vekâleti Mahallî İdareler Şube Müdürü, Mülkiye Müfettişliği yapmıştır. 1949-1950 yılları arasında Kars, 1950-1952 yılları arasında Mardin, 1952-1953 yılları arasında Şanlıurfa, 1953-1955 yılları arasında Kırklareli, 1955'te Sivas, 1957 yılında da Bitlis valilikleri yapmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin on birinci dönemi için yapılan seçimlerde Bitlis milletvekili seçilmiştir. 9 Mart 1974 günü vefat etmiştir.⁸⁹

1.2.5. Bitlis Milletvekillerinin Faaliyetleri

1957 yılında seçilen Bitlis milletvekilleri, seçim sonrası şehre ilk geldiklerinde şehrin sorunları ve yapılacaklarla ilgili bilgi toplamışlardır.⁹⁰ Ardından Bitlis'e yönelik yapılacak olan çalışmalar için Ankara'ya gitmişlerdir. Milletvekillerinden Nusrettin Barut'un çekmiş olduğu telgrafta, şehre Vakıflar Umum Müdürlüğüne yeni dükkânların ve ihtiyaca cevap verebilecek bir otelin inşası ele alınmıştır. Vakıflara ait olup şehrin şurasına burasına serpiştirilmiş ve her türlü medeni görünüş ve imkânlardan mahrum kalmış bulunan yerlerin ve dükkânların ele alınması bir nizam ve intizama sokulması, ayrıca ihtiyacı karşılayacak bir otelin inşası hususunda

⁸⁸ Aynı yer, s. 700.

⁸⁹ Aynı yer, s. 700.

⁹⁰ "Mebuslarımız Geldiler", *Dideban*, Y. 1, S. 263, 28 Ağustos 1958, s. 1.

çalışmalar yapacağına dair bilgiler vermiştir.⁹¹ Bu çalışmalarını hızlandırdığı ile ilgili Belediye Başkanlığına çekmiş olduğu bir telgrafta, Nusrettin Barut, Bitlis'te bir sanat okulu, postane ve hükümet konağının kati olarak yapılması hususunda Başbakan Adnan Menderes'in ilgililere emir verdiğini bildirmiştir.⁹² Ayrıca, çalışmalarını yapacak olan imar heyetinin, Nusrettin Barut ve Rifat Bingöl'le birlikte geleceği belirtilmiştir.⁹³ Diyarbakır'dan hareket eden milletvekillerinden Nusrettin Barut, Rifat Bingöl ve imar heyeti mensupları gece şehre gelmişlerdir. Belediye imar planları üzerinde çalışacak olan heyet mensupları, kesin kararlar vermek ve hemen işe başlamak üzere olduklarını açıklamışlardır. Bitlis çevresini medeni bir görüntüye sokacak olan bu teşebbüslerin, kısa zamanda faaliyet sahasına intikal edeceği haberi büyük bir memnuniyet uyandırmıştır.⁹⁴

Bitlis şehri tarihinde eşsiz günlerinden birini yaşamıştır. Milletvekillerinden Nusrettin Barut, Rifat Bingöl, Vali Ruhi Çalışlar, İmar Vekâleti İller Bankası Şehircilik Bürosu Şefi Mimar Mehmet Ali Topaloğlu, Vakıflar Umum Müdürlüğü İnşaat Yapı Dairesi Müdürü Süleyman Avşar ve yapılacak vakıflar çarşısı proje mimarı Harutyun Sarafyan, imar sahalarında etraflı tetkiklerde ve çalışmalarda bulunmuşlardır. Heyete imar sahalarında gerekli izahatı Belediye Başkanı Abdullah Okumuş vermiştir. Yapılacak vakıflar çarşısına yönelik olarak yerinde tetkik ve çalışmalarını bitiren heyet, Kızılay tarafından yaptırılacak iş hanı sahasını tespit etmiştir. Daha sonra Gökmeydan'a çıkılmış ve şehir planında sanat okuluna ayrılan yer tespit edilmiştir. Planda, an itibarıyla millet bahçesi sanat okuluna ayrıldığı için inşaatın burada yapılması kararlaştırılmıştır. Gökmeydan'da tetkiklerini bitiren heyet, yapılacak işleri bir defa daha gözden geçirmiş ve inşaatın bir an evvel başlamasını sağlayacak kararlar almıştır. Sonra garaj ve çevresi gezilmiş, vakıflar çarşısı inşaatında dükkânları yıkılacak esnafa Ziraat Bankası önündeki çarşıya cepheli muvakkat barakaların yaptırılması kararlaştırılmıştır. Vakıflar, çarşının inşa hazırlıklarını süratle bitirebilmek için her çareye başvurulması hususunda alınan kararların tatbikatına hemen başlamıştır. Şehre modern bir görünüş kazandıracak olan bu çarşının

⁹¹ "Müjdeli Bir Haber", *Dideban*, Y. 2, S. 331, 15 Kasım 1958, s. 1.

⁹² "Nusrettin Barut'un Halkımıza Büyük Müjdesi", *Dideban*, Y. 2, S. 466, 2 Mayıs 1959, s. 1.

⁹³ "Mebuslarımız Geliyor", *Dideban*, Y. 2, S. 397, 4 Şubat 1959, s. 1.

⁹⁴ "Şehrimiz Ümitli ve Heyecanlı Bir Gün Yaşıyor Mebuslarımız ve İmar Heyeti Geldi", *Dideban*, Y. 2, S. 475, 17 Mayıs 1959, s. 1.

yaptırılmasında milletvekilleri Selahattin İnan, Nusrettin Barut, Rifat Bingöl ve Vali Ruhi Çalışlar'ın çok büyük müşterek gayretleri semere vermiş bulunmaktaydı.⁹⁵

Şehirdeki imar sahalarını ana plan ve projeler üzerine inceleyen, daha sonra tetkiklerde bulunan imar heyeti mensupları şehirden ayrılmışlardır. İller Bankası Şehircilik Servisi Müdürü Mimar Mehmet Ali Topaloğlu ise Siirt Valisi'nin daveti üzerine Siirt'e gitmiştir.⁹⁶

İki gün boyunca, imar ve ihtiyaçları üzerinde çalışmak üzere şehirde bulunan milletvekilleri Nusrettin Barut ile Rifat Bingöl, Ankara'ya gitmeden önce şu vaat ve beyanatlarda bulunmuşlardır:

“● Bugünkü modern vasıflardan tamamıyla uzak bulunan çarşının topyekûn ele alınmasını temin etmek gayesiyle Başbakana çıkılmış ve hususun tahakkuku için ilgililere gerekli direktiflerin verilmesi sağlanmıştır.

● Uzun zamandır normal bir tedrisat imkânından mahrum bulunan Sanat Okulu mevzuu ele alınmış, hem yeni bir bina üzerinde durulmuş ve hem de sanat okulunun sanat enstitüsü haline getirilmesi lüzumu ilgililere anlatılmıştır. Bütçede bu fasıldan para temini kabil olmadığı için dernek teşkili uygun görülmüş ve bu hususta teşebbüse geçilmiştir.

● Şehrin ilkokul ihtiyacı da düşünülmüş hem yeni yapmakta olan iki ilkokulun ikmalî ele alınmış ve hem de yeniden iki ilkokul açtırılması için çalışmalara başlanmıştır. Yeni açılan okullar için bina yapılmayacak hazır Amerikan tipi barakalardan istifade edilecektir.

● Kızılay tarafından yeni ve modern bir iş hanı yaptırılması için şehir planına uygun bir yer tespiti üzerinde durulmuştur. Projeler ikmal edilir edilmez inşaata başlanacak ve esnafa yeni bir iş imkânı sağlayacaktır.

● İşçi sigortaları kurumunca şehirde mevcut ihtiyaçlar göz önünde bulundurulurken modern vasıfları haiz bir bina yaptırılması için girişilen faaliyetlerin müspet bir sonuç vermek üzere olduğu anlatılmıştır.

● Şehir dâhilinde hayvancılık mevzuu geniş çapta ele alınmıştır. Bu cümleden olarak merinosçuluk mevzusunda yeni birtakım teşebbüslere girişilmiş mevcut teşebbüslerin desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

● Hayvancılığı teşvik babında bir yem sanayi tesisi için yeni çalışmalara girişildiği de ifade edilmiştir. Bundan sonra bütün bu teşebbüslerle ilgili olarak sık sık şehre geleceklerine dair vaatlerde bulunan milletvekilleri Bitlis için yeni bir dönemin başladığını müjdelemişlerdir.”⁹⁷

⁹⁵ “Bitlis Tarihi Günlerinden Birini Daha Yaşadı, Dün İmar Sahasında Mebuslarımız Valimiz ve İmar Heyeti Tetkikler Yaptılar”, *Dideban*, Y. 2, S. 476, 14 Mayıs 1959, s. 1.

⁹⁶ “İmar Heyeti Gitti”, *Dideban*, Y. 2, S. 477, 15 Mayıs 1959, s. 1.

⁹⁷ “Mebuslarımızın Vaatlerini ve Beyanatlarını Açıkliyoruz”, *Dideban*, Y. 2, S. 477, 15 Mayıs 1959, s. 1.

Ne var ki, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile DP dönemi bitmiş ve on birinci dönem Bitlis milletvekillerinin de milletvekilliği düşürülmüştür. Bu da alınan kararların sekteye uğramasına yol açmıştır.

1.3. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

1958 yılında Türkiye’de ekonomik bunalım yoğunlaşmıştır. Bu ekonomik bunalımın çözümsüzlüğü karşısında Demokrat Parti hükümeti IMF ve Dünya Bankası’nın dayatmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü başka türlü borç almak olanağı yoktu. Çok geçmeden, 4 Ağustos 1958’de istikrar önlemleri alındı. Milli Koruma Kanunu uygulamaları fiilen durduruldu ve enflasyonu dizginleyebilmek için kamu kuruluşlarının ürünlerine zam yapıldı. 1958 güzünde Demokrat Parti iktidarı için yeni ve daha şiddetli bir baskı dönemi başladı. Bu kez de istikrar önlemleri ve ağır bir devalüasyon (kur ayarlaması) fiyatlarını fırlatmış, halkı perişan etmiştir.⁹⁸ Ayrıca, daha şiddetli bir baskı dönemi başlatmak için gerekçe ya da vesile olacak dış hadise ise 14 Temmuz 1958 Irak Devrimi idi. Birçok kaynaklara göre, Irak Devrimi, DP açısından darbe ya da devrim korkularını başlatmış ya da artırmıştır. 1957 seçimlerinden önce engellenen muhalefetin güç birliği, 1958 güz sonunda partiler arası birleşmelerle gerçekleştirildi. Ekim ayında Türkiye Köylü Partisi (TKP), Cumhuriyetçi Millet Partisi’ne, Kasım’da da Hürriyet Partisi CHP’ye katıldı (CMP, CKMP oldu; CHP’nin adı değişmedi). 1959 Ocak ortalarında toplanan CHP 14’üncü Kurultayı bir “*İlk Hedefler Beyannamesi*” adlı metni kabul etti. DP’nin güç birliğine yanıtı, Vatan Cephesi’ni kurmak oldu. İnönü’nün, Nisan’da yaptığı Ege gezisi büyük çatışmalara yol açtı. İzmir’de katılacağı parti kongreleri yasaklandı. Verdiği demeçler hakkında yayın yasağı kondu.⁹⁹

27 Nisan 1960 günü hayata geçirilen Tahkikat Komisyonu, öğrenci olayları ve bu olaylar üzerine Hükümetin sıkıyönetim ilan edilmesi üzerine, Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşleri gibi olaylar 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne yol açmıştır.

Türkiye, 27 Mayıs sabahı, radyoda yayımlanan marşlar ve silahlı kuvvetlerin yönetime el koyduğu anonsuyla uyanmıştır. Söz konusu darbe, en yüksek rütbelisi albay olmak üzere, bir grup subay tarafından planlanmıştır. Lider olarak Kara

⁹⁸ Sina Akşin, *Ana Çizgisiyle Türkiye’nin Yakın Tarihi (1789-1980)*, İmaj Yayınevi, Ankara 2012, s. 234-235.

⁹⁹ Mete Tunçay, “Siyasal Tarih-1950-1960”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Yayınevi Hazırlayan: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 185-187.

Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel belirlenmiştir. Bu durum kendisine “*lisan-ı münasiple*” bildirilmiştir (Cemal Gürsel’in izine ayrılarak İzmir’e gitmesi, genç subayları zor duruma düşürmüştür. Hareket bir kez ertelendikten sonra, 27 Mayıs sabahı erken saatlerde, fazla bir mukavemetle karşılaşılmadan gerçekleştirilmiştir). Sabahın erken saatlerinde Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik başta olmak üzere DP milletvekilleri gözaltına alınarak, Harp Okulu binasına götürülmüşlerdir. Menderes ise, o gece (26 Mayıs) Eskişehir’de bulunmaktaydı. Sabahın ilk saatlerinde Ankara’da bir hareketliliğin olduğunu haber alarak, Kütahya üzerinden Ege illerine doğru kaçma girişiminde bulunmuştur. Kütahya’da durdurularak bir uçakla Ankara’ya getirilmiştir. Darbenin ilk aşaması bu girişimle gerçekleştirilmiş, ardından da radyodan yapılan ilk anonsla birlikte sokağa çıkma yasağı ilân edilmiştir. 27 Mayıs günü akşama doğru sokağa çıkma yasağı kısa bir süre kaldırılmıştır. Bu sırada Kızılay Meydanı ile Atatürk Bulvarı’nı dolduran halk, asker lehine ve düşürülen iktidarın aleyhine sloganlar atmaktaydı. Basın üzerine konan yasakların kaldırılması üzerine bütün gazeteler akşam baskılarını büyük manşetlerle yayımlamışlardır. O günlerin en önemli belgeleri olan “*Ordu Gençlik El Ele*” ve “*Ordu Millet El Ele*” gazetelerin birinci sayfasında yer almıştır.¹⁰⁰

Sonuç olarak, Milli Birlik Komitesi (MBK) adında, çoğu genç subaylardan oluşan cunta grubu; 27 Mayıs 1960’ta yapılan askeri darbe neticesinde halkın oylarıyla iktidara gelen DP’nin varlığına son vermiştir.

1.3.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden Sonra Bitlis

1950, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan milletvekili genel seçimlerinin tamamında Bitlis’te öne çıkan DP yönetimine karşı yapılan darbe, Türkiye genelinde olduğu gibi Bitlis’te de ciddi bir etki yaratmıştır. Bitlis halkı darbenin olduğunu öncelikle radyodan, daha sonra da gazetelerden öğrenmiştir. Darbe’nin hemen ardından Bitlis Valiliği’nin işleyişine son verilmiştir. Yerine Bitlis Askeri Valiliği oluşturulmuş ve buraya Garnizon Kumandanı Albay Raşit Pasin atanmıştır.

Bitlis Askeri Valiliği, 30 Haziran 1960 tarihinde 6 Nolu bildiriye yayınlamış ve bildiriye şunlara yer verilmiştir:

¹⁰⁰ Tefik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2019, s. 85-86.; Muhammet Faruk Çakır, “Demokrat Parti Dönemi Dış Politika (1950-1960)”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Dış Politikası*, Ed. Adem Çaylak, Seyit Ali Avcu, Savaş Yayınevi, Ankara 2018, s. 107-123.

“Halkın göstermiş olduğu anlayış bölgede huzur ve sükûnun devamını sağlayacaktır. Fena niyetli ve menfaatperest şahıslara kulak asılmaması ötede beride gevezelik yaparak emniyet ve huzuru bozacak insanlara kıymet verilmemesi memleketin menfaati icabıdır. Her vatandaşın huzur ve emniyetle kendi işleriyle meşgul olmalarını rica ederim. Şehir ile köyler arasında fena maksatla gidip gelenlerin dinlenmemesini, aksi takdirde elebaşı olmaya sebebiyet verecek şahısların mesul tutulacağını. Ayrıca dini ibadetleri propaganda vasıtası yapanları yakından takip etmekteyim. İnanç ve vicdan hürriyeti fena maksatlar maksat edilmemelidir.”

İfade edildiği gibi, halk içinde darbeye karşı olanlar vardır ve bu da Garnizon Kumandanlığı tarafından açık bir biçimde bilinmektedir.¹⁰¹

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden sonra ülke genelinde ve Bitlis’te de yasaklar konulmuş ve bunlar her gün radyo ve basın aracılığıyla tebliğler halinde halka duyurulmuştur. Bu yasakların başında, güvenlik kuvvetleri dışında silah bulundurma ve taşıma yasağı gelmekteydi. Söz konusu yasaklamalar ve önlemler bağlamında, Bitlis Askeri Valiliği tarafından 41 Nolu Tebliğ ile silahı olan herkesin 10 Haziran 1960 tarihine kadar silahlarını Bitlis Emniyet Müdürlüğüne ve İlçe Jandarma Komutanlıklarına teslim etmeleri istenmiştir.¹⁰² Bitlis genelindeki bütün resmi araçların hangi sebeple olursa olsun şehir dışına çıkmaları yasaklanmıştır. Bu araçların çıkmaları gerekirse, söz konusu vasıtalara Garnizon Kumandanlığı tarafından uygun bulunması durumunda gerekli izinlerin verileceği bildirilmiştir.¹⁰³ Bu durum, Askeri Valilik tarafından çok sayıda yasağın uygulanmaya konulduğunu ve her şeyin ordu denetimine alındığını ortaya çıkarmaktadır.

Bitlis’te, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne karşı çıkıp, tepkilerde bulunanlar olduğu gibi darbe lehinde gösterilerde bulunanlar da olmuştur. Bu bağlamda, 2 Haziran 1960 yılında Bitlis’te gençler tarafından otobüs, jeep ve kamyonlar bayraklarla donatılmış ve orduyu övücü tezahüratlar yapılmıştır. Bu büyük gösteriye kazalar, nahiyeler ve köylerden heyetler gelerek katılmışlardır. Gençler tarafından konuşmalar yapılmış, şiirler ve marşlar söylenmiştir.¹⁰⁴ 2 Haziran 1960 yılında Askeri Vali Albay Raşit Pasin, şehirdeki gazetecilerle bir araya gelmiş ve darbe sonrası şehirde yaşanan gelişmelerle alakalı olarak onlara bilgi vermiştir. Askeri Vali, il genelinde huzur ve sükûnun sağladığını ve huzuru bozacak şeylere karşı her türlü önlemi aldığını

¹⁰¹ *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2104, 30 Mayıs 1960, s. 1.

¹⁰² “Garnizon Kumandanlığının 41 ve 53 Nolu Tebliği”, *Dideban*, Y. 3, S. 621, 3 Haziran 1960, s. 2.

¹⁰³ “Garnizon Kumandanlığının 6 ve 36 Nolu Tebliğidir”, *Dideban*, Y. 3, S. 620, 1 Haziran 1960, s. 1, “Garnizon Kumandanlığı 6 Nolu Tebliği”, *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2104, 30 Mayıs 1960, s. 1.

¹⁰⁴ “Şehrimizde Halk Tarafından Ordumuza Sevgi Gösterisi Yapıldı”, *Dideban*, Y. 3, S. 621, 3 Haziran 1960, s. 2.

söylemiştir.¹⁰⁵ Aynı gün Garnizon Kumandanlığı bir tebliğ daha yayınlamış, saat 20.00 ile 06.00 olan sokağa çıkma yasağının saatlerini değiştirmiş ve bu saatleri 23.00 ile 03.00 saatleri olacak şekilde yeniden düzenlemiştir.¹⁰⁶ Yaşanan bu durum darbenin ilk günlerinde uygulanan bazı yasakların darbecilerin kendilerini kabul ettirip güvence altına aldıktan sonra bir yumuşama için çalıştıklarını göstermekteydi.¹⁰⁷

10 Haziran 1960 yılında yayınlanan bildiride; Bitlis Meclisleri ile Encümenlikleri, Bitlis Valiliği Encümenliği, Bitlis'e bağlı ilçelerin belediye başkanlıkları ve encümenlikleri, İl Özel İdare müdürlükleri ile Bitlis genelinde bulunan bütün muhtarlıklar ve ihtiyar heyetlerinin tamamı lağvedilmiştir. Bu kuruluşların bazılarında askeri yetkililer getirilmiş, bazılarında da askeri yetkililerin uygun gördükleri atanmıştır.¹⁰⁸ Ayrıca, Bitlis'teki çok sayıda muhtar görevden alınmış, yerlerine asker, vali ve kaymakamların tespit ve tayin ettiği kişiler atanmıştır.¹⁰⁹

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra Bitlis Valiliği'ne Garnizon Komutanı olan Kurmay Albay Raşit Pasin atanmış ve mevcut Bitlis Valisi olan Muhsin Gökkaya ise görevden alınmıştı. Kurmay Albay Raşit Pasin'in bu görevi 17 Haziran 1960 tarihine kadar devam etmiştir.¹¹⁰ Bitlis Valiliği'ne Vefa Poyraz atanmıştır.¹¹¹ Bu arada, Bitlis eski valisi olan Muhsin Gökkaya da Çanakkale Valiliği'ne tayin edilmiştir.¹¹² Vefa Poyraz, 15 Haziran'da Bitlis'e gelerek göreve başlamıştır.¹¹³

Darbeden sonra Bitlis'i askeri erkândan ziyaret edenler olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin bütün yönetimi Milli Birlik Komitesi'nin denetimi altına alınarak, Doğu Bölgesi Milli Birlik Komitesi Başkanlığı oluşturulmuştur. Başkanlığına ise 3. Ordu Komutanı Korgeneral Danyal Yurdatapan atanmıştır. Merkezi Erzurum'da olan

¹⁰⁵ "Bitlis Askeri Vali Garnizon Kumandanının Gazetecilerle Konuşması", *Dideban*, Y. 3, S. 621, 3 Haziran 1960, s. 1-2.

¹⁰⁶ "Garnizon Kumandanlığının 41 ve 53 Nolu Tebliği", *Dideban*, Y. 3, S. 621, 3 Haziran 1960, s. 2.; "Garnizon Kumandanlığından 41 Nolu Tebliği", *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2106, 1 Haziran 1960, s. 1.

¹⁰⁷ Bilal Tunç, "27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, S. 1, C. 5, Muş 2019, s. 45.

¹⁰⁸ "Bitlis Valiliğine", *Dideban*, Y. 3, S. 622, 10 Haziran 1960, s. 1.

¹⁰⁹ "Mahalle Muhtarlıkları ve Azaların İsimleri", *Dideban*, Y. 3, S. 625, 17 Haziran 1960, s. 1.

¹¹⁰ "Muhterem Mesai Arkadaşlarıma ve Bitlis Halkına", *Dideban*, Y. 3, S. 625, 17 Haziran 1960, s. 1.

¹¹¹ "Vilayetimize Vali Atandı", *Dideban*, Y. 3, S. 622, 10 Haziran 1960, s. 1.; "Valimiz Vefa Poyraz Geldi", *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2116, 16 Haziran 1960, s. 1.

¹¹² "Valimiz Muhsin Gökkaya Çankırı Valiliği'ne Tayin Edildi", *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2111, 10 Haziran 1960, s. 1.

¹¹³ "Vefa Poyraz Bugün Geliyor", *Dideban*, Y. 3, S. 624, 15 Haziran 1960, s. 1.

Başkanlık, doğu illerinde incelemeler yapmıştır. Bu bağlamda, 3. Ordu Komutanı Korgeneral Danyal Yurdatapan 12 Haziran 1960'ta Bitlis'e gelmiş ve burada temaslarda bulunmuştur. Ziyaretleri sırasında kendisine büyük bir ilgi ve alaka gösterilmiştir.¹¹⁴ 16 Haziran 1960 ve 8 Temmuz 1960¹¹⁵ yılında Diyarbakır 7. Kolordu Kumandanı Tümgeneral Cemal Tural da Bitlis'e gelerek burada birtakım temaslarda bulunmuştur. Bitlis'e gelmeden önce günlerce bu gezinin duyurusu yapılmış ve bütün vatandaşlardan valilik önünde toplanarak konuşmaları dinlemeleri istenmiştir.¹¹⁶ Konuşmayı dinlemek için de büyük bir topluluk alana gelmiştir.¹¹⁷ Milli Birlik Komitesi (MBK) üyelerinden Kurmay Albay Muzaffer Yurdakul ile Kurmay Albay Sami Küçük şehre gelip konuşma yapmışlardır.¹¹⁸

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra, Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından, Bitlis şehrinde gözaltına alınmış olan eski iktidar mensuplarının suiistimallerini ortaya çıkarmak amacıyla bir komisyon kurulduğu da ifade edilmiştir. Bu komisyon başta Ankara olmak üzere bütün illerde de faaliyete başlamıştır. İllerdeki söz konusu araştırmaları hızlandırmak amacıyla, ayrıca tetkik komisyonları da oluşturulmuştur. Bu arada il ve ilçelerde görev yapan komisyonlarla alakalı olarak yeni bir tüzük de hazırlanmıştır.¹¹⁹

Yaşanan olaylar, Bitlis'te darbenin etkilerinin ne ölçüde görüldüğünü ortaya çıkarması bakımından son derece önemli olmuştur. Ayrıca, Bitlis'te ortaya çıkan durum, esasında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nde Türkiye'nin genelinde görülen durumu da örneklendirmektedir.¹²⁰

¹¹⁴ “Korgeneral Danyal Yurdatapan Şehrimizde”, *Dideban*, Y. 3, S. 623, 13 Haziran 1960, s. 1.

¹¹⁵ “7. Kolordu Kumandanı Şehrimizde”, *Dideban*, Y. 3, S. 634, 9 Temmuz 1960, s. 1.

¹¹⁶ “Bitlis Askeri Vali ve Garnizon Kumandanlığından”, *Dideban*, Y. 1, S. 624, 15 Haziran 1960, s. 1.

¹¹⁷ “7. Kolordu Kumandanı Coşkun Tezahüratla Karşılandı”, *Dideban*, Y. 3, S. 625, 17 Haziran 1960, s. 1.

¹¹⁸ “Milli Birlik Komitesi Azaları Şehrimize Geldiler”, *Dideban*, Y. 3, S. 663, 2 Eylül 1960, s. 1.

¹¹⁹ “Vilayetlerde Suiistimali Tahkik Komisyonları Kuruluyor”, *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2216, 17 Haziran 1960, s. 1.

¹²⁰ Bilal Tunç, “27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, S. 1, C. 5, Muş 2019, s. 47.

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ GELİŞMELER

2.1. SANAYİ MEVZUSU

“Bitlis’in kalkınma mevzuu öylesine başlı başına bir konu ki, insan hiçbir fikri hazırlığı olmasa dahi bu hususta bir şeyler yazmakta asla zorluk çekmez. Bitlis, zaman geçtikçe kalkınan bir şehir değil; gün geçtikçe köhneleşen bir şehir manzarasında ve durumundadır. Bitlis, işgale uğradığı tarihten, gerileme devri yaşamış bütün hayatîyet unsurlarını yavaş yavaş kaybetmiş ve nihayet bugüne kadar varlığından kaybeden de mevcut duruma gelip dayanmış bulunuyor. Bu şehrin tedricen çöküşü devam edip gittiği müddetçe, bu gidişe dur diyecek şümüllü hiçbir hamle ve gayret gösterilmemiş bulunuyor. Ne garip bir tecellidir ki şehrin kalkınması hususunda hiçbir iktidar layığı veçhiyle faaliyete geçmemiştir.”¹²¹

Bitlis bulunduğu bölge ve coğrafi şartlar dolayısıyla sanayi alanında geri kalmış bir şehirdir. Sanayi alanında, 1957-1961 yılları arasında Tekel Tütün Fabrikası mevcuttur. Bitlis’in tütün geliri açısından önemli şehirlerden biri olması Tekel Tütün Fabrikası’nın kurulmasına neden olmuştur.¹²² Tekel Tütün Fabrikası başlangıçta bir atölye olarak faaliyete başlamıştır. Daha sonra büyüyerek fabrikaya dönüştürülmüştür.

2.1.1. Bitlis Atölyesi ve Tekel Tütün Fabrikası

1925 yılı sonlarında bölgede yetiştirilen tütünün işlenerek halka sunulması için teşkil edilen Bitlis Atölyesi’nin eskilere dayanan bir geçmişi bulunmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) öncesinde, Amerikalı misyonerlerin, Ermeni çocuklarını eğitmek için açtıkları okulun erkekler bölümü atölye olarak kullanılmaya başlanmıştır. Binanın duvarında yer alan kitabeden, okulun inşa tarihinin 1883 olduğu tespit edilmiştir. Buradaki üretim, diğer atölyeler gibi elle yapılmıştır. Tüm atölyeler 1929 yılında makineleştirilmesine rağmen, bu atölyedeki el üretimi yeni bina ve makinelerinin devreye girdiği 1940 yılına kadar sürmüştür. Bitlis Tütün Atölyesi 1938 yılı itibariyle “İş Kanunu” kapsamına alınmıştır. 1940 yılında ise “Tekel Tütün Fabrikası” adını alarak sigara üretimine başlanmıştır.¹²³

¹²¹ Mehmet Kumaşçıoğlu, “Bitlis’in Kaderi”, *Dideban*, Y. 1, S. 3, 14 Ekim 1957, s. 1-2.

¹²² “Tütün Fabrikasına İşçi Alınıyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 589, 17 Mart 1960, s. 1.

¹²³ Fatma Doğruel, A.Suut Doğruel, *Osmanlı’dan Günümüze Tekel*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 293-294.

2.1.2. Tekel Tütün Fabrikası

1940 yılından itibaren Tekel Tütün Fabrikası yenilenmiş, binası ile günde 2.000 kg tütün ve 400 kg sigara üretebilecek bir kapasiteye ulaşmıştır. İlk zamanlarda götürü yöntemiyle çalışan işçiler, değişik adlarla hazırlanan “*paket tütünler*” üretmiştir. Bu dönemde sekizlik ve beşlik adı altında 25'er gram olarak hazırlanan ve sekiz ile beş kuruşa satılan tütün paketleriyle, kaliteli tütünlerden meydana gelen ve 32 kuruşa satılan “*Hususî Tütün*”, Tekel Tütün Fabrikası'nın başlıca üretim mamulleri arasında yer almıştır. Sigara üretiminin yanı sıra 1950 yılından itibaren fabrikanın makineleşmesini tamamlamasıyla birlikte el imalatı terk edilerek, yeni çeşitler üretilmeye başlanmıştır. Sigaralar; “*Doğu Sigarası*”, “*Bitlis Sigarası*”, “*Asker Sigarası*”, “*Tatlı Sert*” adı altında üretilmiştir.¹²⁴

1958 yılında Bitlis Tütün Fabrikası'ndan Tatvan, Van, Gevaş, Erciş, Muradiye, Ahlât ve Adilcevaz'a 1.070 ton, Muş, Bulanık, Varto, Karlıova, Bingöl, Solhan, Genç, Hizan ve Malazgirt'e 247 ton, Ağrı, Patnos, Doğubayazıt, Tutak, Diyadin¹²⁵, Hınıs, Tekman ve Karayazı'ya¹²⁶ 258 ton tütün sevkiyatı yapılacağı belirtilmiştir. 31 Mayıs 1958 tarihinde Bitlis İnhisarlar Başmüdürlüğü'nde ihalesi yapılacak olan bu nakliyat, nakliyeciler arasında büyük ilgi uyandırmıştır.¹²⁷

Yılda bir kez, Tekel Tütün Fabrikası'nda, tütün ve sigara sanayi işçileri sendika toplantısı yapılmıştır.¹²⁸ İşçi yemekhanesinde yapılan toplantılar yoğun ilgi ve alaka görmüştür.¹²⁹ Yapılan toplantılarda fabrikanın ve işçilerin sorunları üzerinde durulmuştur.¹³⁰

1958 yılında Tekel Tütün Fabrikası tütün fiyatlarını 260 ve 350 kuruş arasında olacak şekilde belirlenmiştir.¹³¹ 1959 yılında ise 520 kuruştan alınacağı belirtilmiştir.¹³² Yaşanan olumsuz hava şartları tütün mahsullerine sürekli zarar

¹²⁴ Fatma Doğruel, A.Suut Doğruel, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 293-294.

¹²⁵ Patnos, Tutak, Diyadin ve Doğubayazıt ilçeleri bugün Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Ağrı iline bağlı ilçelerdir.

¹²⁶ Hınıs, Tekman ve Karayazı ilçeleri bugün Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Erzurum iline bağlı ilçelerdir.

¹²⁷ “Bitlis Tütün Fabrikasının Vilayet ve Kazalara Tütün Nakliyatı”, *Dideban*, Y. 1, S. 191, 31 Mayıs 1958, s. 2.

¹²⁸ “Tütün ve Sigara Sanayi İşçileri Sendikası Yapıldı”, *Dideban*, Y. 3, S. 579, 10 Şubat 1960, s. 1.

¹²⁹ “Tütün Fabrikası İşçileri Sendika Toplantısı Yapıldı”, *Dideban*, Y. 1, S. 98, 10 Şubat 1958, s. 1.

¹³⁰ “Tütün ve Sigara Sanayi İşçileri Sendikası Yapıldı”, *Dideban*, Y. 3, S. 579, 10 Şubat 1960, s. 1.

¹³¹ “Tütün Satışları Başladı”, *Dideban*, Y. 1, S. 100, 12 Şubat 1958, s. 1.

¹³² “Tütün Alımına Başlanıyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 432, 17 Mart 1959, s. 1.

vermiştir. Humaç, Kultık, Korcana köylerinde oldukça önemli miktarda tütünün soğuk yemesi, tütünlerin işe yaramaz bir hale gelmesine sebep olmuştur. Bu da köy halkını zor durumda bırakmıştır. Halk soğuk alan tütünlerin zimmeterlerinden düşürülmesi için Tekel Başmüdürlüğüne müracaat etmiş ve lâzım gelen muamelenin yapılmasını istemiştir.¹³³

1957-1961 yılları arasında Tekel Tütün Fabrikası'nın yönetiminde (Başmüdür ve müdürlüklerinde); Nurettin Erdem¹³⁴, Abdullah Uygur¹³⁵, Emin Kırca¹³⁶, Bekir Sami Aygüç¹³⁷, Lebip Demirkol¹³⁸ yer alan isimlerdi. Yapımı yaklaşık iki seneden fazla süren Tekel Başmüdürlük binası da bu dönemde hizmete sokulmuştur. Düzenlenen törende seçkin bir davetli topluluğu ve gazeteciler bulunmuş, ilk konuşmaya Başmüdür Abdullah Uygur yapmış ve binanın açılışına Bitlis Valisi de katılmıştır.¹³⁹

2.1.3. Tütün Kaçakçılığı

Türkiye'de en iyi tütünlerin yetiştirildiği yerlerden biride Bitlis şehri idi. En iyi tütün yetiştirilmesine rağmen, en az tütün Bitlis'te ekilmekteydi. Tekel İdaresi yetiştirilen bu tütünlere az para vererek, köylülerden ölü fiyatla tütün aldığı içindir ki, ele geçen para tütün ekimi yapanları memnun etmemekteydi. Diğer tütün yetiştirilen bölgelerde, tekeller ve tüccarlar, tütün ekimi yapanlardan yüksek fiyatla tütün almaktaydı. Bitlis'te ise tütün sahibi tütünlerini olduğu gibi tekeller idaresine getirip teslim etmekte idi. Tekellerin vermiş olduğu fiyatlarda tütün sahiplerini memnun etmemekteydi. Yaşanan bu olaylar dolayısıyla Bitlis şehrinde tütün kaçakçılığında günden güne artış yaşanmıştır. Bu kaçakçılığın bu kadar ilerlemesine Tekel İdaresinin

¹³³ "Tütünler Zarara Uğradı", *Dideban*, Y. 1, S. 6, 17 Ekim 1957, s. 2.

¹³⁴ "Tekel Başmüdürü Geldi", *Dideban*, Y. 1, S. 2, 12 Ekim 1957, s. 1.

¹³⁵ "Tekel Başmüdürü Geldi", *Dideban*, Y. 3, S. 571, 22 Ocak 1960, s.1.

¹³⁶ "Tekel Başmüdürlüğüne Tayin Yapıldı", *Dideban*, Y. 3, S. 574, 29 Ocak 1960, s. 1.

¹³⁷ "Tekel Tütün Fabrikası Müdürü Bekir Sami Oygüç Eskişehir'e Tayin Edildi", *Dideban*, Y. 3, S. 581, 15 Şubat 1960, s. 1.; *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1596, 24 Eylül 1958, s. 1.

¹³⁸ "Fabrika Müdürümüz Geldi", *Yeşil Bitlis*, 4 Mart 1958, Y. 6, 1430, s. 1.

¹³⁹ "Tekel Başmüdürlük Binası Hizmete Girdi", *Dideban*, Y. 2, S. 383, 16 Ocak 1959, s. 1.

sebepe olduğu belirtilmiştir. Tütünler, tütün kaçakçıları tarafından Muş, Siirt, Van, Karaköse (Ağrı)¹⁴⁰, Diyarbakır illerine bağlı ilçe, köy ve nahiyelerine satılmıştır.¹⁴¹

2.2. TİCARET

Bitlis halkının bir bölümü de ticaret ile uğraşmaktaydı. Şehrin, kuruluş yönünden Güneydoğu Anadolu'ya, Doğu Anadolu'ya ve İran'a bağlayan yollar üzerinde olması ticaret hayatını etkilemiştir. Çevre ilçe ve köylerden getirilen canlı hayvan, yağ, yapağı¹⁴², deri, bal, balmumu, ceviz, fındık, pirinç gibi zirai mahsuller ticaretin esasını teşkil etmekteydi.¹⁴³ Ayrıca, 1961 yılında Bitlis'te İş Bankası açılmıştır. Açılışına hem Vali hem de Belediye Başkanı olan Vefa Poyraz, daire amirleri, sivil ve askeri erkânlar da katılmışlardır.¹⁴⁴

2.3. HAYVANCILIK

Bitlis şehri dâhilinde hayvancılık, genellikle büyük ve küçükbaş hayvancılık şeklinde yapılmaktaydı. Bölgenin coğrafi durumu sebebi ile senenin altı ayı mera, altı ayı ise ahırda hayvan beslenmekteydi. Hayvancılık olarak; sığır, manda, koyun, keçi, at, eşek, katır, kanatlı hayvanlar yetiştirilmekteydi. Ayrıca, coğrafi konum itibarı ile arıcılığa çok elverişli bulunan bölgede, yetiştiricilik halkın elindeki mevcut yerli tip kovanlarla yapılmaktaydı.¹⁴⁵

1957-1961 yılları arasında ülke genelinde hayvansal üretim artırılmaya çalışılmıştır. Ülkede Konya, Erzurum ve İstanbul'da kurulmakta olan yem fabrikalarının yanı sıra bir de Bitlis'te fabrika kurulması gerektiği belirtilmiştir. Bitlis'in hem bir kış mıntıkası olması hem de civarının ormanlık olması, zirai faaliyetlere müsait arazilerin az oluşuna sebebiyet vermiştir. Bu da Bitlis'te hayvancılığa önem verilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaçla yapılacak

¹⁴⁰ Kazım Karabekir Paşa zamanında Karakilise ismi değiştirilerek Karaköse diye adlandırılmıştır. Nuh Tufanı ile ilgisinden dolayı Tevrat'ta adı geçen Ararat Dağı ve ülkesinin, Ağrı ve çevresinin olduğu sanılması dolayısıyla Ağrı'ya Batılılar tarafından Ararat da denilmektedir. 1834 yılında bucak, 1869 yılında ilçe olan Ağrı, 1927 yılında il merkezi olmuştur. 5.137 m yüksekliğiyle Türkiye'nin en büyük dağı olan Ağrı Dağı'ndan dolayı il Ağrı adını almıştır. Bkz. <http://www.agri.gov.tr/ilin-tarihi> (E. T., 22.02.2020)

¹⁴¹ "Bitlis Tütünü", *Dideban*, Y. 3, S. 598, 4 Nisan 1960, s. 1.

¹⁴² Koyun ve kuzudan ilkbaharda kırılan tüy.

¹⁴³ *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 217.

¹⁴⁴ "İş Bankası Şubesi Merasimle Açıldı", *Dideban*, Y. 3, S. 655, 26 Ağustos 1960, s. 1-2.

¹⁴⁵ *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 226.

fabrikalardan birinin de Bitlis'te kurulması dile getirilmişse de bu konuda kayda değer herhangi bir çalışma yapılmamıştır.¹⁴⁶

2.3.1. Hastalıklarla Mücadele

Bitlis'te hayvan hastalıklarıyla mücadelede Veteriner Teşkilatı önemli rol oynamıştır. Teşkilat, aldığı önlemlerle salgınların önüne geçmeye çalışmış ve hayvan yetiştiriciliğine büyük önem vermiştir. Hayvan taramaları yapılmış, bedelsiz ilaç dağıtılmış, aşılama faaliyetlerinde bulunmuştur. 1957-1961 yıllarında Bitlis genelinde at ve katır vebası¹⁴⁷, kuduz, şap¹⁴⁸, uyuz, şarbon, tavuk vebası¹⁴⁹, çekirge istilası¹⁵⁰, süne haşereleri¹⁵¹ gibi hastalıklar ve olaylar yaşanmıştır. Hayvan yetiştiricileri ve Veteriner Teşkilatı salgın hastalıkların önlenmesi için çeşitli çareler aramıştır. Hastalıkların önlenmesi için il genelinde sürekli hayvan sağlığı taramaları yapılmıştır.¹⁵²

1957-1961 yıllarında at vebası birçok şehirde kendini göstermiştir. Hastalığın Siirt ilinden Bitlis'e bulaştığı belirtilmiştir. Bitlis'te ise ilk olarak Hizan ve Tatvan ilçelerinde görülmüştür. Hayvanların hastalıktan korunması için halkı bilgilendirici çeşitli yazılar yayımlanmıştır: Bunlar:

“● *Hasta hayvanlar tazminatlı olarak itlaf edilmelidir. Ölenler ve itlaf edilenlerin derin çukurlara gömülmelidir.*

● *Sokucu sineklerle mücadele edilmelidir. At, katır ve merkeplerin hastalıklı bölgelere sokulmamaları şarttır.*

● *Vatandaşların hasta hayvanları gördükleri yerde ihbar etmeleri, kendi bölgelerinde ölen hayvanları gömmeleri, sokucu sineklerle mücadele etmeleri milli bir vazifedir.*”¹⁵³ şeklindeydi.

Hastalıkların önlenmesi için Diyarbakır'dan Bitlis'e ekip gönderilmiş ve gelen ekipler bu hastalığa karşı bütün köylerde at ve katırları listelere kaydetmişlerdir. Hazırlanan listedeki hayvan mevcuduna göre sırasıyla bütün at, kısırak, tay ve katırlar aşılanmıştır. Aşılama yapmaması için hayvanlarını kaçırınlar hakkında yasal işlem

¹⁴⁶ “Bitlis'e Bir Hayvan Yemi Fabrikası Lazımdır”, *Dideban*, Y. 1, S. 35, 20 Kasım 1957, s. 1.

¹⁴⁷ “Mıntıkamızda Bulunan Bütün At ve Katırlar At Vebasına Aşılanacak”, *Dideban*, 10 Nisan 1961, Y. 4, S. 749, s. 1.

¹⁴⁸ Hidayet Alpdoğan, “Şap Hastalığı”, *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1289, 17 Eylül 1957, s. 1.

¹⁴⁹ “Şehrimizin Tavuk Vebası Salgın Halini Aldı”, *Dideban*, Y. 1, S. 163, 29 Nisan 1958, s. 1.;

“Tavuklarda Veba Hastalığı Salgın Halinde”, *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1468, 17 Nisan 1958, s. 1.

¹⁵⁰ “Çekirgeler Geldi”, *Dideban*, Y. 1, S. 187, 27 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁵¹ “Memleketimizde Süne Haşerelerine Karşı Mücadele Buluştu”, *Dideban*, Y. 1, S. 115, 1 Mart 1958, s. 1.

¹⁵² “Tavuk Aşısı Yapılacak”, *Dideban*, Y. 2, S. 469, 6 Mayıs 1959, s. 1.

¹⁵³ “Vilayetimizde At Vebası Hastalığı Tespit Edilmiştir”, *Dideban*, Y. 3, S. 629, 27 Haziran 1960, s. 1.

başlatılacağı belirtilmiştir.¹⁵⁴ Bilhassa, at vebasına yakalanan hayvanların, eğer aşı yapılmamışsa hiçbir şekilde kurtulması mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu yüzden sıkı önlemler alınmıştır. Yapılan çalışmalar sayesinde hayvan hastalıklarının önüne geçilmek istenmiştir.

2.4. TARIM

Bitlis, dağlık bir sahada kurulduğu için ova denilecek arazisi azdır. Ahlat Ovası, Adilcevaz ilçesinden Erçiş ilçesine doğru uzanan ova ile, bir düzlük gibi Bitlis'in kuzeydoğusundan Van Gölü'ne kadar uzanan Rahva Ovasından başka büyük düzlüklere rastlanmaz. Bu nedenle de Bitlis'in: %71'i dağlık, %18,6'sı dalgalı, %10,4'ü ise ova ile kaplıdır.¹⁵⁵ Bitlis'teki arazi genellikle şu kısımlardan oluşmaktadır: Çayır, mera, tarla, ziraat arazisi, nadaslar, karışık bağ-bahçeler ve sebzelikler. Sanayi bitkisi olarak ekilenler; şeker pancarı¹⁵⁶, patates ve tütündür.¹⁵⁷ Bağ ve bahçelerde ise elma, armut, ayva, şeftali, erik, kayısı, kiraz, ceviz, fındık ve üzumdür. Sebze olarak ise biber, domates, fasulye, havuç, salatalık, kabak, lahana patlıcan, soğandır. Yem bitkileri olarak; korunga (kuru ot olarak), yonca ekilmekte ve halk geçimini bunları satarak sağlamaktaydı.¹⁵⁸

2.5. MEYVECİLİK, BAĞCILIK ALANINDA ÇALIŞMALAR

Bitlis, iklim ve toprak hususiyetleri dolayısıyla yaş meyve ve üzümü yüksek kalitede yetiştirebilme imkânlarına sahiptir. Bunun için çalışmaları koordine edebilmek gayesi ile yeni bir plan hazırlanmakta olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁹ Bitlis'in Dideban Dağı yamaçlarıyla Tekel Tütün Fabrikası yanındaki arsalar ve kale üstü yerlerin ağaçlandırılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, Hersan Mahallesi'nin Dideban Dağı yamaçlarındaki arsaların parsellenerek parasız olarak halka dağıtılacağı ve yalnız üzüm yetiştirilmek amacıyla kullanılacağı belirtilmiştir.

¹⁵⁴ "Mıntıkamızda Bulunan Bütün At ve Katırlar At Vebasına Aşılacak", *Dideban*, Y. 4, S. 749, 10 Nisan 1961, s. 1.

¹⁵⁵ Ümran Akın, *Bitlis Çevresinde Doğal Ortam ve Kültürel Yapının Eğitim Üzerindeki Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2004, s. 11-12.(Yüksek Lisans Tezi).

¹⁵⁶ "Pancarlar Sökülüyor", *Dideban*, Y. 3, S. 660, 7 Ekim 1960, s. 1.

¹⁵⁷ "Tütün Satışları Başladı", *Dideban*, Y. 1, S. 100, 12 Şubat 1958, s. 1.

¹⁵⁸ *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 222-224.

¹⁵⁹ "Meyvecilik Çalışmalarında Bitlis'te Dikkatte Alınmalıdır", *Dideban*, Y. 2, S. 368, 30 Aralık 1958, s. 1.

Vali ve aynı zamanda belediye başkanı olan Vefa Poyraz ve Ziraat Müdürü Tevfik Arapgili, bu teşebbüslerinden dolayı halk tarafından takdir edilmiştir.¹⁶⁰

Şehirde yaşanan çekirge istilası 1957-1961 yıllarında bağ ve bahçelere zarar vermiştir. Siirt ve Urfa istikametinden sürüler halinde gelen çekirgeler Bitlis-Kurtalan, Bitlis-Diyarbakır yollarını istila etmiştir. Bu esnada Siirt ili bir mücadele merkezi haline getirilmiştir. Çekirgelerin yumurta bıraktığı yerlerin tespiti için çalışmalar yapılmıştır. Çekirgelerin yumurtalarını bıraktığı yerler tespit edildikten sonra, bunların imhası için gerekli faaliyete geçileceği belirtilmiştir.¹⁶¹ Gelen çekirge sürüleri için valilik, nahiyelere yönelik tamim yayınlanmıştır.¹⁶² Bitlis-Kurtalan, Bitlis-Diyarbakır yollarını istila eden çekirge sürüleri Bitlis'e doğru gelmiştir.¹⁶³ Şehirde bir süre kalan çekirgeler ilerilere geçmeye başlayınca, uzak mesafeler katledemedikleri için Van Gölü'ne dökülmüşlerdir.¹⁶⁴

1957-1961 yılları arasında varlığını gösteren süne haşereleri de Bitlis'teki meyve ve sebzelere zarar vermiştir. Bunun önüne geçmek için önlem alınmaya başlanmıştır. Diyarbakır ve Bitlis Zirai Mücadele Enstitüsü bölgenin belli başlı zararlısı olan süne haşeresine karşı müessir mücadele metodu bulabilmek maksadıyla, bilhassa sünenin parazitleri üzerinde inceleme ve araştırmalara başlanmıştır. Araştırmalardan bir netice alınmıştır. Bitlis serasında başlayan bu çalışmalar ve uygulamalar kapsamında süne haşeresine karşı gayet küçük bir parazit kullanılmaktaydı. Süne haşeresi kışlaklarından toplanarak daha önce sandıklarda yetiştirilmiş olan yeşil ekinler üzerinde suni olarak beslenmekteydi. Bu sünelerden elde edilen yumurtalardan, sünenin düşmanı olan gayet küçük bir parazitten aşılansıyordu. Böylece bu küçük haşere, sünenin üremesini ve zararını önlemekteydi. Parazitle mücadele, ilaçla mücadeleden bazı sahalarda daha ucuz ve daha verimli olduğundan, bu şekilde önlem alınmaya çalışılmıştır.¹⁶⁵

¹⁶⁰ “Şehrimizde Ağaçlandırma Faaliyeti”, *Dideban*, Y. 4, S. 715, 16 Ocak 1961, s. 1.

¹⁶¹ “Bitlis Kurtalan Bitlis Diyarbakır Yollarını Çekirgeler İstila Etti”, *Dideban*, Y. 1, S. 186, 26 Mayıs 1958, s. 1.; “Irak'tan Çekirge Sürüleri Geldi”, *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1500, 28 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁶² “Çekirge Sürüleri Şehrimize Geliyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 180, 19 Mayıs 1958, s. 1.; “Çekirge Mücadelesi İçin Vilayetlere Birer Tamim Yayınlandı”, *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1461, 9 Nisan 1958, s. 1.

¹⁶³ “Çekirgeler Geldi”, *Dideban*, Y. 1, S. 187, 27 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁶⁴ “Çekirgeler Van Gölüne Dökülüyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 191, 31 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁶⁵ “Memleketimizde Süne Haşerelerine Karşı Mücadele Buluştu”, *Dideban*, Y. 1, S. 115, 1 Mart 1958, s. 1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM, KÜLTÜR ve SANAT

3.1. EĞİTİM

Eğitim; kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür. Eğitim hayat boyu sürer. Planlı ya da tesadüfi olabilir. Okul, okuma-yazma, ders araç-gereçleri ile bunların dışında aile veya bir çevre içinde kişisel yetişme yollarıyla yapılan öğretme, öğrenme, bilgi aktarma, beceri kazandırma çalışmalarının tümünü kapsayan bu çabalara yaygın eğitim de denilmektedir.¹⁶⁶

3.1.1. Örgün Eğitim

Bitlis'te,1957-1961 yılları arasında eğitim alanında, şehir için yeterli olmasa da yeni okullar açılmış, ayrıca mevcut okullar da tamir edilmeye çalışılmıştır. Öğrenci sayısında artış yaşanmış ve beraberinde öğretmen sıkıntısı çekilmiştir. Bitlis basını söz konusu meseleyi haberleştirmekte gecikmemiştir. Bu bağlamda, öğretmenlerden Halil Çelik'in eşiyle (Fransızca öğretmeni) birlikte İzmir'e, öğretmen Emin Sürmene'nin ise İpsala'ya gidişleri ile lise kadrosunda büyük bir boşluk meydana gelmiş ve eğitim normal şartlar altında yapılamaz olmuştur. Kadro yetersizliği sebebiyle öğrenciler uygun bir şekilde yetişme imkânlarından mahrum kalmış ve disiplin dışına çıkan öğrenciler sağda solda zaman öldürmek suretiyle zararlı bir yola girmişlerdir. Tarih, Fransızca, Edebiyat ve Müzik gibi çok önemli derslerin boş geçmesi ve ilgili branşlarda/dallarda öğretmen bulunmayışı çevrede bir hoşnutsuzluğun doğmasına sebep olmuştur. Bu vaziyetin en kısa zamanda izale edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Mevcut binanın tatminkâr olmayan teşkilatına öğretmensizlik derdinin de eklenmesi, bütün emekleri boşa çıkaracak bir yola girilmesine neden olmuştur. Eğitimi normal hale sokmak ve öğrencilerin yetişmelerini ve zararlı faaliyetlerde bulunmalarını önlemek için, ilgililerin bu çok önemli mevzu üzerinde hassasiyetle durmaları rica edilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S.2013)*, 24. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2013, s. 2.

¹⁶⁷ "Lisede Tam Tedrisat Yapılmıyor", *Dideban*, Y. 1, S. 33, 18 Kasım 1957, s. 1.

1957-1958 eğitim-öğretim yılında Bitlis'teki liselerde çalışan öğretmen sayısı 13, bu okullara devam eden öğrenci sayısı ise 313 idi.¹⁶⁸ Liselerde yaşanan öğretmen sıkıntısı, hâlihazırda göreve devam eden öğretmenler ile çözülmeye çalışılmıştır. 17 Kasım 1958'de Bitlis Lisesi'ndeki öğretmenler, kendi dalı/alanı dışında, öğrencilerin eğitiminin aksamaması için birkaç derse daha girmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum TBMM'de de gündeme gelmiştir. Tabloda görüldüğü üzere çeşitli branşlarda/dallarda eksiklikler bulunmaktaydı.¹⁶⁹

Tablo 3.1.: 17 Kasım 1958 Tarihinde Bitlis Lisesindeki Öğretmenlerin Durumu

Münhal öğretmenlikler	Asıl öğretmeni bulunmayan bu derslerin kimler tarafından okutulduğu
Türkçe	Tarih öğ. (5 saat), Coğrafya öğ. (6 saat), N. veterineri (8 saat), Subay (4 saat)
Felsefe	Maarif Md. (Gazi Eğ. Ens.) (11 saat)
Matematik II	I. Devre öğretmenleri (26 saat)
Tabiiye II	II. Devre öğretmenleri (10 saat)
Fransızca	Resim öğ. (6 saat), Serbest eczacı (8 saat)
İngilizce	Beden Eğitimi öğ. (8 saat)
Müzik, Ev İşleri	İlkokul öğ. (2 saat), Beden Eğitimi öğ. (2 saat)

Bitlis'te okullarda yaşanan sıkıntılar arasında öğretmen eksikliği dışında, öğrencilerin çok fazla kahvelere gitmeleri de yer almıştır. Bunu önlemek için Okul Aile Birliği, lise ve ortaokul müdürlerinin aldıkları kararla lokal ve kahvehaneler öğrencilere yasaklanmıştır.¹⁷⁰ Öğrencilerin zamanlarını daha verimli geçirmeleri için okul idarecileri lise kütüphanesini, pinpon masasının bulunduğu odayı devamlı surette açık tutmaya ve talebeleri buraya alıştırmaya karar vermişlerdir.¹⁷¹ Bu uygulamalarla, öğrenciler için boş vakitlerini daha düzgün bir ortamda geçirme imkânı sağlanmıştır.

1957-1961 yılları arasında, Akşam Lisesi aracılığıyla planlı ve programlı şekilde yaygın eğitim uygulaması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin her tarafında gündüz liselerinin yanında, akşam liselerinin açılması için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çalışmalar yapılmıştır. Hazırlanan yönetmeliğe göre; akşam liseleri müstakil veya gündüz liselerine bağlı olarak açılacak ve öğretim süresi 4 yıl olacaktı. Bu okullara ortaokul ve muadili okulların mezunları ile liselerden ayrılanlar kabul edilecek ve askerliğini yapmış olanlar için ise yaş haddi bahis mevzuu olmayacak idi.

¹⁶⁸ TBMM ZC, Devre: 11, İçtima: 1, C: 3, İnikat: 50, 24 Mart 1958, s. 54.

¹⁶⁹ TBMM ZC, Devre: 11, içtima: 2, C: 5, inikat: 3, 17 Kasım 1958, s. 86.

¹⁷⁰ "Okul Aile Birliği Kızılay Gitti", *Dideban*, Y. 1, S. 98, 10 Şubat 1958, s. 1.

¹⁷¹ "Talebeler İçin Oturulacak Yer", *Dideban*, Y. 1, S. 102, 14 Şubat 1958, s. 1.

Talimatnamede; akşam okullarında da devam mecburiyeti zorunlu olacaktı. Bunun yanında öğrencilerin hem çalışıp hem de okula devam etmelerinin temini için hususi hükümler yer almıştır. Örneğin; dersler Cumartesi ve Pazar günleri hariç her gün 18.00-19.30 saatleri arasında olacaktı. Her ders yılı, iki yarıyla ayrılacaktı. Bu liseler 4 yıl olduğu için gündüz liselerinin herhangi bir sınıfından ayrılanlar sınava tabi tutularak bir üst sınıfa kabul edilebileceklerdir.¹⁷² Geçimlerini sağlamak maksadıyla çalışmak için liselerden ayrılanlar, akşam liselerinin açılması sayesinde öğrenimine devam edebilmiş, böylece çalışanların eğitiminin aksaması önlenmiştir.

3.1.2. İnşa Edilen Okullar

Bitlis'te faaliyete geçen en eski ilköğretim kurumu 1924 yılında kurulan Kazımpaşa İlkokulu'dur. Bu eğitim kurumunu her mahallede açılan ilkokular takip etmiştir. 1990 yılına gelindiğinde ilkokulların sayısı 12'ye ulaşmıştır. Bitlis şehrinin kırsal kesiminde ilköğretim faaliyetine ancak 1950 yılından itibaren başlanabildiği. Kırsal kesimde ilköğretim açısından ciddi bir ilerleme sağlandığı pek söylenememektedir. Yakın dönem verilerine bakıldığında bu durum açıkça saptanabilmektedir. Zira, 2007 yılında gelinmesine rağmen Bitlis şehrine bağlı 277 köy yerleşmesinden sadece 52'inde ilköğretim okulu bulunmaktaydı.¹⁷³

Bitlis'te, 1957-1961 yılları arasında merkezde, ilçelerde ve köylerde yeni okullar inşa edilmiştir. Mahallesi ya da köyüne okul yaptırıldığı için vatandaşlar okul yaptırma derneklerine bağışlarda bulunmuştur.¹⁷⁴ Vatandaşlar, temel atma ve açılış törenlerine de büyük alaka göstermiştir. Törenlerde, Vali, Belediye Başkanı gibi devletin ileri gelenleri de hazır bulunmuştur.

1958 yılında Bitlis'in Zeydan Mahallesi'ne beş dershaneli Müştak Baba İlkokulu'nun, 99 bin lira keşif bedelli yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁷⁵ İlkokulunun ihalesi %33 noksanına yüklenici Cemil Örnek'e verilmiştir.¹⁷⁶ Okulun dış duvarları 27 bin liraya mal olmuştur. İlkokulun dış duvarları bittiği halde çatısı yapılamamıştır. Fazla miktarda yağacak kar, üstü açık kalan ve bir kısmı tuğla olan okul duvarlarını

¹⁷² "Yurdumuzun Her Tarafında Akşam Lisesi Açılıyor", *Dideban*, Y. 2, S. 414, 24 Şubat 1959, s. 1.

¹⁷³ Kenan Arınç, "Bitlis Eren Üniversitesinin Kurulması Münasebetiyle Bitlis İlinin Eğitim Tarihi ve Eğitim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", *BETAV Dergisi*, S. 15, Ankara 2008, s. 50-51.

¹⁷⁴ "8 Ağustos İlkokulu Yaptırma Derneği Kuruluyor", *Dideban*, Y. 3, S. 576, 3 Şubat 1960, s. 1.

¹⁷⁵ "Yeni Bir İlkokul Yapılıyor", *Dideban*, Y. 1, S. 269, 4 Eylül 1958, s. 1.

¹⁷⁶ "Müştak Baba İlkokulu Temel Hafriyatına Başlandı", *Dideban*, Y. 1, S. 276, 12 Eylül 1958, s. 1.

her an yıkılabilecek durumda olduğu belirtilmiştir. Binanın bir an evvel bitmesi için gerekli yardımın yapılması istenmiştir.¹⁷⁷

Bitlis'te, 1958 yılında köylerde altı ilkokul yapılacağı bildirilmiş, ancak sonrasında okul sayısı üçe düşürülmüştür.¹⁷⁸ İnşa edilecek olan ilkokullar; Kotum (Küçüksu), Purhus (Ovakışla) Nahiyesi'ne ve Adilcevaz'ın Peşnekömür (Kömürlü) Köyü'ne yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁷⁹ Peşnekömür, Kotum ve Purhus'ta inşa edilecek olan ilkokulların ihalesi yüzde %36 gibi büyük bir noksanlıkla(kırimla)yüklenici Şirin Hatipoğlu ve Mehmet Okumuş'a ihale edilmiştir.¹⁸⁰ 1949-1959 yılları arasında toplam 93 köy okulu yapılmış ve tedrisata açılmıştır. Okulların sayısı şöyledir:¹⁸¹

Tablo 3.2.: 1949-1959 Bitlis İline Bağlı Köy Okulları Sayısı

Okulların Yapıldığı Yıl	Okulların Sayısı
1949	7
1950	7
1951	13
1952	14
1953	11
1954	9
1955	7
1956	6
1957	10
1958	3
1959	6
Toplam	93

¹⁷⁷ "Müştak baba ilkokulu ikmal edilmelidir", *Dideban*, Y. 2, S. 342, 29 Kasım 1958, s. 1.

¹⁷⁸ "Bu Yıl 6 İlkokul Yapılacak", *Dideban*, Y. 1, S. 169, 6 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁷⁹ "Üç İlkokulun Yapılacağı Yerler", *Dideban*, Y. 1, S. 199, 10 Haziran 1958, s. 1.

¹⁸⁰ "Mekteplerin İhalesi Yapıldı", *Dideban*, Y. 1, S. 211, 24 Haziran 1958, s. 1.

¹⁸¹ *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2031, 24 Şubat 1960, s. 1.

1961 yılında ise 16 ilkokul yapılacağı haberi verilmiştir.¹⁸² 15 ilkokul için ihaleye çıkarılmıştır. Yapılacak ilkokullarından biri Bitlis İnönü Mahallesi'nde, biri Ahlât merkezde ve on üçünün de köylerde yapılacağı belirtilmiştir.¹⁸³

Bitlis şehrinin ilk lisesi Osmanlı döneminde Mekteb-i Sultani olarak faaliyete geçen Bitlis Lisesi idi. Bu lisenin öğretim faaliyetine 1914-1952 yıllarında ara verilmiştir. İlköğretim faaliyetlerine Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında başlanılmasına rağmen, lise eğitimine yaklaşık 30 yıl ara verildikten sonra 1952 yılında Bitlis Lisesi'nin kurulması ile yeniden başlanmıştır. Şehrin ikinci lisesi faaliyete geçen öğretim kurumu ise, 1956 yılında kurulan Endüstri Lisesi idi.¹⁸⁴

Bitlis'te, 1957-1961 yılları arasında yeni bir lise açılmamış, ancak yeni bir lise binasının yapılması kesinleşmiştir. İnşası için dernekler kurulmuş ve uzun zaman beklenilmiştir. Modern eğitim şartlarına uygun bir bina inşa ettirebilmek için Bitlis eski Belediye Başkanı Suphi Mentuş ve arkadaşları büyük çaba sarf etmişlerdir. Keşif bedeli iki milyona yaklaşan (1.796.744.73) okulun, 23 Ekim 1958'de Yapı ve İmar İşleri Eksiltme Komisyonu'nda kapalı zarf usulü ile ihaleye çıkarılacağı belirtilmiştir.¹⁸⁵ Nihayet, 1959 yılında lise binasının temeli atılmıştır.¹⁸⁶

Diğer taraftan, Bitlis Sanat Okulu'nun perişan ve bakımsız durumda olması 1957-1961 yılları arasında Bitlis basınında sık sık konu olmuştur:

“Sanat okulunun mevcut binası bugünkü kadrosu ile mektebin tam randımanla çalışmasını temin edemeyecek bir durumda bulunmaktadır. Atölyeler tam mesai yapamamakta ve çok zaman tamamen kapalı kalmaktadır. Durum bu iken, merkezde ve Sanat Okulu binası yapma işi daldığı uykuda berdevam iken hususi muhasebe bu iş için çok müsait olan eski devlet hastanesini tadil edecek lojman haline sokmaya başlamış ve bu çok müsait binadan Sanat okulunun istifade etmek imkânlarını hesaba katmamıştır. Gaye ve maksadı Bitlis'in her sahada kalkınmasını temin etmek olan Vali Ruhi Çalışlar'ın bu husus üzerinde dikkatlerini çekmeyi bir borç biliriz.” denilmiştir.¹⁸⁷

¹⁸² “Bu Yıl Vilayetimizde 16 İlkokul Yapılacak”, *Dideban*, Y. 4, S. 735, 6 Mart 1961, s. 1.

¹⁸³ “Vilayetimize Yeni Yapılacak Olan Okul İhaleleri Bugün Yapılacaktır”, *Dideban*, Y. 4, S. 786, 13 Haziran 1961, s. 1

¹⁸⁴ Arınç, 2008, s. 50-51.

¹⁸⁵ “Uzun Yıllar Dört Gözle İnşası Beklenen Lise Binası İhaleye Çıkarılıyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 298, 8 Ekim 1958, s. 1.

¹⁸⁶ “Lisenin Temeli Bugün Atılıyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 467, 4 Mayıs 1959, s. 1.

¹⁸⁷ “Sanat Okulu Binası Hakkında”, *Dideban*, Y. 1, S. 80, 20 Ocak 1958, s. 1.

Akabinde, Milli Eğitim Müdürü Yardımcısı Celal Yardımcı ve Belediye Başkanı Abdullah Okumuş Sanat Okulu binasının yapılması için faaliyete geçmişlerdir.¹⁸⁸

3.1.3. Yaygın Eğitim

1957-1961 yılları arasında ülke genelinde ve Bitlis'te eğitim alanında karşılaşılan önemli sorunlardan birisi de yetişkin nüfusun eğitim meselesi idi. Okuma-yazma bilmeyen vatandaşları okur-yazar hale getirmek ve kendilerine gerekli olan bilgileri kazandırmak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından şehir, ilçe ve köylerde halk dersaneleri ve okulları açılmıştır. Açılan halk dersaneleri büyük rağbet görmüştür. Halk dershanesine devam eden vatandaşlara öğrenim sonunda gösterdikleri başarıya göre belge verilmiştir.¹⁸⁹ Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından teknik eğitim ve kurumlarından daha fazla sayıda vatandaşın yararlanması için çeşitli kurslar düzenlenmiştir. Akşam Kız Sanat Okulu bünyesinde yer alan köy kadınları, gezici kurslarıyla dikiş-nakış, ev idaresi, çocuk bakımı, okuma-yazma, müzik eğitimi hususlarında kurslar açılmıştır. Bu kursların sonunda kursiyerlerin eserlerinden oluşan sergiler düzenlenmiştir. Bu sergilere Vali ve Milli Eğitim Müdürü de katılmıştır.¹⁹⁰ Ayrıca, hanımların/kadınların kurslarda yaptığı işler sergilenmiştir. Sergiler bütün ilçelerde yapılmıştır. Hizan El İşleri Sergisi¹⁹¹, Mutki El İşleri Sergisi, Ahlât El İşleri Sergisi¹⁹² ile Tatvan El İşleri Sergisi gerçekleştirilmiştir.¹⁹³ Açılan sergiler halk tarafından yoğun ilgi ve alaka görmüştür.

3.1.4. Okullarda Kültürel Faaliyetler

Bitlis'te, okullarda öğrenci kulüpleri ve öğretmenler tarafından, münazara yarışmaları, müsamereler, anma programları düzenlenmiştir. 1957-1961 yılları arasında Bitlis basınında; Kazım Paşa İlkokulu müsameresi¹⁹⁴, Lise müsameresi¹⁹⁵,

¹⁸⁸ "Sanat Okulu Yapılacak", *Dideban*, Y. 2, S. 450, 14 Nisan 1959, s. 1.

¹⁸⁹ "Halk Dersaneleri Büyük Rağbet Görüyor", *Dideban*, Y. 4, S. 720, 30 Ocak 1961, s. 1.

¹⁹⁰ "Köy Kadınları Kurs Sergileri Valimiz Huzurlarıyla Açıldı", *Dideban*, Y. 4, S. 772, 24 Mayıs 1961, s. 1.

¹⁹¹ "Hizan El İşleri Sergi Hazırlıkları", *Dideban*, Y. 1, S. 186, 26 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁹² "Ahlât Sergisi Açıldı", *Dideban*, Y. 1, S. 183, 22 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁹³ "Tatvan'da Açılacak Sergi", *Dideban*, Y. 1, S. 184, 23 Mayıs 1958, s. 1.

¹⁹⁴ "Kazım Paşa Okulunun Müsameresi Başarılı Geçti", *Dideban*, Y. 1, S. 163, 29 Nisan 1958, s. 1.

¹⁹⁵ "Lisenin Müsameresi", *Dideban*, Y. 2, S. 445, 4 Nisan 1959, s. 1.

Kız Sanat Okulu sergisi¹⁹⁶, Kurtuluş Okulu müsameresi¹⁹⁷, Müştak Baba Okulu müsameresi¹⁹⁸, Kazım Paşa İlkokulu resim sergisi yapılmıştır.¹⁹⁹

21 Mayıs 1958 yılında Akşam Kız Sanat Okulu tarafından düzenlenen defile, okul binasında çok güzide bir davetli ve veli kitlesi huzurunda gerçekleşmiştir. Başta Vali Yardımcısı Fahrettin Ahıskalılar, Demokrat Partisi İl Başkanı Paşa Barut, Belediye Başkanı Yardımcısı Tevfik Aras, Milli Eğitim Müdürü Necati Dinçer ve çok kalabalık bir veli kitlesi katılmıştır. Açılışı Vali Yardımcısı Fahrettin Ahıskalılar yapmıştır. Davetliler kapıda okul müdiresi ve hocalar tarafından karşılanmıştır. Sergi mahallinde teşhir edilen elbiseler, teknik çalışmalar eseri olarak muvaffakiyeti olduğu gibi ev kadınlığı içinde ideal kabul edilen ölçekte dikkate alınmıştır. Çalışılmış, emek verilmiş kıymetli sanat ve el işleri ilgi görülmüştür. Başta okul müdiresi olmak üzere bütün okul öğretmenlerini ve başarı gösteren kızlar çalışmalarından dolayı takdir edilmiştir.²⁰⁰

Diğer taraftan, Hükümet, tüm ülkedeki köylerde, köy kütüphaneleri açmak için teşebbüse geçmiştir. Halkın eğitimine önem veren Hükümet, kütüphanelerin açılması için köy bütçelerine tahsisat koyacağı ve Millî Eğitim Bakanlığının da bu hususta yardım edeceği belirtilmiştir.²⁰¹ Bitlis'te, Gazi Bey Camisi kütüphane olarak 1000 liraya devredilmiş ve tapu meselesi halledildikten sonra, açık eksiltme ile ihalesi yapılmıştır. İhale %27 kırım ile Mustafa Onar'a verilmiştir.²⁰²

Bununla birlikte, yersizlik yüzünden belediyenin iki odasına sığınmak mecburiyetinde kalan Maarif Vekâleti Genel Kütüphanesi içinde başarılı adımlar atmıştır. Kütüphane memuru Lütfi Kazaz'ın sayesinde düzene girmiş bulunan genel kütüphane, aydınların ve öğrencilerin rahatça tetkiklerde bulunabilecekleri bir mükemmeliyete kavuşturmuştur. Kitapların fihrist esasına göre tamamen tasnif

¹⁹⁶ "Akşam Kız Sanat Okulu Sergisi Açıldı", *Dideban*, Y. 3, S. 632, 4 Temmuz 1960, s. 1

¹⁹⁷ "Kurtuluş Okulu Müsameresi Başarılı Geçti", *Dideban*, Y. 2, S. 479, 18 Mayıs 1959, s. 1.

¹⁹⁸ "Müştak Baba İlkokulu Müsameresi Başarılı Oldu", *Dideban*, Y. 3, S. 575, 1 Şubat 1959, s. 1.;

"Müştak Baba İlkokulu Müsameresi", *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2011, 1 Şubat 1960, s. 1.

¹⁹⁹ "Paşada Sergi Alaka Gördü", *Dideban*, Y. 2, S. 479, 18 Mayıs 1959, s. 1.

²⁰⁰ İsmail Hakkı Ekmekçioğlu, "Akşam Kız Sanat Okulunun Sergisi Açıldı", *Dideban*, Y. 1, S. 211, 24 Haziran 1958, s. 1.

²⁰¹ "Kütüphaneler Kuruluyor", *Dideban*, Y. 1, S. 74, 13 Ocak 1958, s. 1.

²⁰² "Kütüphanenin İhalesi Yapıldı", *Dideban*, Y. 4, S. 787, 14 Haziran 1961 s. 1.

edilebilmesi durumunda, genel kütüphanenin iftihar edilebilecek bir müessese haline geleceği belirtilmiştir.²⁰³

3.2. KÜLTÜR ve SANAT

Kültür ve sanat alanında Bitlis'te çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli kurslar açılmıştır. Açılan kurslar içinde halıcılık kursu dikkat çekmiştir. Halıcılık kooperatifinin tertip edeceği bu kurslar belirli bir süre aralığında devam etmiştir.²⁰⁴ Bitlis'te, lokalde (yerelde) açılan halıcılık kursu büyük rağbet görmüştür. Halıcılık kursunun gördüğü bu rağbet neticesinde, halıcılık kurslarının mahalle okullarında da açılmasına karar verilmiştir. Bitlis spor lokalinde faaliyete geçen halıcılık kursunun faaliyetlerini devamlı ve semereli kılmak için lâzım gelen yün ve pamuk iplikleri de tahsis edilmiştir.²⁰⁵

3.2.1. Sinema

1957 yılında Bitlis'te sadece bir sinema bulunuyordu. Yeni bir sinemanın ise yapımına başlanmıştır. Mevcut olan sinemanın halkevi salonundaki devre hariç, birçok el değiştirmiş ve binaya bir türlü çeki düzen verilememiştir. Salon büyük bir pislığe terk edilmiş ve en kötü filmler getirilerek halkın sabır ve zevkleri ile alay edilmiştir. Aradan zaman geçtikçe, sinemanın işletmesini Cemal Güney adındaki işletme sahibi devralmıştır. Cemal Güney, bir yandan salonu tertiplemeye, bir yandan da daha kaliteli ve izlenilebilir filmleri getirtmeye ve bunların zamanında gelmesi için çalışmaya başlamıştır. Kısa bir zamanda sinema salonu oturulabilir bir hale gelmiştir.²⁰⁶ Ayrıca, havaların ısınmaya başladığı zamanlarda şehir sinemasının yazlık kısmı faaliyete sokulmuştur.²⁰⁷

Tablo 3.3.: 1957-1961 Yılında Bitlis Sinemalarında Gösterime Giren Filmler

Şimal Kelbelası ²⁰⁸	Toko-Ri Köprüsü ²⁰⁹	Sonsuz acı ²¹⁰
--------------------------------	--------------------------------	---------------------------

²⁰³ “Genel Kütüphane Başarı Yolundadır”, *Dideban*, Y. 2, S. 364, 24 Aralık 1958, s. 1.

²⁰⁴ “Halıcılık Kursu Başlıyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 168, 5 Mayıs 1958, s. 1.

²⁰⁵ “Halıcılık Kursu İçin İplik Tahsisi Yapıldı”, *Dideban*, Y. 1, S. 161, 20 Mayıs 1958, s. 1.

²⁰⁶ “Sinemanın Talihsizliği”, *Dideban*, Y. 1, S. 33, 18 Kasım 1957, s. 1.

²⁰⁷ “Şehir Sineması Yazlığa Taşındı”, *Dideban*, Y. 4, S. 787, 14 Haziran 1961, s.1.

²⁰⁸ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 1, S. 113, 27 Şubat 1958, s. 2.

²⁰⁹ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 334, 20 Kasım 1958, s. 2.

²¹⁰ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 337, 24 Kasım 1958, s. 2.

Çıldırın Kadın ²¹¹	Yılmaz Ali ²¹²	Kanun Adına ²¹³
MonteKristonun Elmasları ²¹⁴	Kadifenin Kesesi ²¹⁵	Kara Talih ²¹⁶
Demir Pençeli Adam ²¹⁷	Yeşil Alev ²¹⁸	Yaman Kılavuz ²¹⁹
Serseri Milyarder ²²⁰	Casus Kadın ²²¹	Nazlı Sultan ²²²
Rintitinin İntikamı ²²³	Leyla ile Mecnun ²²⁴	Baba Katili ²²⁵
Günahsız Gönüller ²²⁶	Kazanovanın Aşk Macerası ²²⁷	Baskın ²²⁸
Bağdat Melike'si ²²⁹	Odongo ²³⁰	Florya Korsanları ²³¹
Alevler içinde ²³²	Sahra Şeytani ²³³	Yaman Silahşor ²³⁴
Nehir Kızı ²³⁵	Kanlı Çevre ²³⁶	Yuvasızlar ²³⁷
Mağrur ve Sefiller ²³⁸	Civan Ali ²³⁹	Maskeli Canavar ²⁴⁰
Mağlup Edilemeyenler ²⁴¹	Kadınlar Mahpushanesi ²⁴²	Dertli Ana ²⁴³

- 211 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 340, 27 Kasım 1958, s. 2.
212 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 1, S. 133, 22 Mart 1958, s. 2.
213 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 342, 29 Kasım 1958, s. 2.
214 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 347, 4 Aralık 1958, s. 2.
215 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 352, 10 Aralık 1958, s. 2.
216 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 356, 15 Aralık 1958, s. 2.
217 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 359, 18 Aralık 1958, s. 2.
218 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 364, 24 Aralık 1958, s. 2.
219 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 333, 19 Kasım 1958, s. 2.
220 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 1, S. 122, 10 Mart 1958, s. 2.
221 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 1, S. 367, 29 Aralık 1958, s. 2.
222 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 1, S. 109, 22 Şubat 1958, s. 2.
223 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 450, 14 Nisan 1959, s. 2.
224 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 1, S. 112, 26 Şubat 1957, s. 2.
225 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 1, S. 117, 4 Mart 1958, s. 2.
226 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 490, 20 Mayıs 1959, s. 2.
227 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 373, 5 Ocak 1959, s. 2.
228 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 370, 1 Ocak 1959, s. 2.
229 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 380, 13 Ocak 1959, s. 2.
230 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 396, 3 Şubat 1959, s. 2.
231 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 385, 19 Ocak 1959, s. 2.
232 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 390, 27 Ocak 1959, s. 2.
233 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 403, 11 Şubat 1959, s. 2.
234 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 405, 13 Şubat 1959, s. 2.
235 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 409, 18 Şubat 1959, s. 2.
236 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 415, 25 Şubat 1959, s. 2.
237 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 420, 3 Mart 1959, s. 2.
238 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 426, 10 Mart 1959, s. 2.
239 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 431, 16 Mart 1959, s. 2.
240 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 433, 18 Mart 1959, s. 2.
241 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 435, 20 Mart 1959, s. 2.
242 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 438, 27 Mart 1959, s. 2.
243 "Bu Akşam", *Dideban*, Y. 2, S. 442, 1 Nisan 1959, s. 2.

Günahlarım ²⁴⁴	Kadınlar Kalesi ²⁴⁵	Vatan Kurtaran Aslan ²⁴⁶
Destan ²⁴⁷	Kanlı pusu ²⁴⁸	Zarahan ²⁴⁹
Çapkın Kızlar ²⁵⁰	Tarzan ²⁵¹	Namusun Kıymeti ²⁵²
Günahsız Gönüller ²⁵³	Tarzan Yamyamlara Karşı ²⁵⁴	Cinayet Dalgası ²⁵⁵
Kaza Kurşunu ²⁵⁶	Günün Adamı ²⁵⁷	Sefiller ²⁵⁸
Kahraman Gönüllüler ²⁵⁹	Aslan Onbaşı ²⁶⁰	Harp Sulh ve Kadın ²⁶¹

3.2.2. Dernekler

Dernek; gerçek ya da tüzel en az 7 kişinin kazanç paylaşma dışında, belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip topluluklardır.²⁶² Bu bağlamda, 1957-1961 yıllarında Bitlis şehrinin sosyal, kültürel, sağlık ve eğitim alanında gelişmesi için çeşitli dernekler kurulmuştur:

Tablo 3.4.: 1957-1961 Yıllarında Bitlis'te Faaliyette Olan Dernekler

8 Ağustos İlkokulu Yaptırma Derneği ²⁶³
Sanat Enstitüsü Yaptırma Derneği ²⁶⁴
Bitlis İli Kültür ve Eğitim Derneği ²⁶⁵

²⁴⁴ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 444, 4 Nisan 1959, s. 2.

²⁴⁵ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 448, 8 Nisan 1959, s. 2.

²⁴⁶ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 458, 23 Nisan 1959, s. 2.

²⁴⁷ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 462, 28 Nisan 1959, s. 2.

²⁴⁸ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 466, 2 Mayıs 1959, s. 2.

²⁴⁹ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 469, 6 Mayıs 1959, s. 2.

²⁵⁰ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 472, 9 Mayıs 1959, s. 2.

²⁵¹ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 484, 23 Mayıs 1959, s. 2.

²⁵² “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 488, 28 Mayıs 1959, s. 2.

²⁵³ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 490, 30 Mayıs 1959, s. 2.

²⁵⁴ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 493, 4 Haziran 1959, s. 2.

²⁵⁵ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 495, 6 Haziran 1959, s. 2.

²⁵⁶ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 497, 9 Haziran 1959, s. 2.

²⁵⁷ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 501, 13 Haziran 1959, s. 2.

²⁵⁸ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 502, 15 Haziran 1959, s. 2.

²⁵⁹ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 506, 24 Haziran 1959, s. 2.

²⁶⁰ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 509, 27 Haziran 1959, s. 2.

²⁶¹ “Bu Akşam”, *Dideban*, Y. 2, S. 511, 30 Haziran 1959, s. 2.

²⁶² *Dernekler İçin Yasal Mevzuat Rehberi*, TÜSEV Yayınları, İstanbul 2019, s. 11.

²⁶³ “8 Ağustos İlkokulu Yaptırma Derneği Kuruluyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 576, 3 Şubat 1960, s. 1.

²⁶⁴ “Sanat Enstitüsü Yaptırma Derneği Kuruldu”, *Dideban*, Y. 2, S. 476, 14 Mayıs 1959, s. 1.

²⁶⁵ *Dideban*, Y. 2, S. 386, 20 Ocak 1959, s. 1.

Menderes İlkokulu Yaptırma Derneği ²⁶⁶
Bitlis Lisesini Koruma Derneği ²⁶⁷
Adilcevaz Öğretmenler Derneği ²⁶⁸
Lise Yardımlaşma Derneği ²⁶⁹
Bitlis Vilayeti Kureyşi Cami Onarma Derneği ²⁷⁰
Bitlis İli Hersan Cami Şerifi Onarma ve Bakım Derneği ²⁷¹
Zeydan Cami Yaptırma Derneği ²⁷²
Bitlis İl Çarşı İçinde Ulu Camii Onarma Derneği ²⁷³
Bitlis İli Kurubulak Camii Şerifi Onarma ve Bakım Derneği ²⁷⁴
Bitlis Taş Camii Onarma Derneği ²⁷⁵
Aynelbarut Camisini Yaptırma ve Onarma Derneği ²⁷⁶
Lastikçiler ve Ayakkabıcılar Derneği ²⁷⁷
Kızıl Mescit Cami Onarma ve Yaptırma Derneği ²⁷⁸
Ahlât Okul Yaptırma Derneği ²⁷⁹
Bitlis İli Hersan Mahallesi Hatuniye Semtinde Cami Yaptırma Derneği ²⁸⁰

²⁶⁶ “Menderes İlkokulu Yaptırma Derneği Kuruldu”, *Dideban*, s. 1., Y. 3, S. 576, 3 Şubat 1960, s. 1.

²⁶⁷ *Dideban*, Y. 1, S. 77, 16 Ocak 1958, s. 1.

²⁶⁸ “Adilcevaz’da Öğretmenler Derneği Kuruldu”, *Dideban*, Y. 1, S. 89, 30 Ocak 1958, s. 1.

²⁶⁹ *Dideban*, Y. 1, S. 127, 8 Mart 1958, s. 1.

²⁷⁰ *Dideban*, Y. 2, S. 437, 26 Mart 1959, s. 2.

²⁷¹ *Dideban*, Y. 2, S. 441, 31 Mart 1959, s. 2.

²⁷² *Dideban*, Y. 1, S. 75, 14 Ocak 1958, s. 1.

²⁷³ *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2042, 11 Mart 1960, s. 1-2.

²⁷⁴ *Dideban*, Y. 2, S. 434, 19 Mart 1959, s. 1-2.

²⁷⁵ *Dideban*, Y. 1, S. 277, 13 Eylül 1958, s. 2.

²⁷⁶ “Aynel Barut Camisini Yaptırma ve Onarma Derneği Kuruldu”, *Dideban*, Y. 3, S. 577, 5 Şubat 1960, s. 1.

²⁷⁷ “Lastikçiler ve Ayakkabıcılar Derneği Faaliyete Geçti”, *Dideban*, Y. 2, S. 364, 24 Aralık 1958, s. 1.

²⁷⁸ “Kızıl Mescit Onarma ve Yaptırma Derneği Ana Tüzüğüdür,” *Dideban*, Y. 3, S. 583, 19 Ocak 1960, s. 1.

²⁷⁹ “Ahlât Okul Yaptırma Derneğine Yardım”, *Dideban*, Y. 2, S. 459, 24 Nisan 1959, s. 1.

²⁸⁰ *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1185, 14 Mayıs 1957, s. 1.

3.2.3. Tarihi Eserler ve Restorasyon Çalışmaları

Tarih boyunca önemli bir geçmişe sahip olan Bitlis, tarihi eserler yönünden zengin bir şehirdir. Bitlis şehrindeki tarihi eserlerin varlığından ünlü seyyah Evliya Çelebi de Seyahatnamesi'nde şu şekilde yer vermiştir:

“Bu eski şehir içinde 110 mihrap vardır. Bunlardan Şerefeddin Cami, Bedlis Cami, Saraçhane Cami, Debbaglar Cami, Şerefhan Cami meşhur ve övülecek camilerdir. Mescitlerden 26 adet Müslüman mabetgahıdır. Bazı mescitlerin selâtin camilerine denk mescitlerdir ve bu mescitler hamam gibi, sobalı ve sıcak sulu mescitlerdir.”

Ayrıca eserinde; ilim yuvalarından yani medreselerden, sıbyan(çocuk) mekteplerinden, şehrin su sıkıntısı olmamasına rağmen, 70 adet abıhayat çeşmelerinden, 41 adet sebilhanelerden, tekkelerden, saraylardan (Han Sarayı, Beşaret Ağa Sarayı, Lala Mustafa Paşa Sarayı, Alaybeyi Sarayı), 6 adet kervansarayın varlığından, köprülerin, hamamların varlığından bahsetmiştir.²⁸² Ne var ki, bahsettiği eserlerin çoğu günümüze kadar gelememiştir.

Tablo 3.5.: 1973 Bitlis İl Yıllığı'na Göre Bitlis Şehrinde Yer Alan Tarihi Eserlerden Bazılarının İsimleri²⁸³

Camiler	Medreseler ve Türbeler	Türbeler
Ulu Cami	İhlasiye Medresesi	Şehitlik
Alemdar Cami	Hatibiye Medresesi	Feyzullah Ensari (Alemdar Baba),
Kızıl Cami	Şerefiye Medresesi	Seyyid İbrahim Türbesi
Şerefiye Cami	Kadiri Medresesi	Ziyaettin Han Türbesi
Aynel Barut Camii	Nuhiye Medresesi	İkinci Şerefhan Türbesi
Dörsandık Cami	Hacı Begiye Medresesi	Veli Şemsettin Türbesi
Şeyh Hasan Cami	Yusufiye Medresesi	Üç Bacılar (Anonim),
Gökmeydan Cami,	Ahlakiye Medresesi,	Şeyh Tarihi Gürge Türbesi,
Kurayş Cami,	Şükriye Medresesi,	Nuhiye Türbesi,

²⁸¹ Dideban, Y. 2, S. 444, 3 Nisan 1959, s. 1.

²⁸² Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle, Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 4. Kitap, C. 1, Yapı Kredi Yayınları, 2010 İstanbul, s. 130-137.

²⁸³ *Bitlis 1973 İl Yıllığı*, Çam Matbaa, Ankara 1973, s. 130-139.

Sultaniye Cami,	Hatuniye Medresesi,	Saidiye Türbesi,
Aşağı Kale Cami	Bersenki (İdrisiye Medresesi)	Memi Dede Türbesi,
Sultan Arap Cami,	Haliliye Medresesi,	Şeyh Mahmudi Üryani Türbesi,
Bitlis Cami,	Gazi Bey Medresesi'dir.	Şeyh Mahmudi Mirza Kani Türbesi,
Nuhiye Cami	Seyyid İbrahim Mescidi	Şeyh Absullahi Bedehşani Türbesi,
Hamtus Cami	Hacı Begiye Mescidi	Şemsi Bitlis'i (Şeyh Mahmut) Türbesi,
Hatuniye Cami,	Memi Dede Mescidi,	Şeyh Tahiri Şami Türbesi,
Seyid Nefis Cami,	Kahramanlar Mescidi,	Şeyh Hasani Türbesi,
Aşağı Kala Cami	Taş Mescidi	Şeyh İsa Türbesi,
Ağa Cami,	Kadir Mescidi	Sultan Abdurrahmani Kurayşi Türbesi
Şemsiye Cami	Gazi Bey Mescidi	Şeyh İshaki Hatlani (Daki) Türbesi

Bitlis basınındaki çıkan haberlere bakıldığında Bitlis halkı ve belediyesinin tarihi eserlere gereken özeni göstermediği belirtilmiştir. Kalan eserlerin çoğu 1957-1961 yılları arasında perişan bir durumda olup, bazıları ise halk tarafından yıkılmıştır. Nitekim Şeref Han Medresesi (Şerefiye Medresesi)²⁸⁴ “askeri depo”, Yılan Dirilten Çermiği ise “çöplük” olarak²⁸⁵ kullanılmıştır.

Şekil 3.1.: Gökmeydan Çeşmesi²⁸⁶

Yıkılan eserler arasında Gökmeydan Çeşmesi de bulunuyordu. Tahmini olarak 1900 yıllarında yapılmış olan Gökmeydan Çeşmesi, ne yazık ki, gayri mesul şahıslar tarafından yıkılmıştır. Gerekli işlemler yapılmadan, ilgililerin fikri sorulmadan ve

²⁸⁴ “Şeref Han Medresesi Boşaltılıyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 305, 16 Ekim 1958, s. 1.

²⁸⁵ “Yılan Diriltenin Acıklı ve Perişan Durumu”, *Dideban*, Y. 1, S. 266, 1 Eylül 1958, s. 1.

²⁸⁶ “Yıkılan Gökmeydan Çeşmesi”, *Dideban*, Y. 1, S. 107, 20 Şubat 1958, s. 1.

tarihi çeşmenin sanat güzelliği hesaba katılmadan yapılan bu hareketler halk arasında büyük bir üzüntü sebebi olmuştur.²⁸⁷

Bitlis basınında sık sık yer verilen Yılan Dirilten Çermiği ise, acınacak ve utanılacak bir perişanlığa sahip bir durumdaydı. Yılan Dirilten Çermiği'ne komşu illerden gelenler, bu acı ihmalkârlık karşısında üzgün olmakla birlikte, bu bakımsızlık deryasında Bitlis halkı ve belediyesi ile alay edilmiştir.²⁸⁸

Dönemin Hükümeti, 1958 yılında Bitlis'teki cami ve mescitlerin tamir ve bakımları için gerekli tahsisatı göndermiştir.²⁸⁹ Ardından Şeref Han (Şerefiye) Medresesi, askeri depo olarak kullanılmaktayken 1958 yılında boşaltılmıştır. Boşaltıldıktan sonra ise, Kütüphane olarak kullanılacağı belirtilmiştir. (Günümüzde de kütüphane olarak kullanılmaktadır.)²⁹⁰

Diğer taraftan, eski kümbetlerden Şeyh Taharri Kürdi²⁹¹ ve Kızıl Cami hayırsever vatandaşlar tarafından toplanan para ile tamir edilmeye başlanmıştır.²⁹² Belediye ile birlikte halkında yardımıyla kurulan dernekler sayesinde az da olsa bazı cami ve medreseler onarılmaya başlanmıştır.²⁹³ Ayrıca, Hususi Muhasebe Müdürlüğü bazı arsa ve arazilerin satışına başlamıştır. İlk defa Tahtalıköy'de bulunan ve Ermenilerden kalan kiliseye ait bir arsa satışa çıkarılmıştır.²⁹⁴

3.2.4. Bitlis'te Yayınlanan Gazeteler

Dideban Gazetesi'nin (1957-1961) yayın hayatına devam ettiği yıllarda Bitlis şehrinde Yeşil Bitlis, Yeni Dideban, Bitlis ve Tasviri Efkâr gazeteleri de yayınlanmıştır.

Yeşil Bitlis Gazetesi "*Demokrat Siyasi Gazete*" olarak, 1957 yılında 5'inci yılı ve 1076'ncı sayısı ile Bitlis basınıının en kıdemlisi olarak yayın hayatına devam ediyordu. Gazetenin sahipleri ve yazı işleri müdürleri Nejat Baturay²⁹⁵, Sırrı Özbaykal, Kemal Çelebi'ydi.²⁹⁶ Bitlis için önemli olan Yeşil Bitlis Gazetesi; Bitlis ahalisine

²⁸⁷ "Yıkılan Çeşme", *Dideban*, Y. 1, S. 85, 25 Ocak 1958, s. 1.

²⁸⁸ "Yılan Diriltenin Acıklı ve Perişan Durumu", *Dideban*, Y. 1, S. 266, 1 Eylül 1958, s. 1.

²⁸⁹ "Camilerin Tamirleri İçin Tahsisat Geldi", *Dideban*, Y. 1, S. 277, 13 Eylül 1958, s. 1-2.

²⁹⁰ "Şeref Han Medresesi Boşaltılıyor", *Dideban*, Y. 2, S. 305, 16 Ekim 1958, s. 1.

²⁹¹ "Şeyh Taharri Kürdi Kümbeti Onarılıyor", *Dideban*, Y. 3, S. 644, 1 Ağustos 1960, s. 1.

²⁹² "Kızıl Camii Tamir Ediliyor", *Dideban*, Y. 4, S. 778, 3 Haziran 1961, s. 1.

²⁹³ *Dideban*, Y. 1, S. 277, 13 Eylül 1958, s. 2.

²⁹⁴ "Bir Kilise Arsası Satışa Çıkarıldı", *Dideban*, Y. 2, S. 372, 3 Ocak 1959, s. 1.

²⁹⁵ *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1076, 2 Ocak 1957, s. 1.

²⁹⁶ *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 1988, 5 Ocak 1960, s. 1.

ülkedeki iç ve dış olaylar hakkında bilgiler vermiştir. Gazetenin verdiği haberlere ve yayınladığı makalelere bakıldığında, yazar kadrosunda; Vehbi Çelebi, Muharrem Mercanlıgil, Leyla Akın, Sırrı Özbaykal, İhsan Şimşek, Alp Ergin Şavlı, Hüsamettin Işın, Atilla Aksoy, Şükrü Pamırtan, Celal Sümer, Abdulalim Salim ve Ahmet İlhan Polat gibi isimlere yer verildiği görülmüştür.

Tasviri Efkâr Gazetesi “*günlük siyasi gazete*” ve “*demokrasi yolunda*” olarak çıkmıştır. Gazetenin ilk çıkış tarihi 14 Ocak 1957’dir. 1960 tarihinde 4’üncü yılı ve 957’nci sayısı ile yayın hayatına devam eden bir gazete idi. Tasviri Efkâr Gazetesi’nin sahibi Vehbi Çelebi, Yazı İşleri Müdürü ise Sırrı Özbaykal idi.²⁹⁷ Gazetenin yazar kadrosunda; Baki Soydaş, Hüsamettin Işın, M. Fahri Öğretici gibi isimler yer almıştır.

1957-1961 tarihleri arasında yayın hayatına devam eden gazetelerden biride “*Bitlis*” gazetesidir. Gazetenin sahipleri Adil Şerefhanoglu ve İsmail Hakkı Ekmekçioğlu’ydu. İsmail Hakkı Ekmekçioğlu aynı zamanda yazı işleri müdürlüğünü de yapmıştır. İlk çıkış tarihi 24 Ekim 1953 olan gazetenin 1961 yılında 2333’üncü sayısı ile Yeşil Bitlis Gazetesi gibi kıdemli bir gazete olarak yerini almıştır. Günlük, siyasi ağırlıklı çıkan gazete Bitlis’te çıkan diğer gazetelere nazaran günde 6 sayfa olarak çıkmıştır.²⁹⁸

1957-1961 yılları arasında çıkan gazetelerden biride “*Yeni Dideban*” gazetesidir. İlk çıkış tarihi 3 Ağustos 1959 olan Yeni Dideban Gazetesi’nin sahibi Bitlis’te önemli bir isim olan Mehmet Kumaşçioğlu, Yazı ve Mesul Müdürü ise Celal Güney’dir.²⁹⁹ Mukdim Sümer, Mehmet Kumaşçioğlu, Besim S. Müftigil, Ahmet İlhan Polat gibi önemli isimler gazetede köşe yazarlığı yapmışlardır.

Bitlis halkının, Bitlis dışında çıkan farklı gazeteleri okuması için gazete idarehanesine, Dünya³⁰⁰, Akşam, Yeni Gün, Yeni İstanbul, Son Posta, Kudret gazeteleri İsmail Hakkı Ekmekçioğlu tarafından uçakla getirtilip abone olan okuyuculara sunulmaktaydı.³⁰¹

²⁹⁷ *Tasviri Efkâr*, Y. 4, S. 957, 16 Kasım 1960, s. 1.

²⁹⁸ *Bitlis*, Y. 8, S. 2333, 29 Ağustos 1961, s. 1.

²⁹⁹ *Yeni Dideban*, Y. 1, S. 1, 4 Ağustos 1959, s. 1.

³⁰⁰ “Dünya Gazetesi Geldi”, *Dideban*, Y. 4, S. 694, 25 Kasım 1960, s. 1.

³⁰¹ “Yassıada Duruşmaları Gazete Sayısını Artırdı”, *Dideban*, Y. 4, S. 680, 24 Ekim 1960, s. 1.

Tablo 3.6.: Dideban, Yeşil Bitlis, Yeni Dideban, Bitlis, Tasviri Efkâr Gazetelerinde Yayınlanan Bazı Makalelerin ve Yazarların İsimleri

Yazar Adları	Makalenin İsmi	Yayımlandığı Gazete	Sayı	Yayımlandığı Tarih
Mehmet Kumaşçioğlu	Karşılama Törenleri	Yeni Dideban	283	13 Ağustos 1960
Mukdim Sümer	Bitlis Tarihinde Bir Yaprak	Yeni Dideban	201	4 Mayıs 1960
Mehmet Kumaşçioğlu	Erçiş Kavakçılığı	Yeni Dideban	213	18 Mayıs 1960
Ahmet İlhan Polat	30 Ağustos Zafer Bayramı	Yeni Dideban	22	29 Ağustos 1959
Mehmet Kumaşçioğlu	Bitlis Folkloru	Dideban	1	11 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Kültür ve Ana'ne	Dideban	2	12 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Bitlis'in Kaderi	Dideban	3	14 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Merakla Beklenen Günler	Dideban	5	16 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Akala Görmek	Dideban	6	17 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Bir Sual	Dideban	7	18 Ekim 1957
M. Celal Güney	Seçim Münakaşaları	Dideban	9	21 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Riyakârlık ve Sebepleri	Dideban	21	4 Kasım 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Kritik denemeleri	Dideban	30	14 Kasım 1957
Ertaç Tutkun	Ziya Gökalp	Dideban	13	25 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Hava Açtı Hava Kapadı	Dideban	14	26 Ekim 1957
A. Neşe	Bana Göre Bitlis	Dideban	15	28 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	34 Yıla Girerken	Dideban	16	29 Ekim 1957
Suphi Menteş	Millete İhanet Vatana Hıyanet Olur	Dideban	18	31 Ekim 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Tanıdıklarımın Portreleri	Dideban	19	1 Kasım 1957
Çamlıbel	Okurken	Dideban	20	2 Kasım 1957
Mehmet Kumaşçioğlu	Nankörlük	Dideban	63	31 Aralık 1957

Yavuz Uysal	1957'den İntibalar	Dideban	64	1 Ocak 1958
Muzaffer Yorulmaz	Kuduz Hastalığı	Dideban	162	28 Nisan 1958
Kemal Korukluoğlu	İnsan Hayat ve Çalışmak	Dideban	280	17 Eylül 1958
Kemal Korukluoğlu	Sevgi ve Saygı	Dideban	282	19 Eylül 1958
Edip Polat	Oruç ve Sıhhat	Dideban	432	17 Mart 1959
Doğanay	Ozan demirci	Dideban	433	18 Mart 1959
Alp Ergin Şavlı	Dilencilik sanatı	Dideban	456	21 Nisan 1959
Hulusi Bitlisi Aktürk	Dilencilik	Dideban	472	9 Mayıs 1959
Pencereden Gördüklerim	Kayak Sporunu Kalkındırmalıyız	Dideban	572	25 Ocak 1960
Baki Soydaş	Bir Gezi Dönüşünden Notlar	Dideban	584	22 Şubat 1960
Hayali Hasan Yavaş	İnanç Meselesi	Dideban	639	20 Temmuz 1960
A.Bari Ekmekçioğlu	Kuruluşunda Bu Yana Bitlis	Dideban	647	8 Ağustos 1960
İ.Hakkı Ekmekçioğlu	1071 Malazgirt Zaferi	Dideban	655	26 Ağustos 1960
İ. Hakkı Ekmekçioğlu	30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlu Olsun	Dideban	657	30 Ağustos 1960
Baki Soydaş	Kara gün Dostu	Dideban	673	7 Ekim 1960
Baki Soydaş	Sayın Hemşerilerime Açık Mektup	Dideban	704	19 Aralık 1960
Ali Dereli	İnsanın Değeri	Dideban	709	2 Ocak 1961
Ahmet Köksal	İnsan ve Gayesi	Dideban	714	13 Ocak 1961
İ.Hakkı Ekmekçioğlu	Şehrimizin Elektrik Davası	Dideban	721	1 Şubat 1961
İ. Hakkı Ekmekçioğlu	Sayın Valimizin Çalışmaları	Bitlis	2174	18 Şubat 1961
Ali Dereli	Kişinin Kişiyeye Tutsaklığı	Bitlis	2155	27 Ocak 1961
Kenan Mümtaz Akışık	YTP Kongresi Üzerine	Bitlis	2324	18 Ağustos 1961

Baki Soydaş	Siyasi Hayatta Ahlâk ve Fazilet	Bitlis	2346	13 Eylül 1961
Hüsamettin Işın	Köy Evlerimiz	Tasviri Efkâr	720	28 Ocak 1960
Hüsamettin Işın	İşçi Sigortaları ve Çalışmaları	Tasviri Efkâr	713	20 Ocak 1960
M. Fahri Öğretici	Meçhul Hedef	Tasviri Efkâr	702	7 Ocak 1960
Baki Soydaş	Bitlis Gecesinden İlhamlar	Tasviri Efkâr	785	20 Nisan 1960
Hüsamettin Işın	Öğrencilerle Dertleşme	Tasviri Efkâr	807	18 Mayıs 1960
M. Fahri Yazgı	Bu Gidiş Nereye	Yeşil Bitlis	1075	1 Ocak 1957
Mümtaz Edip Polat	Çocuk Kütüphaneleri	Yeşil Bitlis	1079	5 Ocak 1957
Mümtaz Edip Polat	Okul Sonrası	Yeşil Bitlis	1087	15 Ocak 1957
Alpergin Şavlı	Çöltepe köyü	Yeşil Bitlis	1091	19 Ocak 1957
Sırrı Özbaykal	Rejim Davası	Yeşil Bitlis	1269	24 Ağustos 1957
Hidayet Alpdoğan	Şap Hastalığı	Yeşil Bitlis	1289	17 Eylül 1957

3.3. BAYRAMLAR

Bitlis'te, 1957-1961 yılları arasında dini, resmi ve milli bayramlar kutlanmıştır. Bitlis halkı dini ve resmi bayramlara önem vermiştir. Bayramlar için günler öncesinden hazırlıklar yapılmıştır. Bayramlar Bitlis'te sevinç, tezahürat ve coşkuyla geçmiştir.³⁰²

3.3.1. Resmi ve Milli Bayramlar

Bitlis'te, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı³⁰³, 15 Mayıs Hava Şehitlerini Amma Günü³⁰⁴, 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı³⁰⁵, 8 Ağustos Bitlis

³⁰² “Cumhuriyet Bayramı Hazırlıkları”, *Dideban*, Y. 2, S. 324, 27 Ekim 1958, s. 1.

³⁰³ “23 Nisan Hâkimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramı Dün Sevinçle Kutlandı”, *Dideban*, Y. 1, S. 159, 24 Nisan 1958, s. 1.

³⁰⁴ “15 Mayıs Hava Şehitlerini Amma Günü Bugün Kutlanıyor”, *Yeşil Bitlis*, Y. 6, S. 1489, 15 Mayıs 1958, s. 1.

³⁰⁵ “Şehrimizde 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Coşkun Tezahüratla Kutlandı”, *Dideban*, Y. 1, S. 181, 20 Mayıs 1958, s. 1.

Kurtuluş Bayramı³⁰⁶, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı³⁰⁷ milli ve resmi bayramlar olarak kutlanmıştır.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda günler öncesinden şehrin sokakları bayraklarla donatılmıştır. Törenler hükümet konağının önünde İstiklal Marşı ile başlamış ve günün anlam önemini belirten konuşmalar öğretmen tarafından yapılmıştır. Ardından okullar geçit resmini icra etmişlerdir. Bunun dışında muhtelif eğlenceler ve gecede fener alayı tertip edilmiştir.³⁰⁸

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda da diğer bayramlar gibi hazırlıklar önceden yapılmıştır.³⁰⁹ Resmi daireler, müesseseler ve bütün şehir bayraklarla donatılmıştır. Erken saatlerde lise, Erkek Orta Sanat Okulu ve gençlik teşekkülleri Atatürk büstüne çelenk koyduktan sonra, stadyumda gösterilen yerde yerlerini almıştır. 1958 yılında törene Vali, beraberinde Belediye Başkanı, Garnizon Komutanı ve Bölge Başkanı da katılmıştır. Tören, öğrencilerin İstiklal Marşı'nı söylemesiyle başlamıştır. Görevli öğretmen, günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yaptıktan sonra, öğrenciler şiir okumuş, sonrada bütün birlikler sıra ile resmigeçit ile geçmiştir. Lise ve Erkek Orta Sanat Okulu, jimnastik hareketleri yapmışlardır. Askeri zümrenin sergilediği akrobatik, milli oyunlar ve sportif hareketler gibi heyecanlı gösteriler yapıldıktan sonra merasime son verilmiştir.³¹⁰

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda şehir baştanbaşa bayraklarla donatılmış ve halk erken saatlerde belediye önünü ve sahayı doldurmaya başlamış, sahada tespit edilen krokiye göre yerlerini almışlardır. Törende Vali Ruhi Çalışlar, Garnizon Kumandanı ve Belediye Reisi olduğu halde, törene iştirak eden okulların, izcilerin askerlerin ve kulüplerin teftişlerini yaparak bayramlarını tebrik ettikten sonra yerini almıştır. İstiklal Marşı söylenmiştir. Bu sırada hazırlanan bayrak direğe çekilmiştir. Bunun ardından öğretmen Ahmet Polat kürsüye gelerek günün önemine dair konuşmasını yapmıştır. Sonra lise, Erkek Sanat Okulu ve ilkokullardan birer öğrenci günün ve ehemmiyetini belirterek, geçit resmine başlanmıştır. Bayrak kıtası askerler,

³⁰⁶ "8 Ağustos Kurtuluş Günü Heyecanla Kutlandı", *Dideban*, Y. 1, S. 248, 9 Ağustos 1958, s. 1.

³⁰⁷ "Cumhuriyet Bayramı Büyük Bir Törenle Kutlandı", *Dideban*, Y. 2, S. 317, 30 Ekim 1958, s. 1.

³⁰⁸ "23 Nisan Hâkimiyeti Milliye ve Çocuk Bayramı Dün Sevinçle Kutlandı", *Dideban*, Y. 1, S. 159, 24 Nisan 1958, s. 1.

³⁰⁹ "19 Mayıs Bayramı Hazırlığı", *Dideban*, Y. 1, S. 172, 9 Mayıs 1958, s. 1.

³¹⁰ "Şehrimizde 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Coşkunun Tezahüratla Kutlandı", *Dideban*, Y. 1, S. 181, 20 Mayıs 1958, s. 1.

kız öğrenciler, Erkek Sanat Okulu, esnaf birlikleri, kulüpler, ilkokullar, sert ve düzgün adımlarla takdir geçidi yapmış, izleyiciler tarafından alkışlanmışlardır. Öğleden sonra ise Lise ile Yıldırım Spor Kulüpleri arasında bir dostluk maçı yapılmış ve bu maç 3-1 lisenin galibiyeti ile neticelenmiştir. Gecede fener alayı tertip edilmiş, davul çalınarak halkın eğlenmesi sağlanmıştır.³¹¹

Bunun yanında, 8 Ağustos günü Bitlis için önemli günlerden biridir. Bitlis; 8 Ağustos 1916 günü şanlı ordumuz tarafından düşman işgalinden kurtarılmıştır. Bu münasebetle 8 Ağustos günü Bitlis'te Kurtuluş Bayramı olarak kutlanmaktadır. Yapılacak törenler ise vali tarafından düzenlenmiştir.³¹² Ayrıca, Bitlis'in Tatvan ilçesinde 1957-1961 yıllarında 1 Temmuz Deniz Bayramı törenlerle kutlanmıştır. Van Gölü İşletmesi, Tatvan'da yapılacak kutlama töreninin mümkün olduğu kadar parlak geçmesi için hazırlıklar yapmıştır. 1 Temmuz Deniz Bayramı'na katılmak üzere Tatvan'a çevre il ve ilçelerden gelenler olmuştur.³¹³ 1 Temmuz Bayramı çok büyük alaka görmüş ve bayram büyük bir coşku ve tezahüratla kutlanmıştır.³¹⁴

3.3.2. Dini Bayramlar

Ramazan boyunca Dideban Gazetesi, Bitlis halkını, *Kuran'ı Kerim, oruç, sadaka, fitre, teravih, ahlâk, ihtiyacı olanlara yardım vb. yazılar* yayınlarak, Ramazan ayının önemi ve İslâm dini hakkında halkı bilinçlendirmiştir.

Bitlis'te dini bayramlar hareketli geçmekteydi. Bitlis halkı arife gecelerinde ölmüşlerin ruhuna mevlit okutmuşlardır.³¹⁵ Bayramlar ise, dışarıdan gelen misafirlerin etkisi ile şehirde canlı ve neşeli geçmiştir. Ayrıca, dini bayramlarda tatil dolayısı ile Dideban Gazetesi çıkmamıştır.³¹⁶

3.3.3. Anma törenleri

Bitlis'te, 1957-1961 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk'ü Anma³¹⁷, Hava Şehitlerini Anma³¹⁸ törenleri düzenlenmiştir. Atatürk'ü anma törenlerine halkın ilgi ve

³¹¹ "Cumhuriyet Bayramı Büyük Bir Törenle Kutlandı", *Dideban*, Y. 2, S. 317, 30 Ekim 1958, s. 1.

³¹² "Yarın Bitlis'in Kurtuluş Bayramı Parlak Bir Merasimle Kutlanacak", *Dideban*, Y. 1, S. 246, 7 Ağustos 1958, s. 1.

³¹³ "Deniz Bayramı Hazırlığı", *Dideban*, Y. 2, S. 511, 30 Haziran 1959, s. 1.

³¹⁴ "1 Temmuz Bayramı Çok Eğlenceli Geçti", *Dideban*, Y. 1, S. 215, 2 Temmuz 1958, s. 1.

³¹⁵ "Bu Gece Kızıl Camide Verilecek Mevlit", *Dideban*, Y. 1, S. 157, 19 Nisan 1958, s. 1.

³¹⁶ "Özür", *Dideban*, Y. 1, S. 157, 19 Nisan 1958, s. 1.

³¹⁷ "Atatürk'ü Anma Günü Yapıldı", *Dideban*, Y. 1, S. 27, 11 Kasım 1957, s. 1.

³¹⁸ "Hava Şehitlerimiz Andık", *Dideban*, Y. 2, S. 478, 17 Mayıs 1959, s. 1.

alakası yoğun olmuştur. Okullarda yapılan Mustafa Kemal Atatürk'ü anma törenlerinde askeri ve mülki erkân, subaylar, memurlar, kalabalık bir halk kitlesi ve öğrenci grupları katılmıştır. Anma törenleri 5 dakikalık saygı duruşu ile başlamış, İstiklal Marşı ile devam etmiştir. Ardından, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı, eserleri ve inkılâpları ile ilgili konuşmalarla devam edilmiştir.³¹⁹

3.4. EĞLENCE HAYATI

3.4.1. Kahvehaneler

Bitlis'te kahvehaneler erkeklerin gittiği eğlence mekânlarından biridir. 1957-1961 yıllarında mevcut kahvehanelerin yanında yenileri de halkın hizmetine açılmıştır.³²⁰ Açılan kahvehaneler halk tarafından yoğun ilgi görmüştür. 1961 yılında Bitlis iş adamlarından Celal Yıldız'ın büyük merasimle açtığı Yıldız Kahvehanesinin açılışına Vali Muavinimi Ziyaeddin Oğuzda katılmış daire amirleri ve kalabalık bir halk topluluğu da ilgi göstermiş, salonu doldurmuştur.³²¹

3.4.2. Kulüpler

Kahvehanelerin yanında, halkın sosyal ve kültürel alanda vakit geçirmesi için 1959 yılında Bitlis Şehir Kulübü kurulmuştur. Kulübün amaç ve hedefi şu şekildedir:

“• Her türlü eğlenceden mahrum bulunan Bitlis'te münevver kütlenin boş vakitlerini iyi geçirmelerini sağlamak, bugün için önüne geçilmez bir ihtiyaç halinde böyle temiz ve nezih salona sahip olabilmektir. Cemiyet şube açmayacağı ve cemiyetin siyasetle hiçbir ilgisi olmadığı belirtilmiştir.

• Cemiyete 20 yaş altı kişiler üye olamaz. Üye olabilmek için mukayyet iki azanın teklif ve tavsiyesi ile ve 500 kuruş giriş aidatı ödemek ayda 100 kuruş aylık aidat vermek ve bunu tehattüt eder bir beyanname itası ile bu beyannamenin idare heyetince kabul edilmesi şarttır. Üniversite de olup türlü vesilelerle Bitlis'e gelen öğrenciler bu hükümden müstesnadır. Kulübün fahri üyesi addedilir ve üye olmadan kulübe girebilir.

• Cemiyet Umumi Heyeti ilk kuruluşu, müteşebbis heyet başkanının yazılı daveti üzerine toplanacaktır. Böylece ilk içtimasının aksettikten sonra cemiyet umumi heyeti her senenin mart ayında, cemiyet başkanının yazılı daveti üzerine ve cemiyetin mukayyet azalarının 1/5'nin yazılı teklifi üzerine, yine cemiyet başkanının ya da doğrudan doğruya yazılı veya ilan yolu ile daveti üzerinde toplanacaktır. Umumi heyet salâhiyet süreleri bir sene olan idare heyetinin murakipları ve haysiyet divanı üyelerini seçer.”³²²

³¹⁹ “Atatürk'ü Anma Günü Yapıldı”, *Dideban*, Y. 1, S. 27, 11 Kasım 1957, s. 1.

³²⁰ “Belediye Önünde Yeni Bir Kahve”, *Dideban*, Y. 1, S. 120, 7 Mart 1958, s. 1.

³²¹ “Yıldız Kiraathanesi Merasimle Açıldı”, *Dideban*, Y. 4, S. 726, 13 Şubat 1961, s. 1.

³²² “Bitlis Şehir Kulübü”, *Dideban*, Y. 2, S. 452, 16 Nisan 1959, s. 1.

Eğitim alanında ise 8 Ağustos Gençlik Spor Kulübü kurulmuş ve burada senelik kongreler düzenlenmiştir. 25 Mayıs 1958 günü belediye salonunda yapılan kulübün yıllık toplantısı geniş bir alaka uyandırmıştır. Yıllık umumi toplantıda, idare heyeti seçimi yapılmıştır. İdare heyetine; Celalettin Üçgürz, Hasan Özdemir, Kemal Günaşan, İsmail Hakkı Ekmekçioğlu, Nezir Yıldırım, Resul Zülfikar, Celal Yıldız, Lütfi Kazaz ve Cemal Güney yeni idare heyetine seçilmişlerdir.³²³

³²³ *Dideban*, “8 Ağustos Gençlik ve Spor Kulübü Yıllık Kongresi Yapıldı, Y. 1, S. 186, 26 Mayıs 1958, s. 1

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAYINDIRLIK, BELEDİYE ve SAĞLIK HİZMETLERİ

4.1. BAYINDIRLIK ve ALTYAPI ÇALIŞMALARI

4.1.1. İmar Faaliyetleri

Bu dönemde inşa edilen yapılar: Tekel Başmüdürlük Binası³²⁴, Kızılay İş Hanı³²⁵, 12 daireli subay evi³²⁶, vali konağı³²⁷, pasaj³²⁸, Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından Evkaf oteli³²⁹, fırınlar³³⁰, dükkânlar³³¹, Selamet oteli yıktırılarak yerine alt katı belediye dükkânı üstü yine otel olarak kullanılacak dükkânlar.³³² Şehir merkezi dâhilinde 1958 yılında Orman Bölge Müdürlüğü binası, üç lojman ve garaj yapılmıştır.³³³ Bitlis'te yeni bir hükümet konağının inşaatı içinde evvelce teşebbüse geçilmiştir. 1956 senesinde 50 bin liraya arsa belediyeden alınmıştır. Nafia Bakanlığınca hükümet konağının projesi yapılmış ve binanın yapımına başlanması için Vali Muhsin Gökkaya ilgililerle temasa geçmiştir.³³⁴ İhalesi yapılan hükümet konağının inşaatına başlanmıştır.³³⁵

4.1.2. Altyapı Çalışmaları

4.1.2.1. Karayolları

Ulaşım, toplumların yaşantısında her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanoğlu ulaşım sayesinde gidilemeyen pek çok yere gidebilmiştir. Ayrıca ulaşımın gelişmesi ile farklı kültürlerin keşfedilmesi ve ticaretin gelişmesine de ivme kazanmıştır.

³²⁴ “Tekel Baş Müdürlük Binası Bitmek Üzeredir”, *Dideban*, Y. 1, S. 12, 24 Ekim 1957, s. 1.

³²⁵ “Kızılay İş Hanı”, *Dideban*, Y. 1, S. 18, 31 Ekim 1957, s. 1.

³²⁶ “12 Daireli Üç Subay Evi İnşaatı Bitti”, *Dideban*, Y. 1, S. 153, 15 Haziran 1957, s. 1.

³²⁷ “Vali Konağı Bitti”, *Dideban*, Y. 2, S. 317, 30 Eylül 1958, s. 1.

³²⁸ “Dükkânlar Bitti Darısı Otelin Başına”, *Dideban*, Y. 1, S. 313, 25 Ekim 1958, s. 1.

³²⁹ “Evkaf Oteli İnşaatı”, *Dideban*, Y. 1, S. 12, 24 Ekim 1957, s. 1.

³³⁰ “Yeni Bir Fırın”, *Dideban*, Y. 1, S. 13, 25 Ekim 1957, s. 1.

³³¹ “Bir İnşaat Daha”, *Dideban*, Y. 1, S. 13, 25 Ekim 1957, s.1.

³³² *Dideban*, Y. 1, S. 12, 24 Ekim 1957, s. 1.

³³³ *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2031, 24 Şubat 1960, s. 1.

³³⁴ “Hükümet Konağının Bu Yıl İnşasına Başlanması İçin Çalışılmaktadır”, *Dideban*, Y. 3, S. 520, 20 Ocak 1960, s. 1.

³³⁵ “Hükümet Konağı Tamiratına Başlandı”, *Dideban*, Y. 4, S. 793, 21 Haziran 1961, s. 1.

Bitlis ili eski ve tarihi bir yerleşime sahiptir. Şehrin ticaret ve iş merkezi oldukça sıkışık bir alanda kurulmuştur. Bu durum bazı trafik sorunlarını da beraberinde getirmektedir.³³⁶

Bitlis'te devlet yollarının yapım ve bakımları Kara Yolları Genel Müdürlüğüne gerçekleştirilmekteydi. 1957 yılında ele alınan ve bitmesi için büyük bir gayret sarf edilen Tatvan-Van Cenuş yolunun bitirileceği ve ulaşım açılacağı bildirilmiştir.³³⁷ Bu yolun yapılmasındaki amacın Bitlis-Van arasındaki mesafeyi kısaltmak ve şehirlerarasındaki karayolu nakliyatını artırmaktı.³³⁸ Bitlis-Van arasında yapılacak geniş devlet yolu için gerekli hazırlıklar yapıldığı belirtilmiştir. Etütleri biten yolun, Alemdar Köprüsü civarından geçeceği, kalenin belediye dükkânları üstüne düşen kısımdan da aşarak yeni köprü civarına ineceği ve bu semti takiben Tatvan'a varacağı öngörülmüştür.³³⁹ Ayrıca, Tatvan ilçesinin Kotum nahiyesi üzerinden Hizan ilçesine bağlanacak olan yolunda inşasına başlanmıştır. Bu yolun ikmal için girişilen çalışmalar müspet sonuçlar vermiştir. Hazırlıklar ikmal edilir edilmez yolda çalışmaların başlayacağı ve işletmeye açılacağı belirtilmiştir.³⁴⁰ Tatvan'dan Hizan'a doğru yapılacak olan karayolunun inşaat çalışmalarına başlanmıştır.³⁴¹ Karayollarının bu yoldaki Şantiye Şefi Avni Fırtına, yolun kısa bir sürede bitmesi için elinden geleni yaptığını belirtmiştir.³⁴²

Diğer taraftan, Bitlis-Kurtalan yolunun Duhan'a kadar olan kısmının yapımı bir süre yarım bırakılmıştır.³⁴³ Duhan-Bitlis karayolunun birkaç haftaya kadar on milyon liraya ihaleye çıkarılacağı haberi alınmıştır. Bu yolun inşasına bir an evvel başlanması için Nafia Vekili Tevfik İleri'nin gayretleri etkili olmuştur. İleri, Ankara'da bulunan Karayolları Bölge Müdürüne bu yolun derhal başlanması için gereken emirleri

³³⁶ Abdulrezzak Bakış, Ercan Işık, "Bitlis Ulaşım Analizi ve Ulaşım Sorunları Çözüm Önerileri", *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Y. 1, S. 1, Bitlis 2012, s. 20.

³³⁷ "Tatvan-Van Cenuş Yolu Genişletilecek", *Dideban*, Y. 1, S. 182, 21 Mayıs 1958, s. 1.

³³⁸ "Tatvan-Karayolu Bu Yıl Bitirilecek", *Dideban*, Y. 1, S. 152, 14 Nisan 1958, s. 1.

³³⁹ "Devlet Yolu İçin Lüzumlu İstimlakler İlkbahara Yapılacak", *Dideban*, Y. 1, S. 299, 9 Ekim 1958, s. 1.

³⁴⁰ "Bu Yıl Kotum-Hizan Yolunda Bitirilecek", *Dideban*, Y. 2, S. 490, 29 Mayıs 1959, s. 1.

³⁴¹ "Tatvan Hizan Yol Çalışmaları", *Dideban*, Y. 1, S. 289, 27 Eylül 1958, s. 1.

³⁴² "Kotum Yolundaki Çalışmalar Hızlandırılıyor", Y. 2, S. 496, 8 Haziran 1959, s. 1.

³⁴³ "Bitlis-Kurtalan Yolunu Duhan-Bitlis Arası İnşaatı", *Dideban*, Y. 2, S. 370, 1 Ocak 1959, s. 1.

vermiştir.³⁴⁴ Ayrıca, Bitlis-Mutki yolunun Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından inşa edileceği haberi muhitte çok büyük bir memnuniyet doğurmuştur.³⁴⁵

Yılın ortasına doğru, Hizan'ı Tuğ'a bağlayacak yeni yolun etütlerine başlanacağı da bildirilmiştir. Hizan-Tuğ (Tatvan) arasında motorlu vasıtaların çalışmasını temin edecek bu yeni yolun inşaatının hangi tarihte başlayacağı belirtilmemiştir. Bu yol inşa edilip bitirildiği takdirde, Hizan ve Tuğ ilçesinin iktisadi inkişafı hususunda önemli bir adım daha atılmış olacaktı.³⁴⁶

4.1.2.2. Demiryolları

Demiryolu, taşıtların demir raylar üzerinde hareket etmesini sağlayan sistemin adıdır.³⁴⁷ Demiryolu ulaşımı sayesinde, insanlar en ağır malları uzak bölgelere/şehirlere, hızlı ve kolaylıkla taşıyabilme imkânı elde etmiştir. Bu yönü ile demiryolu ticarete karayolundan daha çok tercih edilen yol olmuştur.

Günümüzde en önemli demiryollarından biri olan Türkiye-İran demiryolunun (Muş-Tatvan hattı) yapımı için 1958 yıllarında çalışmalara başlanmıştır.³⁴⁸ Türk-İran demiryolunun çalışmalarına iki devletin birden başlayacağı, iki senede bitirmeye çalışacağı ve demiryolu hattının Kotur'da birleştirileceği belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu anlaşmaya sadık kalarak Muş-Tatvan-Van-Kotur demiryolunun inşa hazırlıklarını bitirmiş ve Muş-Tatvan kısmının ihalesini yapmıştır.³⁴⁹ İran-Türkiye Demiryolunun, Muş-Tatvan demiryolu kısmının ihalesi elli milyon keşif bedelli olup, bu hattın inşaatına Garanti Bankası %17 noksanına (kırımla) uhdesine almış bulunmaktaydı. Nisan sonlarında inşasına başlanması düşünülen Tatvan demiryolu, yapılacak feribotlar ve feribot limanları 150 milyon liraya mal olacaktı. Yapılmış olan demiryollarının tamamı 222 kilometredir. Bu arada biri Tatvan'da diğeri de Van'da olmak üzere iki feribot, Van ve memleketlerin karşılıklı

³⁴⁴ “Duhan-Bitlis Yolunun İhalesi Yapılıyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 597, 4 Nisan 1960, s. 1.

³⁴⁵ “Mutki-Karayolları Yolunu da Karayolları Yapacak”, *Dideban*, Y. 2, S. 394, 31 Ocak 1959, s. 1.

³⁴⁶ “Hizan-Tuğ Yolu Etütleri Yapılacak”, *Dideban*, Y. 1, S. 238, 29 Temmuz 1958, s. 1.

³⁴⁷ Gülçin Uzuntepe, “Osmanlı İmparatorluğunda İlk Demir Yolu: İzmir-Aydın-kasaba (Turgutlu) (1856-1897)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir 2000, s. 3.(Yüksek Lisans Tezi).

³⁴⁸ “1962 Senesi Sonunda Türkiye Büyük Bir Demiryolu Şebekesine Kavuşuyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 143, 5 Nisan 1958, s. 1.; Ayrıca Türkiye-İran Demiryolu Hattının 1957 yılından önce yapılan çalışmaları için bkz. Abdulaziz Kardaş, “Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Erzurum 2012, s. 254-262.(Doktora Tezi).

³⁴⁹ “Demiryolu İnşaatında Kullanılacak Makineler Geldi”, *Dideban*, Y. 1, S. 184, 23 Mayıs 1958, s. 1.

olarak gidiş gelişlerini sağlamak üzere de üç adet feribot yapılması için çalışmalar başlatılmıştır.³⁵⁰

Seçkin bir davetli ve muazzam bir kalabalık huzurunda Muş-Tatvan demiryolu inşaatının fiilen başlaması münasebeti ile görkemli bir merasim yapılmıştır.³⁵¹ Muş-Tatvan demiryolu inşaatında kullanılacak olan son sistem inşaat makineleri de Tatvan'a getirilmiştir.³⁵² Diğer taraftan da Van ve Tatvan'da yapılacak feribot iskelelerinin etütleri yapılmıştır. Feribotların Alman Krup müessesleri tarafından yapılması için hükümetler arasında anlaşmaya varılmıştır. Türkiye'yi İran'a bağlayacak geniş karayolu da Bitlis'ten geçecek ve Yüksekova'dan Bacirge nahiyesi üzerinden İran'la birleşecekti. Bu yolunda etütleri yapılmıştır. Yolun açılmasında kullanılacak olan makine ve malzemeler ise ABD tarafından verilecekti. Yolun karayolları teşkilatı tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Karayolundaki faaliyetin ise sonraki yıl içinde başlayacağı beyan edilmiştir. Transit karayolunun yapılması ile Bitlis ve Van mühim iktisadi bir merkez haline gelecek, ayrıca imara kavuşmuş olacaktı.³⁵³

İnşaat çalışmalarının nasıl devam ettiğini takip etmek için Devlet Demiryolları Bölge Müdürü Tatvan'a gelmiştir.³⁵⁴ Muş-Tatvan demiryolu hattı çalışmaları için Tatvan istasyonu noktasında gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İstasyon, eski Tatvan ile yeni Tatvan arasındaki yol ayrımı civarında düşünülmekteydi. İnşaatın fiilen başlanmış olması Tatvan'da büyük bir memnuniyet yaratmıştır.³⁵⁵ Diğer taraftan, Van-Kotur (İran hududu) hattının ihale hazırlıkları da ilerlemiştir. Buna rağmen, üç sene gibi kısa bir sürede bitmesi beklenen Türk-İran demiryolu hattının inşası uzamıştır.³⁵⁶

İran sınırına kadar olan Türk demiryolu hattının 1961-1962 yılında açılması beklenirken, yaşanan malzeme sıkıntısından dolayı demiryolunun bitme süresi uzamıştır.³⁵⁷ Bunun üzerine, ABD Kalkınma İkraz Fonu, yaşanan malzeme sıkıntısını

³⁵⁰ "Tatvan Demiryolu ve Tesisleri 150 Milyon Liraya Mal Olacak", *Dideban*, Y. 1, S. 156, 18 Nisan 1958, s. 1.

³⁵¹ "Muş-Tatvan Demiryolu İnşaatı Merasimi", Y. 1, S. 208, 20 Haziran 1958, s. 1.

³⁵² "Demiryolu İnşaatında Kullanılacak Makineler Geldi", *Dideban*, Y. 1, S. 184, 23 Mayıs 1958, s. 1.

³⁵³ "İran'a Gidecek Yol", *Dideban*, Y. 1, S. 9, 21 Ekim 1957, s. 1.

³⁵⁴ "Devlet Demir Yollar Bölge Müdürlüğü Tatvan'a Yerleşiyor", *Dideban*, Y. 1, S. 194, 4 Haziran 1958, s. 1.

³⁵⁵ "Tatvan İstasyon Yeri Hazırlığı Başladı", *Dideban*, Y. 1, S. 199, 10 Haziran 1958 s. 1.

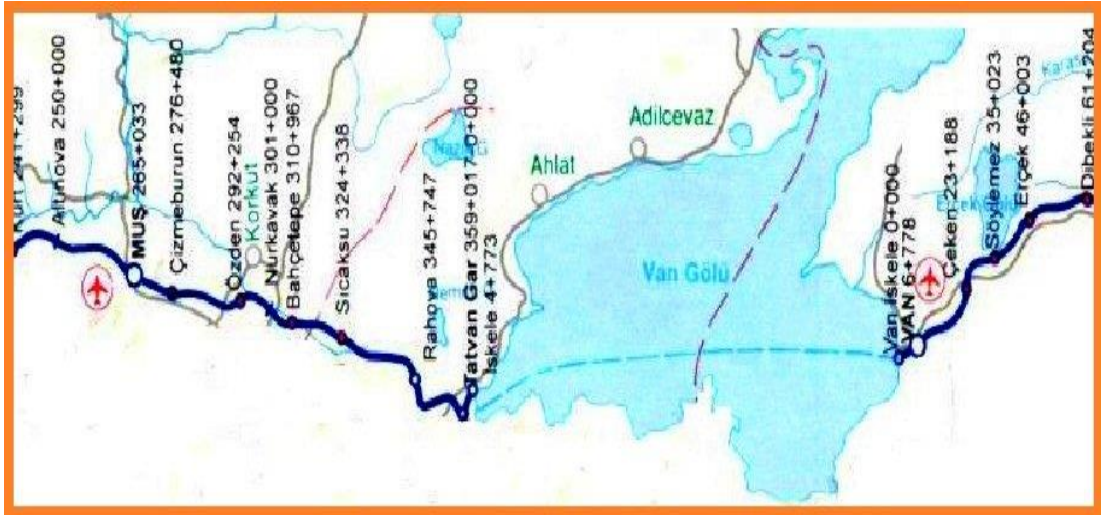
³⁵⁶ "Muş-Tatvan Demiryoluna Başlanacak", *Dideban*, Y. 1, S. 122, 10 Mart 1958 s. 1.

³⁵⁷ "Türk-İran Demiryolunun İnşasına Süratle Devam Ediliyor", *Dideban*, Y. 2, S. 496, 8 Haziran 1959, s. 1.

aşmak için, Washington’da, Muş ve Tatvan arasındaki demiryolu inşasının döviz ihtiyacını karşılamak üzere Türk Hükümeti ile altı milyon dolarlık bir ikraz (borç) anlaşması imzalandığını açıklamıştır. Bu anlaşma; inşaat malzemesi, yedek parça, ray ve diğer malzemenin alımı için imzalanmıştır. Bu projenin CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı) tarafından desteklendiği belirtilmiştir. Bu ikrazın tasvip edildiği 12 Temmuz’da açıklanmıştır. Kalkınma İkraz Fonunun vereceği paranın, ayrıca inşaat malzemesi, yedek parça, ray, takviye çeliği, su tesisatı malzemesi ve demir malzemelerinin Amerika Birleşik Devletleri’nin gözetiminde kullanılacağı belirtilmiştir.³⁵⁸

Muş-Tatvan demiryolu çalışmaları için Tatvan ilçesinde lojman binaları yapılmıştır. Ayrıca, tünel çalışmalarının Tatvan’a yakın bir yerde oluşu ise Tatvan ilçesinin ticari hayatına büyük bir canlılık getirmiştir.³⁵⁹ Tatvan-Van demiryolunda feribotun işletmeye girmesi için gerekli etütler yapılmıştır. Feribotun işletmeye girmesi ile beraber Tatvan-Van demiryolu faaliyete geçecekse de yolun devamlılığını sağlamak bakımından Cenup yolundan da demiryolunun geçirilmesi uygun görülmüştür.³⁶⁰

Şekil 4.1.: Muş-Tatvan Demiryolu Hattı

³⁵⁸ “Muş-Tatvan Demiryolu İçin Altı Milyon Dolarlık Yardım”, *Dideban*, Y. 4, S. 703, 16 Aralık 1960, s. 1.; CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı): Önceki adı Bağdat Paktı (1955-1959) olan oluşum; Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık (UK) arasında, Sovyetler Birliği’nin Orta Doğu’da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulmuş bir güvenlik ve savunma örgütüdür. Bkz. Mustafa Bostancı, Erdem Karaca, “Bağdat Paktı’na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y. 14, S. 27, Ankara 2018, s. 127-128.

³⁵⁹ “Demiryolu Çalışmaları”, *Dideban*, Y. 1, S. 306, 17 Ekim 1958, s. 1.

³⁶⁰ “Cenup Yolundan Van Demiryolu”, *Dideban*, Y. 1, S. 200, 11 Haziran 1958, s. 1.

25 Ekim 1964 tarihinde Muş-Tatvan Demiryolu işletmeye açılmıştır. Yapılan açılış törenine, 24 Ekim 1964 günü Ankara'dan hareket eden hususi uçakla, Başbakan İsmet İnönü, Bayındırlık Bakanı ve diğer bakanlarla, Senatör ve milletvekilleri katılmıştır. Uçakla ayrıca, CENTO Paktı'na dâhil devletlere mensup Büyükelçi ve müsteşarlar, CENTO Genel Sekreteri, İran Yollar Bakanlığı müsteşarlarından müteşekkil bir davetli grubu aynı günde Van'a gitmiştir. Oradan da 2 Nisan Vapuru ile Tatvan'a geçilmiştir. Ankara'dan giden heyet ve davetlilerin yanı sıra Bitlis, Muş illerinden gelen kesif bir halk topluluğunun da yer aldığı törenle, 25 Ekim 1964 günü İsmet İnönü tarafından demir yolu hattı açılmıştır.³⁶¹

4.1.2.3. Elektrik Çalışmaları

Bitlis'in en önemli sorunlarından biri de elektrik meselesiydi. Bölgenin iklim şartlarının uygunsuz olması şehirde yaşanan elektrik kesintilerinin başlıca sebebi olmuştur. Hükümetin, Bitlis ve diğer şehirlerde yaşanan elektrik kesintilerini önlemek için 300 bin liraya satın aldığı elektrojen gurubu gümrüğe gelmiş ve Maliye Bakanlığı tarafından gerekli döviz temin edilerek malzeme gümrükten çekilmiştir.³⁶² Ne var ki, Bitlis'e bir türlü gelememiştir. Bu yüzden sürekli şikâyetlere sebep olmuştur. Şikâyetler gazetede;

*“Birkaç gündür cereyanlar birdenbire düşmüş ve halk kandil misali ölü ışıklar altında oturmak mecburiyetinde kalmıştır. Evlerin çoğunda elektrikle beraber lamba yakılmakta ve asrın bu çok faydalı keşfinin düştüğü elim vaziyetle alay edilmektedir. Yeni gelecek olan elektrik motoru da bir türlü arzı endam edememekte ve Bitlis'e gelmemek için adeta ayak direnmektedir.”*³⁶³ şeklinde verilmiştir.

Bitlis hastanesinde ve Tekel Tütün Fabrikası'nda da elektrik meselesinde benzer sorunlar yaşanmıştır.³⁶⁴ Devlet hastanesince, mevcut cihazları muntazam bir şekilde çalıştırmak için bir adet elektron grubu satın alınacağı belirtilmiştir. Düzensiz bir şekilde verilen şehir cereyanlarının mahzurlarını göz önüne alarak böyle bir teşebbüse girişen devlet hastanesinin kararı şehirde isabetli bir hareket olarak değerlendirilmiştir.³⁶⁵

³⁶¹ <http://kentvedemiryolu.com/mus-tatvan-demiryolu-isletmeye-acildi/> (E. T. 24.12.2019).

³⁶² “Cereyan İşi Düzene Giriyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 188, 28 Mayıs 1958, s. 1.

³⁶³ “Elektrikler Kandile Döndü”, *Dideban*, Y. 1, S. 257, 21 Ağustos 1958, s. 1.

³⁶⁴ “Valimiz Sayın Ruhi Çalışlar Cereyan İşini Ele Aldılar”, *Dideban*, Y. 1, S. 71, 10 Ocak 1958, s. 1.

³⁶⁵ “Elektron Gurubu Alınacak”, *Dideban*, Y. 2, S. 319, 1 Kasım 1958, s. 1.

4.1.2.4. Haberleşme

İnsanlık tarihinde “haberleşme” büyük bir öneme sahiptir. Her toplum kendi kültür ve bilgi birikimlerine göre çeşitli şekillerde haberleşme sağlamıştır. Haberin karşı tarafa iletilmesi kadar bu haberin doğru anlaşılması da önemlidir. Çünkü karşı tarafın haberi yanlış anlaması veya görmemesi gibi durumlarda “istenmedik” durumlar ortaya çıkabilir. Habercilikte asıl olan ise, haberin “zamanında” karşı tarafa iletilmesidir.³⁶⁶

Bitlis’te haberleşme alanında da çalışmalar yapılmıştır. Eskiden de büyük bir dert halini alan ve vatandaşların daima şikâyetlerine mucip olan şehirlerarası telefonun takviyesi için ülke genelinde PTT Umum Müdürlüğü tarafından faaliyete geçilmiştir. Şehirlerarası memur sayısı artırılmış ve şebekede bazı tadiller yapılmıştır.³⁶⁷ Bitlis’te ise olumsuz hava şartları dolayısıyla zarar gören telefon hatları için tamiratlar yapılmıştır.³⁶⁸ Diyarbakır Bölge Fen Müdürlüğü’nden alınan müsaade ile PTT Müdürlüğü tarafından, Bitlis’te, şehir içi telefon hatları tamiratına başlanmıştır. Bazı bozulan hatlar tamir edilmiş ve teknik arızalar tamamen giderilmeye çalışılmıştır.³⁶⁹

O dönemde en önemli haberleşme aracı olan radyolar için, ülkede kurulacak yirmi üç radyo istasyonundan birinin de Bitlis’te kurulacağı yönünde haberler basına yansımıştır.³⁷⁰ Şehirde kurulacak olan radyo istasyonu için temas ve tetkiklerde bulunmak üzere basın yayın ve televizyon vekâletlerinden bir heyetin şehre geleceği belirtilmiştir.³⁷¹ Yapılacak olan radyo istasyonu halk tarafından merakla beklenmiştir. Ayrıca, Dideban Gazetesi de halka yardımcı olmak için lüzumlu olan telefon numaralarına her gün gazetenin ikinci sayfasında yer vermiştir.

Tablo 4.1.: Lüzumlu Telefon Numaraları³⁷²

Aranılacak Yer	Telefon No
Vilayet Makamı	1

³⁶⁶ Muhammed Ali Deveci, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Bitlis’te Ulaşım ve Haberleşme”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hatay 2019, s. 67. (Yüksek Lisans Tezi).

³⁶⁷ “Şehirlerarası Telefon Şebekesi Takviye Edildi”, *Dideban*, Y. 1, S. 64, 1 Ocak 1958, s. 1,

³⁶⁸ “Son Yağan Karlar Bitlis’in Telefon İrtibatını Felce Uğrattı”, *Dideban*, Y. 1, S. 120, 7 Mart 1958, s. 1.

³⁶⁹ “Şehir İçi Telefon Tamirata”, *Dideban*, Y. 1, S. 205, 17 Haziran 1958, s. 1.

³⁷⁰ “Şehrimizde Bir Radyo İstasyonu Kuruluyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 400, 7 Şubat 1959, s. 1.

³⁷¹ “Kurulacak Radyo İstasyonu İçin Heyet Gelecek”, *Dideban*, Y. 2, S. 447, 7 Nisan 1959, s. 1.

³⁷² *Dideban*, Y. 3, S. 577, 5 Şubat 1960, s. 2.

Devlet Hastanesi	3
Cumhuriyet Müdde-i Umumiliği Evi	4
Emniyet Müdürlüğü	5
Jandarma Alay Kumandanlığı	7
Cumhuriyet Müdde-i Umumiliği	9
Belediye	11
Eczane	12
Ziraat Bankası	15
Bitlis Gazetesi	17
Sağlık Müdürlüğü	22
Yeşil Bitlis Gazetesi	24
Şerefiye Oteli	107

4.2. BİTLİS BELEDİYESİ'NİN FAALİYETLERİ

Dideban Gazetesi'nin çıktığı tarihlerde Bitlis Belediye Başkanı 1955 yılında seçilen ve görevi 1957-1960 yılları arasında da devam eden Abdullah Okumuş'tu.³⁷³ Yerine 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra ise kısa bir süreliğine Vefa Poyraz hem belediye başkanı hem de vali olarak görev almıştır.³⁷⁴

4.2.1. Çevre Düzenleme ve Ağaçlandırma Çalışmaları

Bitlis'in daha modern bir görünüm kazanması için, çevre düzenleme ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Bu nedenle şehrin merkezinde bazı düzenlemelere girişilmiştir. Belediye tarafından ilk olarak şehrin merkezindeki gecekondular yıktırılmıştır. Belediye Başkanı Abdullah Okumuş ile Nafia Müdürü, yıkıntılar arasında bir gezinti yaparak, şehir planı tatbikatı ile ilgili incelemelerde bulunmuşlardır. Yıkılan barakaların yerine, şehir imar planına ve o dönem modern mimari anlayışına uygun dükkânların yaptırılmasına karar verilmiştir.³⁷⁵

³⁷³ 13.11.1955 tarihinde yapılan belediye meclis seçimini DP kazanmıştır. Belediye binasında yapılan toplantıda 24 oyla Abdullah Okumuş Belediye Başkanlığı'nı kazanmıştır. Bkz. "Şehrimiz Yeni Belediye Meclisi İlk Toplantısının Dün Yaptı", *Yeşil Bitlis*, Y. 4, S. 736, 26 Kasım 1955, s. 1.

³⁷⁴ "Valimiz Vefa Poyraz Bugün Geliyor", *Dideban*, Y. 2, S. 624, 15 Haziran 1960, s. 1.

³⁷⁵ "Bütün Barakalar Yıkıldı", *Dideban*, Y. 2, S. 464, 30 Nisan 1959, s. 1.

Ülkenin her yerinde yapılan ağaçlandırma seferberliği Bitlis'te de yapılmıştır. Bitlis'in Dideban Dağı yamaçlarıyla Tekel Tütün Fabrikası yanındaki arsalar ve kalenin üstünün ağaçlandırılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, Hersan Mahallesi'nin Dideban Dağı yamaçlarındaki arsalar parsellenerek, parasız olarak halka dağıtılacağı ve buranın sadece üzüm yetiştirilmek üzere kullanılacağı belirtilmiştir. Vali, aynı zamanda da Belediye Başkanı olan Vefa Poyraz, emeği geçen Ziraat Müdürü Tefik Arapgili bu teşebbüslerinden dolayı takdir etmiştir.³⁷⁶ Devam eden ağaçlandırma seferberliği için, Bitlis Ziraat Müdürlüğü tarafından Van'dan getirilen çeşitli meyve fidanları, ekilmek üzere halka dağıtılmıştır.³⁷⁷ Ayrıca, halk kendi imkânları doğrultusunda bağ ve bahçelerine ağaç dikmek için piyasadan fidan temin etmiş ve ağaçlandırma faaliyetlerini artırmıştır.³⁷⁸ Ziraat Müdürlüğünden alınan meyve fidanları Tekel Tütün Fabrikası'nın bahçesine dikilmiştir. Fabrika civarını ağaçlandırmak üzere girişilen bu teşebbüsün müspet sonuçlar vereceğine muhakkak nazarı ile bakılmıştır. Bu husustaki çalışmaları fabrika müdürü Bekir Sami Aygüç, yakinen takip etmiş ve bu çalışmaların her yıl daha geniş çapta olacağını belirtmiştir.³⁷⁹

4.2.2. Şehrin Kanayan Yaraları: Su, Elektrik ve Yol

4.2.2.1. İçme Suyu çalışmaları

Bitlis, yerüstü su kaynakları bakımından, Van Gölü gibi Türkiye'nin en büyük doğal gölüne (suyu sodalı ve tuzlu olduğu için içmeye elverişli değildir), Süphan ve Nemrut dağlarının krater (Nemrut ve Aygır) göllerine ve kuzeybatısında Nazik ve Arin göllerine sahip bir il durumundadır. Yeraltı suları bakımından zengin bir il olan Bitlis'te, sular genel olarak içme standartlarına uygun ve soğuktur. Bu sular, içme ve genel (temizlik, rekreasyon ve sulama) amaçlı kullanılmaktadır.³⁸⁰

Bitlis'te, daha önce birincisi yapılan içme suyu hattının ikinci kısmı uzun bir zamandan sonra yapılmaya başlanmıştır. Yapılması ve bir an evvel bitirilmesi büyük bir sabırsızlıkla beklenmekte olan bu ikmal inşaatı, Bitlis halkında büyük bir

³⁷⁶ "Şehrimizde Ağaçlandırma Faaliyeti", *Dideban*, Y. 4, S. 715, 16 Ocak 1961, s. 1.

³⁷⁷ "Meyve Fidanı Dağıtılıyor", *Dideban*, Y. 1, S. 148, 9 Nisan 1958, s. 1.

³⁷⁸ "Şehrimizde Bu Sene Bol Miktarda Ağaç Dikiliyor", *Dideban*, Y. 1, S. 156, 18 Nisan 1958, s. 1.

³⁷⁹ "Fabrikaya 240 Meyve Fidanı Dikildi", *Dideban*, Y. 2, S. 464, 30 Nisan 1959, s. 1.

³⁸⁰ Emrullah Urgan, "Bitlis İli ve Çevresindeki Kaynak Sularının Bazı Mikrobiyolojik ve Fizikokimyasal Özelliklerinin Araştırılması", *Bitlis Eren Üniversitesi ve Fırat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Bitlis-Elâzığ 2020, s. 5-6.(Yüksek Lisans Tezi).

memnuniyet uyandırmıştır. Hangi müteahhide ihale edildiği açıklanmayan bu ikinci kısım içme suyu tesislerinin hiçbir gecikmeye uğramadan ikmalinin ve bu hususta ilgililerin lazım gelen alakayı göstermeleri beklenmiştir.³⁸¹ İçme suyu için gerekli hazırlıklara ivedilikle başlanmıştır.³⁸² Diğer taraftan, yapılan ikinci kısım içme suyunun şehrin ihtiyacını karşılamayacağı düşünüldüğünden, içme suyuna ilâve yapılmıştır. Belediyenin dar bütçesine binaen mübrem bu ihtiyacın karşılanmasının kati lüzumuna bizzat şahit olan Bitlis Valisi ve Belediye Başkanı Vefa Poyraz bu imkânsızlıklar muvacehesinde azimle başladığı bu işi de kısa zamanda ikmal ettirip, temiz içme sularını halkın istifadesine sunmuştur.³⁸³ Yapılan bu çalışmalar şehir için yeterli olmasa da Bitlis halkının su sorunu bir süreliğine çözülmeye çalışılmıştır.³⁸⁴ En büyük derdi içme suyu olan Çukur Nahiyesinin de bu derdi acilen ele alınmıştır. Yapılacak olan bu içme suyu şebekesinin ikmali nahiyenin büyük bir sıkıntısını ortadan kaldırmış olacaktı. Böylece şikâyet mevzularından biri daha ortadan kalmış olacaktı.³⁸⁵

4.2.2.2. Elektrik

Bitlis'te, bu dönemde elektrik kesintileri belediye için önemli sorunlardan birini oluşturmaktaydı. Zamanında alınmayan tedbirler yüzünden Bitlis halkı her an elektriksiz kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Milletvekilllerinden Rifat Bingöl'ün Bitlis'e çektiği telgrafta;

*“Nazilli Belediyesi'nden İller Bankası'na intikal eden üç motor şehrin belediyesine verilecektir. Bu elektrik motorlarını mahallinde görmek üzere şehirden bir heyetin gitmesi icap etmektedir. Ayrıca Tarsus Belediyesi'nin de bize yarayacak bir elektrik motoru olduğu öğrenilmiştir. Fakat Nazilli'de olan her üç elektrik motoru da 250 beygir gücündedir. Bu ilçelere yapılan yeni hidroelektrik bölge santrallerinden istifade etmeğe başladıklarından elde kalan bu motorları satma mecburiyeti duyurmuşlardır.”*³⁸⁶ bilgisi paylaşılmıştır.

Belediyeye, yeni bir elektrik motorunun İller Bankası'ndan gönderileceği belirtilmiştir. Bu yeni motoru İller Bankası mühendislerinin Alemdar Köprüsü'nün yanında bulunan yıkık kahve ile derenin üzeri kapatılarak buraya koyacağı, mazotla

³⁸¹ “Şehrimizin İkinci Kısım İçme Suyu Yapıldı”, *Dideban*, Y. 1, S. 6,17 Ekim 1957, s. 1.

³⁸² “İçme Suyu Şebekesi Tamamlanacak”, *Dideban*, Y. 1, S. 209, 21 Haziran 1958, s. 1.

³⁸³ “Şehrimizin İçme Suyu İlavesi Yapıldı”, *Dideban*, Y. 4, S. 695, 28 Kasım 1960, s. 1.

³⁸⁴ “İnönü Mahallesi Suları Sık Sık Kesilmeğe Başladı”, *Dideban*, Y. 1, S.107, 20 Şubat 1958, s. 1.

³⁸⁵ “Çukur Nahiyesi İçme Suyu Ele Alındı”, *Dideban*, Y. 1, S. 168, 5 Mayıs 1958, s. 1.

³⁸⁶ “Elektrik İşleri Düzene Girmek Üzere”, *Dideban*, Y. 2, S. 342, 28 Kasım 1958, s. 1.

çalışan diğer motorun da buraya getirileceği, ayrıca elektrik işletme binasının da burada inşa edileceği haberi alınmıştır.³⁸⁷

Bitlis belediyesi, yaşadığı ekonomik sıkıntılardan dolayı, mevcut imkânsızlıklar karşısında bölge santrallerinden istifade eden belediyelerin ellerindeki elektrojen guruplarından birini almak üzere harekete geçmiştir.³⁸⁸

4.2.2.3. Unutulmuş Şehirde Ulaşım

Bitlis Belediyesinin karşılaştığı önemli sorunlardan biri de ulaşım meselesiydi. Bitlis Belediyesi, ulaşım sorununu bir türlü çözememiştir. Belediyeye tahsis edilen otobüsün, geldiğinden beri doğru dürüst bir sefer yapmadığı belirtilmiştir. Bu da halk arasında alay konusu olmuştur. Gazetede çıkan yazıda, konu şu şekilde ele alınmıştır:

*“Otobüs bir iki gün Diyarbakır gider gelir, bir iki ay yatar bir iki Tatvan seferi yapar gelir garajda yatar. Bilmem bu neden ileri gidiyor? Yoksa otobüs belediyede daralmış dersiniz. İstemediği zaman garajda kalıyor bu işe bir türlü aklımız ermedi. Belediye otobüsü alıp garajda bırakmak için mi, yoksa sefere çıkmak için mi almıştır. Belki de belediye, otobüsü Bitlis halkına göstermek için getirmiş, bakın Sayın Bitlisliler sizlere belediyenin güzel ve konforlu bir otobüs getirdi, işletmeye bile kıyamıyor ama yarın sefere giderse belki biraz eskir yazıktır. Bırakalım garajda kalsın nasıl olsa biz bunu sizlere göstermek için mi getirdik mi diyecek? Geldiği günden bugüne kadar muntazaman sefere çıksaydı belki de parasını çıkarmıştı veya çıkarmak üzere idi. İnşallah belediyemiz yakın zamanda otobüsün garajdan çıkış kurdelesini keserek sefere başlatır. Zaten bizimde temennimiz budur.”*³⁸⁹

Ulaşımında yaşanan diğer bir sorunda, yurt genelinde yaşanan lastik sıkıntısı yüzünden belediye otobüslerinin çalışmamasıydı. İlk yapılacak tahsisten lastik alımına yer verilmiştir. Lastik sorunu çözüldükten sonra muattal bir vaziyette kalan belediye otobüsü Bitlis-Diyarbakır³⁹⁰ arasında otobüs seferlerine başlamıştır.³⁹¹ Ayrıca, Bitlis ve çevre illerde yaşayan halk uzak mesafeler için tren yolunu tercih etmiştir. Gazetelerde trenlerin hareket saatleri her gün yayınlanarak halk bilgilendirilmiştir.³⁹² Bununla birlikte, her gün belli saatte Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa ve Kurtalan-Adana-Haydarpaşa'ya tren seferleri yapılmıştır.³⁹³

³⁸⁷ “Belediyemize Yeni Bir Elektrik Motoru Daha mı geliyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 567, 11 Ocak 1960, s. 1.

³⁸⁸ “Elektrik Motoru Alma İmkânları Arttı”, *Dideban*, Y. 2, S. 367, 29 Aralık 1958, s. 1.

³⁸⁹ “Belediyenin Otobüsü İstirahat mı ediyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 23, 6 Kasım 1957, s. 1.

³⁹⁰ “Belediye Otobüsü Çalışacak”, *Dideban*, Y. 1, S. 157, 19 Nisan 1958, s. 1.

³⁹¹ “Belediye Otobüsü Büyük Rağbet Görüyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 165, 1 Mayıs 1958, s. 1.

³⁹² “Muş Tren Seferleri”, *Yeşil Bitlis*, Y. 8, S. 2013, 5 Şubat 1960, s. 2.

³⁹³ “Tren Saatleri”, *Dideban*, Y. 3, S. 578, 8 Şubat 1960, s. 2.

Tablo 4.2.: Kurtalan'dan Tren Kalkış ve Gidiş Saatleri

Kurtalan'dan Kalkış			Kurtalan'a Geliş		
Günler	Saati	Ciheti	Günler	Saati	Ciheti
Pazartesi	10.40	Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa	Salı	17.10	Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa
Çarşamba	10.40	Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa	Perşembe	17.10	Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa
Cuma	10.40	Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa	Pazar	17.10	Kurtalan-Ankara-Haydarpaşa

4.2.2.4. Yol Yapım ve Onarım Çalışmaları

Bitlis şehrinin sokakları, mahalle araları ve yolları, kış ve ilkbahar mevsiminde çamurlu, yaz mevsiminde ise tozlu bir durumdaydı. Bu yüzden Bitlis Belediyesi, yolların kötü, çamurlu ve bozuk olduğuna dair yoğun şikâyetler almıştır. Bu sorunların halledilmesi için belediye önceliği yol çalışmalarına ayırmıştır. Belediye Başkanı Abdullah Okumuş'un İstanbul'a gitmesi üzerine vekâleten görevi üstlenen Tevfik Aras, ana caddedeki çöküntüleri gidermek için çalışmalara başlamıştır.³⁹⁴

Şehrin tabii ve coğrafi yayılışı dolayısıyla, mahalleler birbirlerine uzaktı. Bunların birbirlerine olan bağlantıları gayri müsait yollarla giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle, İnönü ve Kömüs mahallelerinin yolları üzerinde çalışılmış ve bu yolların büyük nakil araçlarının seyrüseferine uygun hale getirilmesi için çalışılmıştır.³⁹⁵ Çarşı ve sokaklarının asfaltlanması içinde çalışmalar yapılmıştır. Diğer taraftan, önceki senelerde yapılan ve kısmen bozulan asfaltlar da tamir edilmeye çalışılmıştır.³⁹⁶ Ayrıca, Bitlis-Muş karayollarının asfaltlanması için de çalışmalar yapılmıştır.³⁹⁷

Aynı süreçte, Avzut orman yolunun bozuk olan kısımları da düzeltilmeye çalışılarak, bu güzergâhta çalışan araçların gidiş-gelişleri kolaylaştırılmaya

³⁹⁴ "Ana Cadde onarılıyor", *Dideban*, Y. 1, S. 188, 28 Mayıs 1958, s. 1.

³⁹⁵ "Mahalle Yolları", *Dideban*, Y. 1, S. 4, 15 Ekim 1957, s. 1.

³⁹⁶ "Çarşı Asfaltı Bitiyor", *Dideban*, Y. 1, S. 18, 31 Ekim 1957, s. 1.

³⁹⁷ "Bitlis- Yolu Asfaltlanacak", *Dideban*, Y. 1, S. 165, 1 Mayıs 1958, s. 1.

çalışılmıştır.³⁹⁸ Ayrıca, kilometresi 1.400 liraya yapılacak olan Enip-Şeyhcuma orman yolunun inşaat hazırlıklarına da başlanmıştır.³⁹⁹

Köy yollarının yapım ve onarımı için de çalışmalar başlatılmıştır. Köy ve il yollarının yapım ve bakımlarını yapmak gayesi ile bütçeden ayrılan paradan 250 bin lira Bitlis'e tahsis edilmiştir.⁴⁰⁰ Vilâyet Encümenince alınan kararda, Bitlis'e bağlı Mutki ilçesinin Meydan ve İğik nahiyelerine 60 bin lira, Huyut nahiyesine 50 bin lira, Hizan ilçesinin Uçum ve diğer nahiyelerine de 70 bin lira tahsilât ayrılmıştır.⁴⁰¹

Bu arada, Bitlis belediyesi senelik mesai raporu da yayınlamıştır. **Yazı İşleri Kalemince** aktarılan çalışmaları şu şekildeydi:

“• *Mecliste alınan 62 kararın muhaberesi yapılmış, kayda tabi tutulmuş ve ilgili yerlere sevk edilmiştir.*

• *Belediye encümenince alınan 305 kararın muhaberesi, kaydı ve sevki yapılmıştır.1743 gelen ve giden evrak kayda işlenmiştir.70 dilekçe muamele görülmüştür.*

• *1427 harici evrak sevkiyatı tekâmül ettirilmiştir.1413 adet dâhili evrakta muamele görerek sevkiyatı yaptırılmıştır. Belediye yazı işleri kalemince 1957-1958 devresi içinde yapılan muamelat bundan ibarettir”.*⁴⁰²

Yapı ve imar işlerinin faaliyeti;

“• *Garaj binası ihata duvarları yaptırılıp ikmal edilmiştir. İhata duvarları yaptırılan garaj kiraya verilmek sureti ile belediyeye ayda 2315 lira gelir sağlanmıştır.*

• *Belediye altında 7 dükkân ve yeni bir otelin inşası sağlanmıştır. Arasa altında 18 yeni dükkân inşa edilmiş ve esnafına verilmiştir. Şerefiye köprüsü üzerinde dört dükkânın yaptırılması sağlanmıştır.*

• *Eski hapishane binası şartlı olarak satılmış ve bu satış mukabilde sekiz bin lira hâsulat elde edilmiş, eski hapishane binasının da 600 kişilik bir sinema salonu ile otel haline getirilmesi temin edilmiştir”.*⁴⁰³

Belediye zabıta işlerinin faaliyeti;

“• *Nakil vasıtaları hariç esnaftan 3735 ceza kesilmiştir. Bu cezadan 3335 lirası tahsil edilmiş geriye kalan 400 liranın tebligat müddetleri bilinmemiş olduğundan henüz tahsil edilmemiştir. Şehir dışına çıkma imkânını bulamayan 1325 kişi parasız olarak komşu şehirlere gönderilmiştir.*

³⁹⁸ “Avzut Orman Yolu Düzenleniyor”, *Dideban*, Y. 2, S. 489, 29 Mayıs 1959, s. 1.

³⁹⁹ “Enip-Şeyhcuma Orman Yolu Yapılacak”, *Dideban*, Y. 2, S. 492, 3 Haziran 1959, s. 1.

⁴⁰⁰ *TBMM ZD*, Devre: 11, İçtima: 2, C: 5, İnikat: 1, 17 Ekim 1958, s. 124-125.; “Köy Yolları İçin Tahsisat Geldi”, *Dideban*, Y. 2, S. 489, 29 Mayıs 1959, s. 1.

⁴⁰¹ “Vilayetimiz Köy Yollarına Başlanıyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 616, 18 Mayıs 1960, s. 1.

⁴⁰² “Belediye Senelik Mesai Raporundan Kısımlar”, *Dideban*, Y. 2, S. 400, 7 Şubat 1959, s. 1.

⁴⁰³ “Belediye Senelik Mesai Raporundan Kısımlar Vermeğe Devam Ediyoruz”, *Dideban*, Y. 2, S. 402, 10 Şubat 1959, s. 1.

- *Tanzifat işleri sekiz merkep ve iki sürücü ile başarılmıştır.173 adet sahipsiz köpek itlaf edilmiştir. Diğer hayvanlardan 357 adet yakalanmış ve cezaları alınarak sahiplerine iade edilmiştir. Zabıta işlerinin 1957-1958 senesindeki faaliyeti bundan ibarettir”.*⁴⁰⁴

Muhasebe işlerini faaliyeti;

“• 1957-1958 yılı zarfında 395,955 lira 56 kuruş gelir temin edilmiştir.430,338 lira 91 kuruş gider kaydedilmiştir. Aradaki fark devreden nakit mevcutta karşılanmıştır.

- 1 Ocak 1958 tarihine devreden nakit mevcut 76,680 lira 63 kuruştur. Bu paraya asker ailelerine ait olan para da dâhildir.

- 1 Ocak 1959 yılına devredilen 76,680 liralık nakitten 57 bin liralık tahvil alınmıştır.

- Tahsisat nispeti yüzde doksan olup 1 Ocak 1959 yılına tahsili kalan miktar 18,351 liradır. Bu yıl 632 lira yollarla harcanmıştır. 54,355 lira akur ve inşaya yatırılmıştır.

- 8940 lira muhalefat/metruklar, su ve yollarına işlerine ve yollarına sarf edilmiştir.10.338 lira köprülere harcanmıştır.4179 lirada temizlik işlerine sarf edilmiştir.”⁴⁰⁵

Raporun beşinci kısmında veteriner işleri zikrediliyor.1957-1958 faaliyet yılında veteriner işleri şunlardan ibarettir.

“• Bir yıl zarfında mezbahada 865 koyun kesimi yapılmıştır. Yine aynı süre içinde 10951 keçi kesimi yapılmıştır.289 öküz, 458 inek, 13 manda, 9dana, 87 oğlak kesimi yapılmıştır. Veteriner işlerinin fiili çalışmaları bundan ibaret kalmıştır. Yapılması mutasavver işlerden ise bahis yoktur.

Belediye senelik mesai raporunun son kısmında yer alan elektrik ve su işleri faaliyetleri şu şekildedir;

- Elektrik ve su işlerinin senelik gelir 95374 liradır. Bu gelire rağmen gider 91.034 lira baliğ olunmuştur. Bankaya devreden ise6111 liradır.

- İşletmenin parası olmadığından belediyede alınan 8 bin lira borç para ile birlikte 18 bin lira kanal ve ıslah işine harcanmıştır. Su işlerine 281 bin liralık ek bir tevzi kısmı ihale edilmiştir. İller Bankası müteahhidine ihale edilen bu ek tevzi işinin de önümüzdeki inşaat mevsiminde biteceği belirtilmiştir.”⁴⁰⁶

4.2.3. Belediyeye Yönelik Şikâyetler

Bitlis’te rahatsızlık duyulan konulardan biri, bugünde sorun olarak görünen Bitlis deresinin farklı amaçlar için kullanılmış olmasıdır. Bitlis deresine inşaat atıklarının dökülmesi şikâyet konusu olmuştur. O dönemde bilhassa mevcut

⁴⁰⁴ “Belediye Senelik Mesai Raporundan Kısımlar Vermeğe Devam Edeceğiz”, *Dideban*, Y. 2, S. 406, 14 Şubat 1959, s. 1.

⁴⁰⁵ “Belediye Senelik Mesai Raporundan Kısımlar Vermeğe Devam Edeceğiz”, *Dideban*, Y. 2, S. 407, 16 Şubat 1959, s. 1.

⁴⁰⁶ “Belediye Senelik Raporundan Son Kısmı Bildiriyoruz”, *Dideban*, Y. 2, S. 411, 20 Şubat 1959, s. 1.

inşaatlardaki toprak ve taşların dereye dökülmesinin elektrik santraline vereceği zarardan dolayı halkın tepkisini çekmiştir. Ayrıca, atılan atıklar elektrik santralini bazen işlemez hale sokmuş, bazen de elektriklerin sık sık kesilmesine neden olmuştur.⁴⁰⁷

Halk tarafından şikâyete neden mevzulardan biride, çarşı içinde bulunan pis kokunun önlenmesi meselesiydi. Ayrıca, hamamların belediye kontrolünden uzak kalmış olması, yetişme tarzı gereğince temizliğe titizlik derecesinde itina gösteren hanımların, hamamlarda karşılaştıkları müşkülât tahammül edilmez derecede çoğalmıştır. Yaşanan olaylar şikâyet konusu olmuştur. Belediyeye yapılan şikâyetler şöyle idi:

- “● *Sular çok geç açılmakta ve bu yüzden geç vakitlere kadar hamamda kalınmaktadır.*
- *Musluklar yeterli derecede su akıtmamakta [...]*
- *Müşterilere mevkilerine göre istisnai muamele yapılmakta ve belediye mensuplarını ailelerine daha evvel yıkanıp çabuk çıkma durumu sağlanmaktadır.*
- *Hamamdaki orta şadırvanda açılmamakta tasarruf zihniyetiyle büyük bir izdihama sebebiyet verilmektedir.*
- *Soğuk sular kesilmekte böylece hanımların fazla ve normal ısıdaki bir su ile oyalanma imkânı yok edilmelidir.”*

Belediye Başkanı Abdullah Okumuş’dan, bu husus üzerinde ehemmiyetle durmaları rica olunmuştur.⁴⁰⁸ Hamamlar hakkında umumi şikâyetleri ele alan gazetede çıkan haberler üzerine ilgililer faaliyete geçmiş, bu husus üzerinde ehemmiyetle durmuşlardır. Vali Ruhi Çalışlar’ın huzurunda toplanan Belediye Encümeni, hamam sahipleri ile görüşerek gerekli hususların temin edilmesini sağlamışlardır.⁴⁰⁹

Şikâyetler arasında elektriklerin sık sık kesilmesi⁴¹⁰ ve halkın ulaşım konusunda yaşadığı müşkülatta gün geçtikçe artan şikâyet konusu olmuştur.⁴¹¹ Diğer şikâyetler arasında, belediyenin esnaf denetiminde ve esnafın çektiği sıkıntılı konularda pasif olmasıydı. Esnafın keyfi şekilde satış yapabilecek kadar serbest bir duruma gelmeleri halkın şikâyetlerine sebep olmuştur. Bazı kasaplar halka pazarlıkla et satışı dahi yapmıştır.⁴¹² Bu satışlar halkı zor durumda bırakmıştır. Belediyenin kasaptan saat

⁴⁰⁷ “İnşaat Artıklarının Dereye Dökülmesi Önlenemez mi”, *Dideban*, Y. 2, S. 469, 6 Mayıs 1959, s. 1.

⁴⁰⁸ “Hamamlar Niçin Kontrol Edilmiyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 82, 22 Ocak 1958, s. 1.

⁴⁰⁹ “Hamam Mevzuu Ele Alındı”, *Dideban*, Y. 1, S. 84, 24 Ocak 1958, s. 1.

⁴¹⁰ “Belediye Elektrik İşletme Şefliğinin Açıklaması”, *Dideban*, Y. 1, S. 155, 17 Nisan 1958, s. 1.

⁴¹¹ “Belediye Otobüsü Hakkında”, *Dideban*, Y. 1, S. 34, 19 Kasım 1957, s. 1.

⁴¹² “Belediye Ne Zaman Fiyat Kontrolleri Yapacak”, *Dideban*, Y. 1, S. 41, 27 Kasım 1957, s. 1.

7.00 den sonra kesim yapılmayacağına dair taahhütname alınmış olmasına rağmen, etlerin şehre geç gelmesi şikâyetlerin çoğalmasına sebep olmuştur. Kasaptan et almaya giden kişilerin gün itibarıyla saat on birde kasaba gittiğinde, henüz et gelmediği söylenmiştir.⁴¹³ Halk belediyeden yaşanan olayların dikkate alınmasını rica etmiştir.

4.3. SAĞLIK HİZMETLERİ

Bu dönemde ülke genelinde sağlık alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Ülkede bir yandan mevcut hastaneler tanzim edilirken, diğer taraftan yenileri kurulmuştur. Bununla beraber, salgın hastalıklarla mücadele edilmiş ve halkın sağlığını koruma faaliyetleri köylere kadar götürülmüştür. Bitlis'te ise, diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanındaki gelişmelerde de geride kalmıştır. Bitlis'te, sağlık alanında en önemli eksiklikler hastane, tıbbi malzeme ve sağlık personeli yetersizliği idi.

4.3.1. Sağlık Kurumları

4.3.1.1. Hastaneler

Bitlis'te bu dönemde eski bir devlet hastanesi ve henüz tam olarak faaliyete geçmeyen Verem Savaş Dispanseri bulunmaktaydı. Bunlar şehrin ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmış olduğu için ilk önce bu sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.

Bitlis Devlet Hastanesi eski ve 25 yataklı olduğu için ihtiyaca cevap veremiyordu. İyi imkânlarla sahip bir hastane yapılması için çalışmalara başlanmıştır. Yeni bir hastane için TBMM'de yapılan çalışmalar başarılı sonuç vermiştir. Bitlis şehri için 75 yataklı bir hastane yapılması uygun görülmüştür.⁴¹⁴ Sağlık Bakanlığı'na Bitlis'e yapılmış olan 75 yataklı Bitlis Devlet Hastanesi bir milyon liradan fazla paraya mal olmuştur.⁴¹⁵ Bitlis Devlet Hastanesi işletmeye açılmış olduğu halde, tek bir doktorla uzun süre idare edilmiştir. Bu eksiklik halkı zor durumda bırakmış, yoğun şikâyetlere sebep olmuştur. Gazetede çıkan köşe yazısında;

“Halk bir film çekirtmek için buradan Diyarbakır'a kadar gidip birçok masraflara katlanmaktadır. Bundan bir ay evvel Sayın Milletvekilimiz Nusrettin Barut'la dört mahalle muhtarının Sağlık Bakanlığı'na çekmiş oldukları telgraflara bugüne kadar ne bir cevap ve nede hastanemize bir doktor verilmiştir. Hastanemiz aynen Nasrettin hocanın evine benzemektedir. Her tarafı açık, yalnız kapısında bir kocaman kilit var, 75 yataklı koskoca bir hastaneyi yalnız bir doktor idare edebilir mi? Çalışkan ve dürüstlüğü ile tanınan kıymetli operatörümüz bu

⁴¹³ “Etler Geç Geliyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 44, 30 Kasım 1957, s. 1.

⁴¹⁴ *TBMM ZD*, D: 11, İ: 2, C: 5, İ: 3, 17 Kasım 1958, s. 114.

⁴¹⁵ “Tek Doktorlu Hastane”, *Dideban*, Y. 1, S. 23, 6 Kasım 1957, s. 1.

*hastane içinde tek başına çarpınmaktadır. Bir an evvel hastanemizin kadrosunun tamamlanmasını ve ilgilerinin teşebbüse geçmelerini bekliyoruz”.*⁴¹⁶ denmiştir.

Gösterilen tepkilerden sonra Bitlis Devlet Hastanesi'nin hemşire kadrosuna Melek Duman ve Zehra Kartal isminde iki hemşire tayin edilmiştir.⁴¹⁷ Daha sonra, Ekrem Yücel adında bir diş doktoru tayin edilmiştir.⁴¹⁸ Ayrıca, Sağlık Müdürlüğüne önce Oltu Sağlık Merkezi Baştabibi olan Doktor Hamdi Unutmaz⁴¹⁹, daha sonrada Doktor Enver Çiftçi tayin edilmiştir.⁴²⁰

Hastanede yaşanan sıkıntılardan biride, ihtiyaç duyulan ebelerin olmayışı ve Bitlis'te uzun zamandan beri tek bir ebenin dahi bulunmaması idi. Belediyenin ebe mevzusunu ele almayı, halkın ebesizlik yüzünden komşu illere ve Diyarbakır'a gidilmesi çekilen büyük sıkıntıların başında gelmiştir.⁴²¹ Ebe ihtiyacını karşılamak için dönemin Bitlis Devlet Hastanesi Baştabibi Operatör Enver Atmaoğlu (Atmaoğlu) halktan yardım almıştır. Ahlat'tan ilkokul mezunu 4-5 kız çocuğunun bizzat Baştabip tarafından Diyarbakır'a götürüleceği ve Diyarbakır Devlet Hastanesi'nde bir buçuk senelik bir staja tabi tutulduktan sonra, 15'er lira asli maaşla hemşire olarak hastanelere tayinlerinin yapılacağı belirtilmiştir. Böylece ebe sorunu bir nebze olsun çözülmeye çalışılmıştır.

Ebe meselesinin yanında bir de röntgen eksikliği meselesi vardı. Röntgen çektirmek için Diyarbakır'a giden Siirt, Bitlis ve Muş halkı, Siirt'e röntgen gelmesi ile bir süreliğine Diyarbakır'a veya başka bir yere gitmekten kurtulmuştur.⁴²² Ayrıca, Bitlis Devlet Hastanesi Dâhiliye Doktorluğuna tayin edilen Cevdet Geboloğlu'nun⁴²³, gelirken röntgen cihazı alarak şehre gelmesiyle birlikte, Bitlis halkının artık başka bir yere gitmesine gerek kalmamış, sorun çözülmüştür.⁴²⁴

Yaşanan diğer bir sıkıntı ise, hastanenin mahalle ve köylerden uzak olması idi. Hastaların bir an evvel hastaneye kaldırılması mecburiyeti hâsıl olduğu takdirde,

⁴¹⁶ “Röntgen Var Doktor Yok”, *Dideban*, Y. 1, S. 25, 8 Kasım 1957, s. 1.

⁴¹⁷ “Devlet Hastanesi Hemşire Kadrosu Tamam”, *Dideban*, Y. 1, S. 27, 11 Kasım 1957, s. 1.

⁴¹⁸ “Devlet Hastanesi Diş Doktoru Tayin Edildi”, *Dideban*, Y. 3, S. 664, 16 Eylül 1960, s. 1.

⁴¹⁹ “Sağlık Müdürü Tayin Edildi”, *Dideban*, Y. 1, S. 314, 27 Ekim 1958, s. 1.

⁴²⁰ “Sağlık Müdürü Tayin Edildi”, *Dideban*, Y. 3, S. 616, 18 Mayıs 1960, s. 1.

⁴²¹ “Ebesiz Vilayet”, *Dideban*, Y. 1, S. 27, 11 Kasım 1957, s. 1.

⁴²² “Büyük Bir Müjde”, *Dideban*, Y. 1, S. 10, 22 Ekim 1957, s. 1.

⁴²³ “Dr. Cevdet Geboloğlu Geldi”, *Dideban*, Y. 3, S. 593, 16 Mart 1960, s. 1.

⁴²⁴ “Röntgen Geldi”, *Dideban*, Y. 3, S. 594, 21 Mart 1960, s. 1.

arkada veya sedyede taşınması, hastaların acil müdahale edilmesini zorlaştırmıştır. Bunun için bir hasta taşıma aracına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.⁴²⁵

Sağlıkla ilgili yapılan çalışmalar arasında; Ankara'dan dönen Vali Vefa Poyraz, belediye makamında yapmış olduğu bir basın toplantısında, Tatvan ilçesinde 30 yataklı bir sağlık merkezinin yakında açılacağını müjdelemiştir.⁴²⁶ Ayrıca, halkın ilaç ihtiyacını karşılamak için Besim Sadullah Müftügil tarafından bir eczane açılmıştır.⁴²⁷ Yerinde bir hizmet olarak, Dideban Gazetesi de her gün hastanenin poliklinik, ameliyat, hasta saatleri ile ilgili yazı yayınlarak, halka yardımcı olmaya çalışmıştır:

Tablo 4.3.: Bitlis Devlet Hastanesi ve Poliklinik Günleri⁴²⁸

Poliklinik	Pazartesi ve Çarşamba günleri hariç diğer günler saat 11'de başlayıp saat 3'te biter. Poliklinik ücreti 1 liradır. Acil vakalarda ücret alınmaz.
Ameliyat	Pazartesi ve Çarşamba günleridir. Pansuman ücreti 250 kuruştur.
Hasta Ziyareti Saatleri	Pazar ve Pazartesi'den saat 14'ten saat 16'ya kadardır.
Verem Dispanseri Poliklinik Günleri	Resmî tatil günleri hariç her gün saat 6'dan 11'e kadardır.

4.3.1.2. Verem Dispanseri

Bitlis'te, Verem Savaş Dispanseri resmi olarak merkez Belediye Doktoru Cemil Kazancıoğlu'nun ek görevle tayin edilmesi ile faaliyete geçmiştir.⁴²⁹ Yaklaşık olarak iki yıl ek görevli tabiplerle idare edilen Verem Savaş Dispanseri için tabip ve baştabip kadrosu istenmiştir.⁴³⁰ Evvelce ek görevle verem savaş tabipliği yapmakta olan Dr. Zeki Öztörün, Verem Savaş Dispanserine kadrolu olarak tayin edilmiştir.⁴³¹

⁴²⁵ "Bu Şehrin Hasta Taşımak İçin Bir Cankurtaran Arabasına İhtiyaç Vardır", *Dideban*, Y. 1, S. 88, 29 Ocak 1958, s. 1.

⁴²⁶ "Kazamızda Sağlık Merkezi Yapılıyor", *Dideban*, Y. 4, S. 748, 7 Nisan 1961, s. 1.

⁴²⁷ "Yeni Eczane Yapılıyor", *Dideban*, Y. 2, S. 494, 5 Haziran 1959, s. 1.

⁴²⁸ *Dideban*, Y. 3, S. 577, 5 Şubat 1960, s. 2.

⁴²⁹ "Verem Dispanseri Resmen Faaliyete Geçti", *Yeşil Bitlis*, Y. 5, S. 1278, 4 Eylül 1957, s. 1.

⁴³⁰ "Verem Savaş Dispanseri İçin Tabip ve Baştabip Kadrosu İstendi", *Dideban*, Y. 1, S. 122, 10 Mart 1958, s. 1.

⁴³¹ "Verem Savaş'a Yapılan Tayin", *Dideban*, Y. 1, S. 154, 16 Nisan 1958, s. 1.

Verem Savaş Dispanseri için tıbbi malzemeler ve röntgen cihazı gelmiştir.⁴³² Böylece, Verem Savaş Dispanseri hasta kabul eder duruma gelmiştir. Ayrıca, o dönemde Vefa Poyraz, Bitlis'te Sağlık Bakanlığınca bir cüzam dispanserinin açılması hususunda teşebbüse geçtiğini belirtmiştir. Yoğun uğraşa rağmen, o dönemde cüzam dispanseri açılmamıştır.⁴³³

4.3.2. Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele

Ülke genelinde görülen başta verem olmak üzere tifo, sıtma, kuduz, çiçek, kabakulak, boğmaca, kızamık ve veba gibi hastalıklar Bitlis'te kendisini göstermiştir. Bulaşıcı hastalıkların iyileştirilmesi ve önlenmesi için çalışmalar yapılmıştır.

4.3.2.1. Verem

20.yüzyılın en korkulan hastalıklarından biri olan veremden yılda ortalama 40.000 insan hayatını kaybetmekte idi. Özellikle genç yaştaki insanların verem nedeni ile hayatlarını kaybetmesi, durumu daha da dramatik hale getiriyordu. Bu nedenle dünyada veremle etkin bir mücadeleye girişildi. Bitlis'te verem hastalıklarının görüldüğü yerlerden biri idi. Bitlis'te, veremle mücadelede, Verem Savaş Derneği ve bu derneğin genel sekreteri Dr. Zeki Öztoran ön plana çıkmıştır.⁴³⁴ Verem Savaş Umumi Derneği, yeni heyetini seçmek için belediye salonunda toplanmış ve yeni idare heyetini seçmiştir. Dr. Zeki Öztoran, dünyada ve Türkiye'deki mücadele esasları ve verem hastalıkları nispetleri üzerinde geniş bir konuşma yapmıştır. Verem Dispanseri Baştabibi Zeki Öztoran'un aydınlatıcı malumat ve belahatı umumi heyet üzerinde müspet bir intiba bırakmıştır. Sağlık Müdürü İsmail Tunçdoğan, Devlet Hastanesi Baştabibi Operatör Doktor Enver Armaoğlu ve Demokrat Parti İl Başkanı Paşa (Paşo) Barut'un da bulunduğu bu toplantıda, veremle savaş mevzuunda büyük ümitler bağlanan Verem Savaş Derneği'nin ihtiyaçları ile beraber, şehrin umumi ihtiyaç işleri de etraflıca görüşülmüştür. Mevcut imkânsızlıklar karşısında arzulandığı kadar hizmet edememekten şikâyetçi olan ve Bitlis'in dertleri ile yakinen alakadar olduğunu göstermiş bulunan Devlet Hastanesi Baştabibi Doktor Operatör Enver Armaoğlu, bir röntgen mütehassısının muhakkak surette temin edilmesi zarureti üzerinde titizlikle durmuştur. Demokrat Parti İl Başkanı Paşa Barut ise, Mart'a kadar sabredilmesini tavsiye etmiş, doğu vilâyetlerine doktor temin edebilmek için Sıhhat Vekili Lütfi

⁴³² "Verem Savaş Dispanserinin Röntgeni Geldi", *Dideban*, Y. 3, S. 618, 25 Mayıs 1960, s. 1.

⁴³³ "Cüzam Dispanseri Açılıyor", *Dideban*, Y. 3, S. 664, 16 Eylül 1960, s. 1.

⁴³⁴ "Verem Savaş Derneğine Yardım Edilmelidir", *Dideban*, Y. 2, S. 444, 3 Nisan 1959, s. 1.

Kırdar'a yaptığı mahrumiyet zammı teklifinin dikkate alınacağı müjdelemiştir.⁴³⁵ Hükümetin veremle giriştiği bu kararlı mücadeleye Bitlisli vatandaşlar kayıtsız kalmamıştır. Bazen yaşanan ekonomik sıkıntılar için halktan yardım toplanmıştır. T.C. Ziraat Bankası'nda Verem Savaş Derneği teşebbüse ile bir hesap açtırılmıştır.⁴³⁶ Müftülükle yapılan temas neticesinde, bu gibi hayırlar ve yardımlar için vatandaşların el uzatmalarının lâzım geldiği belirtmiştir.⁴³⁷

Her yıl ocak ayının ilk pazar günü başlayıp bir hafta süren verem haftası boyunca Bitlis'te sağlık ekipleri okullarda, sinema salonlarında, camilerde ve kahvehanelerde konferanslar vermiş, konuşmalar yapmıştır. Halk ayrıca gazeteler aracılığıyla da bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Gazetede çıkan yazıda;

“• Verem bulaşıcı bir hastalıktır, verem mikropları; verem hastalarının balgamında, öksürüp aksırırken çıkardıkları damlacıklarda, damlacıkların bulaştıkları yerlerde bulunurlar. Bu yüzden bunlardan sakınmalısınız.

• Pişmeden yenilen yemekleri yememelisiniz. Yemeklerden evvel ellerinizi mutlaka yıkamalısınız. Bol ve çeşitli yemekler yemelisiniz. Kuvvetli vücut sizi veremden korur. Mümkünse sık sık yıkanmalısınız. Yerlere tükürmemeli, tükürenleri uyarmalısınız. Öksürürken mendil kullanmalısınız. Ayrıca Verem Savaş Derneği'ne üye olmalısınız.”

Şeklinde halk bilinçlendirmeye çalışılmış, az da olsa hastalığın yayılması önlenmeye çalışılmıştır.⁴³⁸

Verem ile mücadele için sağlık ekipleri ellerinden geleni yapmaya çalışmıştır. Kahveciler, lokantacılar, otelciler kontrolden geçirilerek ve filmleri çekilerek umumi sağlığı tehlikeye düşürecek vakalar bir bir tespit edilmeye çalışmıştır. Verem Savaş Derneği, bu faaliyetine bütün şehir halkını elden geçirinceye kadar devam etmiş, hastaların tedavisini ise Verem Dispanseri personeli marifetiyle yapmıştır.⁴³⁹

Verem Savaş Derneği, yeni bir tarama faaliyetine geçmek üzere idi. İlk önce öğretmenler ve lise talebeleri arasında yapılacak tarama daha sonra bütün talebelere teşmil edilecekti. Her yıl yapılmakta olan bu taramaların büyük faydaları görülmüştür.⁴⁴⁰

⁴³⁵ “Verem Savaş Derneği Faaliyete Geçti”, *Dideban*, Y. 2, S. 362, 22 Aralık 1958, s. 1.

⁴³⁶ “Verem Savaşı Derneği Faaliyette”, *Dideban*, Y. 2, S. 384, 17 Ocak 1959, s. 1.

⁴³⁷ “Verem Savaş Derneğine Yardım Edilmelidir”, *Dideban*, Y. 2, S. 444, 3 Nisan 1959, s. 1.

⁴³⁸ “Verem”, *Dideban*, Y. 1, S. 72, 10 Ocak 1958, s. 1.

⁴³⁹ “Verem Savaş Derneği Dispanseri Tarama Faaliyetine Devam Ediyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 89, 30 Ocak 1958, s. 1.

⁴⁴⁰ “Verem Dispanseri Tarama Yapacak”, *Dideban*, Y. 2, S. 460, 25 Nisan 1959, s. 1.

Verem Dispanseri, sistemli bir şekilde çalışmakta, talebeler, kahveciler, otelciler, lokantacılar taramadan geçirilerek hastalıklı olanları tespit etmeğe başlanmıştır. Doktor Zeki Öztoran'un devamlı mesaisi ile çok müspet neticeler elde edilmiş ve hastalığı tespit edilenlerin tedavisi cihetine gidilmiştir.⁴⁴¹

Mesleki ihtisasını tıbbın son tekâmülüne intibak ettirmek gayesi ile verem kursuna iştirak etmiş bulunan Verem Dispanseri Baştabibi Doktor Zeki Öztoran, en son verem tedavi usullerini Bitlis'te de tatbik etmiştir. Modern tedavi usulleri arasında olan hava ile tedavi sistemi de başarı ile tatbik edilebildiğinden, bu şekilde tedaviye muhtaç olanlar uzak yerlere gitmek külfetinden kurtulmuştur. Dispanser merkezi, uygun bir yerde ve daha geniş dükkânlarla çalışma zemini bulabilirse memnuniyetin daha da şümüllü olacağı belirtilmiştir.⁴⁴²

4.3.2.2. Trahom

Trahom; bulaşıcı bir göz hastalığıdır. Hastalık etkeni göze gizli ve sinsi olarak yerleşir; göz kapağının iç yüzünü döşeyen zarda yuvarlak, sarımsı küçük kabarcıklar yapar. Hastalık zamanında tedavi edilmezse gözü kör edebilir. Gözde sulanma, yabancı cisim hissi, ısı artışı, ağırlık, hafif derecede ışıktan rahatsız olma ve bazı vakalarda sabahları gözleri açmada güçlük veya geceleri iş yapamama, hastalığın başlangıcında ortaya çıkan belirtilerdir.⁴⁴³

Trahom hastalığı, Bitlis ilinde 1957-1961 yıllarında gittikçe yayılmaya başlamıştır. Sağlık personelinin eksikliğinden dolayı hastalıkta iyice artış yaşanmıştır.⁴⁴⁴

Sağlık Bakanlığı, yaşanan personel sıkıntısını çözmeye çalışmıştır. Bu sebeple Bitlis Trahom Savaş Tabipliğinin mevcudiyetini fiilen halka göstertmek ve trahoma müptela şahsiyetlerin bir an evvel tedavi altına alınarak, sirayetini önlemek için Bitlis Trahom Savaş Tabipliğine bir tıbbin ve bir sağlık memurunun bir an evvel tayin edilmesini ve şimdiye kadar yapılamayan umumi trahom taramasının yaptırılmasını kararlaştırılmıştır.⁴⁴⁵ Halkın sağlığı için İl Sağlık Kurumunun aldığı karar ile,

⁴⁴¹ "Verem Dispanseri Tarama Faaliyetine Devam Ediyor", *Dideban*, Y. 1, S. 88, 29 Ocak 1958, s. 1.

⁴⁴² "Veremin En Son Tedavi Usulleri Şehrimizde de Tedavi Ediliyor", *Dideban*, Y. 2, S. 359, 13 Aralık 1958, s. 1.

⁴⁴³ Sadet Altay, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)", *CTAD*, Y. 12, S. 23, Ankara 2016, s. 171-172.

⁴⁴⁴ "Trahom Meydanı Boş Buldu", *Dideban*, Y. 1, S. 114, 28 Şubat 1958, s. 1.

⁴⁴⁵ "Sağlık Vekâletinin Dikkatine", *Dideban*, Y. 1, S. 85, 25 Ocak 1958, s. 1.

kahvelerde oyun kâğıdı, tüberküloz(verem) ve trahom hastalıklarına karşı bir süreliğine yasaklanmıştır.⁴⁴⁶

Ehemmiyet ve ciddiyetine istinaden ele alınan trahomla savaş mevzuu hal yoluna girmiştir. Müracaatlar üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ilk imkânda münhal bulunan Trahom Tabipliğine tayin yapacağını Sağlık Müdürlüğüne bildirmiştir.⁴⁴⁷ Münhal bulunan Trahom Savaş Tabipliği Sağlık Memurluğuna Ahlât Gezici tayin edilmiştir.⁴⁴⁸

4.3.2.3. Sıtma

İnsanlık tarihinin bildiği en eski hastalıklardan biri olan sıtma; anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, nöbet, ateş, titreme ve terle kendini gösteren bir hastalıktır. Bu hastalık insanoğlunun doğaya egemen olması ile yeryüzünde etkili olmaya başladı. Tarım yapılan hemen her yerde kendini gösteren sıtma, Anadolu coğrafyasında da toplumsal yaşamı etkilemiş ve her dönemde mücadele edilmeye çalışılmıştır.⁴⁴⁹ Sıtma hastalığının görüldüğü yerlerden biri olan Bitlis'te ise, hastalığı önlemek için çalışmalar yapılmıştır. Sıtma Savaş Tabipliğinde Doktor Turhan Özkır'ın vazifeye başlaması sıtma ile mücadeleyi hızlandırmıştır. Personel eksikliği çekilen birime uzun zaman sonra atama yapılmıştır.⁴⁵⁰ Görevine başlayan Dr. Turan Özkır, kısa bir süreliğine vekâleten Tatvan Hükümet Tabipliği görevini de yürütmüştür.⁴⁵¹

4.3.2.4. Kuduz

Kuduz, rhabdovirüs⁴⁵² ailesinden bir RNA virüsünün neden olduğu, beyinde iltihaplanmaya yol açan bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalığa, insanlarda dâhil olmak üzere tüm sıcakkanlı hayvanlar yakalanabilirler. Kuduz, kedi, köpek, sığır, koyum keçi, at gibi hayvanların yanı sıra tilki, kurt, çakal gibi vahşi hayvanlarda da sıkça görülür.⁴⁵³

⁴⁴⁶ “Hayret ve Üzüntü ile Karşılanan Haber”, *Dideban*, Y. 2, S. 451, 15 Nisan 1859, s. 1.

⁴⁴⁷ “Trahom Savaş Tabipliğine Tayin Yapılacak”, *Dideban*, Y. 1, S. 126, 14 Mart 1958, s. 1.

⁴⁴⁸ “Trahom Sağlık Memurluğuna Yeni Bir İstekli”, *Dideban*, Y. 1, S. 119, 6 Mart 1958, s. 1.

⁴⁴⁹ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)”, *Aksaray Üniversitesi Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Y. 4, S. 32, Aksaray 2008, s. 351-352.

⁴⁵⁰ “Sıtma Savaş Doktoru İşe Başladı”, *Dideban*, Y. 2, S. 357, 16 Aralık 1958, s. 1.

⁴⁵¹ “Sıtma Savaş Doktoru Vekâleten Tatvan’a Verildi”, *Dideban*, Y. 2, S. 404, 12 Şubat 1959, s. 1.

⁴⁵² Kuduz ve bazı hayvan hastalıklarına sebep olan, 70-180 nm büyüklüğünde tek iplikli RNA içeren (-iplik), kılıflı, kılıf üzeri çıkıntılarla kaplı, uzun şekilli bir virüs familyası.

⁴⁵³ Murat Cesur, Nermin Olgun, “Kuduz Şüphesi Hayvan Saldırısı Şikâyetleriyle Hastaneye Başvuran Olguların Kuduz Hastalığı Hakkındaki Bilgi, Tutum ve Davranışları”, *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 2, İstanbul 2014, s. 136.

Hastalığa tutulan her canlının sonu ölüm olup; hiçbir suretle tedavisi olmadığından insanlar için büyük bir ciddiyet/önem arz etmekteydi. Hastalığı yapan mikrop; hiçbir aletle görülmemekteydi. Eskiden bu hastalığın yalnız köpeklere mahsus olduğu ve sıcak yemek, susuzluk gibi hallerden ileri geldiği zannedilmekte idi. 1804'de kuduz bir köpeğin salyası bulaştırılan diğer bir köpeğinde kudurduğu görülmüştür. Ardından kuduzlu tarafından sığırın ısırılması ile sığırında kudurması, hastalığın bulaşıcı olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1885 yılında Louis Pasteur'un kuduz aşısını⁴⁵⁴ bulmuş olması ile bu hastalığın önüne geçilmeye başlanmıştır. Kuduz mikrobu, canlının daha ziyade tükürüğünde yani salyasında, sütünde ve gözyaşında bulunur. Ayrıca, kudurmadan daha ziyade bu gibi ifratla temas neticesinde meydana çıkmış olan kuduzun mikrobu hariçte ancak 24 saat kadar yaşayabilmektedir. Bu işi Hükümet bizzat ele almış olup, kuduz tedavi ve aşılama yapılmıştır. Bunun için bilimum vatandaşların tedbirli olarak vaktinde yetkililere başvurmaları lâzımdı. Aksi bir durumda hastalık ölümle sonuçlanmaktaydı.⁴⁵⁵ 1948 yılında kuduran bir köpek, 41 vatandaşı ısırarak ve vatandaşlar tedaviye tabi tutulmuştur. Bu saldırıda ısırıldığını söylemeyen iki vatandaş ise kudurarak feci şartlar altında can vermiştir. Bu duruma göre ısırık vakasında derhal yetkililere haber verilerek, köpeğin tecride, insanın ise tedaviye tabi tutulması icap ediyordu.⁴⁵⁶

Kuduz hastalığına dairen önemli eksiklik, halkın bu hastalığa karşı bilinçsiz olmasıydı. Bu yüzden ilk önce Bitlis'te başta gazeteler olmak üzere, radyolar aracılığıyla da yayınlar yapılmıştır. Ayrıca, konferanslar düzenlenerek kuduz hastalığına karşı önlem alınması için halk bilinçlendirilmiştir.

4.3.3. Diğer Bulaşıcı Hastalıklar

1957-1961 yıllarında Bitlis'te görülen hastalıklardan biri de kabakulak hastalığı idi. Hastalığa, Bitlis'teki okullarda okuyan öğrenciler yakalanmıştır. Bu hastalığın bir an evvel geçmesi için okulların bir hafta tatil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Bitlis Valisi'nden hastalık için gereken önlemlerin alınması talep edilmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Louis Pasteur, Kuduz aşısını bulan Fransız Mikrobiyolog ve Kimyagerdir.

⁴⁵⁵ Muzaffer Yorulmaz, "Kuduz Hastalığı", *Dideban*, Y. 1, S. 162, 28 Nisan 1958, s. 1.

⁴⁵⁶ "Kuduz Hastalığı", *Dideban*, Y. 1, S. 163, 29 Nisan 1958, s. 1.

⁴⁵⁷ "Okullarda Kabakulak Hastalığı Salgın Halinde", *Dideban*, Y. 3, S. 597, 4 Nisan 1960, s. 1.

Diğer bir hastalık olan boğmaca hastalığı, Hakkâri ve çevre illerde önemli bir seyir takip etmiştir. Hastalık, Bitlis'te de salgın halini alma istidadını göstermeye başlamıştır.⁴⁵⁸

Bitlis'te görülen hastalıklar arasında tifo hastalığı da vardı. Mutki ilçesine bağlı Huyut nahiyesinin Tağüank köyünde 17 yaşında Ali Umay adındaki bir kişide, devlet hastanesinde yatmakta iken tifo hastalığı tespit edilmiştir.⁴⁵⁹ Görülen vakanın ardından hastalığın yayılmasını önlemek için şehirdeki ilkokul ve ortaokullarda öğrencilere tifo aşısı yapılmıştır.⁴⁶⁰

4.3.4. Aşı Uygulamaları

Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede aşı uygulamaları en başta gelen tedbirlerdendir. Bitlis'te, sağlık merkezlerinde verem, çiçek⁴⁶¹, tifo⁴⁶², tifüs, boğmaca, difteri, aşıları uygulanmıştır. Kimi zaman sağlık müdürlüğünün kadrosunda eleman bulunmayışı, aşıların sağlık müdürlüğü binasında yapılmasını gerektirmiştir. Yapılan aşı çalışmalarında, şehrin dört mahallesine çıkarılan sağlık memurları, zabıta kontrolü altında aşı yapmaya başlanmıştır. Verem aşısı olan BCG (Bacillus Calmette Guerin), ayrıca hükümet tabipliğinde ile verem savaş dispanserinde isteyen vatandaşlara yapılmıştır. 1 doktor 27 sağlık memurundan oluşan ekip şehre gelmiştir. BCG aşısı yapacak sağlık ekibinin emrinde 1 arabada bulunmaktaydı. Şehrin civarında BCG Verem tarama aşısı yapacak olan ekip, uzun müddet şehirde kalacaktı. Bu arada Veremle mücadele konusunda, Verem Savaş Derneği bir hayli ön plana çıkmıştır.⁴⁶³

Bitlis ve çevresinde BCG verem aşısı yapacak 1 doktor 27 sağlık memurundan müteşekkil ekip ilk tatbikat merkezi olarak Hizan'ı seçmiştir. 11 vasıtaya malik olan bu ekip geniş taramalar yapacağını belirtmiştir.⁴⁶⁴ Şehrin Mutki ve Hizan ilçelerindeki verem aşısı çalışmaları büyük bir intizamla devam etmiş ve nihayete ermiştir.⁴⁶⁵ Mutki ve Hizan ilçelerinde geniş çalışmalar gösteren ve taramalar yapan Dünya Sağlık Ekibi, buralardaki işleri bittikten sonra Tatvan, Ahlât ve Adilcevaz ilçelerinde çalışmalara başlamıştır. İlçelerdeki aşı işi bittikten sonra Dünya Sağlık Ekibi şehrin merkezinde

⁴⁵⁸ “Boğmaca Salgın Halini Alma İstidadını Gösteriyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 105, 18 Şubat 1958, s. 1.

⁴⁵⁹ “Mutki’de Tifo Hastalığı”, *Dideban*, Y. 3, S. 637, 15 Temmuz 1960, s. 1.

⁴⁶⁰ “Okullarda Tifo Aşısı Yapılıyor”, *Dideban*, Y. 4, S. 687, 9 Kasım 1960, s. 1.

⁴⁶¹ “Çiçek Aşısı Yapılmaya Başlandı”, *Dideban*, Y. 4, S. 757, 29 Nisan 1961, s. 1.

⁴⁶² “Tifo Aşısı Yapılıyor”, *Dideban*, Y. 3, S. 635, 11 Temmuz 1960, s. 1.

⁴⁶³ “BCG Aşısı Yapılacaktır”, *Dideban*, Y. 1, S. 271, 4 Eylül 1958, s. 1.

⁴⁶⁴ “BCG Aşısı Yapacak Ekip Hizan’da Faaliyete Geçiyor”, *Dideban*, Y. 1, S. 273, 9 Eylül 1958, s. 1.

⁴⁶⁵ “Mutki ve Hizandaki Verem Çalışmaları Bitti”, *Dideban*, Y. 1, S. 295, 4 Ekim 1958, s. 1.

çalışmalarına devam etmiştir. Gösterdikleri muntazam çalışmalar, halk tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.⁴⁶⁶ Verem aşısı çalışmalarını bitiren Dünya Sağlık Ekibi şehirden ayrılmıştır.⁴⁶⁷

Mevcut ihtiyaçları göz önünde bulunduran Sağlık Müdürlüğü, Vekâlete başvurarak, difteri ve boğmaca aşısı istemiştir. Alınan haberlere bakıldığında, Sağlık Müdürlüğünün isteği üzerine Vekâletçe gönderilen difteri ve boğmaca aşısı şehre gelmiştir.

⁴⁶⁶ “Ahlât, Tatvan, Adilcevaz’da Verem Çalışmaları Başladı”, *Dideban*, Y. 1, S. 299, 9 Ekim 1958, s. 1.

⁴⁶⁷ “Verem Aşısı Çalışmaları Sona Erdi”, *Dideban*, Y. 2, S. 320, 3 Kasım 1958, s. 1.

SONUÇ

Gazeteler, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal vb. hususların halka duyurulmasını sağlayan, içinde bulunulan dönemi ayna gibi yansıtan belgelerdir. Özellikle yerel gazetelere bakılarak, topluma dair geniş bilgilere ulaşılabilmektedir.

Bitlis'te çıkan yerel bir gazete olan Dideban Gazetesi 11 Ekim 1957 günü yayın hayatına başlamış ve Bitlis basınında önemli bir görev üstlenmiştir. 1957-1961 yılları arasında basın hayatında yer alan gazete, Bitlis ili hakkında önemli bilgilere yer vermektedir. Gazetede yer alan haberlerin çoğu Bitlis'in demografisi, siyasal hayatı, iktisadi durumu, eğitim, sağlık, belediye hizmetleri, toplumsal, sosyal ve kültürel hayatı hakkında çeşitli bilgileri okuyucuya duyurmuştur.

Gazete hayvancılık, tarım, bağcılık, zirai faaliyetler ve hayvan hastalıkları gibi çeşitli konuları da ele almıştır. Bu konuda üzerine düşeni yaparak, toplumu bilgilendirmeyi amaçlayan haberlere geniş yer vermiştir. 1957-1961 yılları arasında iktisadi bakımdan yaşanan sıkıntıların Bitlis halkını zor durumda bıraktığı görülmüştür. Bu durum Bitlis basınında sürekli yer almıştır. Su potansiyeli yeterli olmasına rağmen, ilin dağlık bir yapıya sahip vaziyette bulunması, ziraî bakımdan dezavantaja yol açmıştır.

Eğitim mevzusunda yaşanan sıkıntılar arasında öğretmen eksikliğine ve okulların yetersizliğine bilhassa değinilmiştir. Gazete, bu konulara sık sık değinerek, Hükümetin, eğitimin iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapması gerektiği konusunu gündemde tutmuştur. Haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, "*Hükümet, Bitlis için eğitim alanında sadece yüzeysel çalışmalar yapmıştır*" sonucunu çıkarabiliriz.

Bitlis ahalisinin en duyarsız olduğu konular arasında tarihi eserlerin korunması, daha doğrusu korunmaması hususu vardır. Uzmanların açık hava müzesi şeklinde nitelendirdiği Bitlis'in bu değerinin iyi anlaşılması görülmüştür. Bu bağlamda, halkın tarihi eserlere önem vermediği basında sürekli gündemde tutulmuştur. Buna karşın, kültürel alanda, kahvehane ve sinemanın halk için ayrı bir yeri olduğu görülmüştür. Hemen hemen her gün yayınlanan sinema filmlerine büyük ilgi gösterilmiştir.

Bitlis'in sorunları, özellikle Bitlis basın hayatında önemli bir yer edinen Mehmet Kumaşçıoğlu'nun yazdığı makaleler ile dile getirilmiştir. Gazetede çıkan "*Bitlisin Kaderi*" başlıklı yazısında 1957 yılı yerli yerinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan, bayındırlık, sağlık ve belediye hizmetleri alanındaki çalışmalar Bitlis açısından faydalı olmuştur. Dönemin en önemli bayındırlık çalışmaları arasında İran-Türkiye demiryolu hattının Muş-Tatvan-Van güzergâhındaki çalışmalar gazeteye yansımıştır. Demiryolu hattının yapılması Bitlis ilinin önemini arttırmış, sosyal ve ekonomik hayatına katkıda bulunmuştur.

Sağlık alanında ise birçok sorunun yaşandığı görülmüştür. Yaşanan sorunlar arasında personel ve araç-gereç yetersizliği dikkat çekmektedir. Ayrıca, o dönemde görülen çeşitli hastalıkların ülke genelinde olduğu gibi, Bitlis'teki halkı da etkilediği görülmüştür. Bu vb. hususlarda, merkezi ve yerel yönetimlerin aldığı önlemlerle sorunların üstesinden gelinmeye çalışılmış, kayda değer başarılar elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri

T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.10.77.511.2., 16 Mayıs 1950.

BCA, 030.10.77.514.14., 24 Eylül 1951.

BCA, 030.11.1.255.5.11., 11 Ocak 1956.

B- Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TBMM ZC, Devre: 11, İçtima: 1, C: 3, İnikat: 50, 24 Mart 1958.

TBMM ZC, Devre: 11, İçtima: 2, C: 5, İnikat: 1, 17 Ekim 1958.

TBMM ZC, Devre: 11, İçtima: 2, C: 5, İnikat: 3, 17 Kasım 1958.

Resmî Gazete

T.C. Resmî Gazete, S: 10523, 11 Haziran 1960.

T.C. Resmî Gazete, S: 18354, 16 Aralık 1957.

C- Gazeteler

Bitlis: 27 Ocak, 18 Ağustos, 29 Ağustos, 13 Eylül (1961)

Dideban: (1957- 1958-1960- 1961)

Tasviri Efkâr: 7 Ocak, 20 Ocak, 28 Ocak, 10 Nisan, 18 Mayıs, 16 Kasım (1960)

Yeni Dideban: 4 Ağustos, 4 Mayıs, 18 Mayıs 13 Ağustos (1959-1960)

Yeşil Bitlis: 1 Ocak, 2 Ocak, 5 Ocak, 15 Ocak, 19 Ocak, 24 Ağustos, 4 Eylül, 9 Eylül, 17 Eylül, 25 Eylül, 24 Eylül, 30 Ekim, 7 Ekim, 10 Ekim, 4 Ekim, 5 Ekim, 8 Ekim, 10 Ekim, 12 Ekim, 30 Ekim, 16 Aralık (1957)

26 Kasım 1955, 15 Ocak, 19 Ocak, 4 Mart, 9 Nisan, 17 Nisan, 15 Mayıs, 28 Mayıs, 24 Eylül (1958)

5 Ocak, 1 Şubat, 24 Şubat, 30 Mayıs, 1 Haziran, 10 Haziran, 17 Haziran (1960)

D- Telif-Tetkik Eserler

27 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı (İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, No. 444, Ankara 1963.

AKIN, Ümran, *Bitlis Çevresinde Doğal Ortam ve Kültürel Yapının Eğitim Üzerindeki Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2004. (Yüksek Lisans Tezi).

AKŞİN, Sina, *Ana Çizgisiyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*, İmaj Yayınevi, Ankara 2012.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S.2013)*, 24. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2013.

ALTAY, Sadet, “Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y. 12, S. 23, Ankara 2016, s. 167-211.

ARINÇ, Kenan, “Bitlis Eren Üniversitesinin Kurulması Münasebetiyle Bitlis İli'nin Eğitim Tarihi ve Eğitim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, *BETAV Dergisi*, S. 15, Ankara 2008, s. 46-54.

ARINÇ, Kenan, “Bitlis’te Nüfus Hareketleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Talip Yücel’e Armağan*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1997, s. 15-46.

ARINÇ, Kenan, “Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: Bitlis”, *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, C.1, S. 1, Erzurum 1995, s. 68-95.

BIYIKLI, Derya, *Die außenpolitische Stellung der Türkei im Nahen und Mittleren Osten, besonders nach dem Kalten Krieg bis Ende 1999, Kontinuität oder Wandel?*, Der Wirtschafts und Sozialwissenschaften Der Universität Hamburg, Fakultät Wirtschaftsund Sozialwissenschaften, Hamburg 2004. (Dissertation/Doktorarbeit).

BİNARK, İsmet, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957) C. 1, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No. 137, Ankara 2010.

Bitlis 1973 İl Yıllığı, Çam Matbaa, Ankara 1973.

BOSTANCI, Mustafa, KARACA, Erdem, “Bağdat Paktı’na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y. 14, S. 27, Ankara 2018, s. 123-154.

BAKIŞ, Abdulrezzak, IŞIK, Ercan, “Bitlis Ulaşım Analizi ve Ulaşım Sorunları Çözüm Önerileri”, *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Y. 1, S. 1, Bitlis 2012, s. 19-33.

BUBHE, Matthes, *Türkei, Politik und Zeitgeschichte*, Bonn 1996.

CESUR, Murat, OLGUN, Nermin “Kuduz Şüphesi Hayvan Saldırısı Şikâyetleriyle Hastaneye Başvuran Olguların Kuduz Hastalığı Hakkındaki Bilgi, Tutum ve Davranışları”, *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 2, İstanbul 2014, s. 135-140.

ÇAKIR, Muhammet Faruk, “Demokrat Parti Dönemi Dış Politika (1950-1960)”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Dış Politikası*, Ed. Adem Çaylak, Seyit Ali Avcu, Savaş Yayınevi, Ankara 2018, s. 107-123.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1950’den Günümüze*, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2019.

DARKOT, Besim, YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Bitlis”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, C. 2, MEB Yay., Eskişehir 1997.

DEVECİ, Muhammed Ali, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Bitlis’te Ulaşım ve Haberleşme*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2019.(Yüksek Lisans Tezi).

Dernekler İçin Yasal Mevzuat Rehberi, TÜSEV Yayınları, İstanbul 2019.

DOĞRUEL, Fatma, DOĞRUEL, A. Suut, *Osmanlı’dan Günümüze Tekel*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Vakfı Yay., İstanbul 2000.

İl İl Türkiye Ansiklopedisi, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2013.

İNBAŞI, Mehmet, “XVIII. Yüzyılda Bitlis Sancağı ve İdarecileri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 33, Erzurum 2007, s. 243-261.

KAHRAMAN, Seyit, DAĞLI, Ali Yücel, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 4. Kitap, C. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

KARACA, Erdem, “I. Dünya Savaşı: Bitlis-Muş Hattı Çatışmalarının Viyana Basınına (Deutsches Volksblatt ve Neuigkeits Welt Blatt) Yansımaları”, *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis (C.1)*, Ed. Mehmet İnbaşı, Mehmet Demirtaş, Ankara 2019, s. 605-618.

KARDAŞ, Abdulaziz, *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2012.(Doktora Tezi).

KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul 1996.

KAYAOĞLU, Celal, *Bitlis'i Tanıyalım*, Ankara 1967.

SÜMER, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

TAŞDEMİR, İlhami, *333 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicilleri Transkripsiyonu, (H.1295-1300, 1-115 Sayfalar, M.1878-1882)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2010. (Yüksek Lisans Tezi).

TBMM Albümü, 11.Yasama Dönemi, 1950-1980, (1920-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No. 1, C. 2, Ankara 2010.

TEKDAL, Danyal, *II. Abdülhamit Dönemi'nde Bitlis Vilayeti (İdari ve Sosyal Yapı)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2018. (Doktora Tezi).

TOPUZ, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003.

TUĞLUOĞLU, Fatih, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)”, *Aksaray Üniversitesi Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Y. 4, S. 32, Aksaray 2008, s. 351-359.

TUNCEL, Metin, “Bitlis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992.

TUNÇ, Bilal, “27 Mayıs Askeri Darbesi'nin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, S. 1, C.5, Muş 2019, s. 38-51.

TUNÇAY, Mete, “Siyasal Tarih-1950-1960”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Yayına Hazırlayan: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 177-188.

URGAN, Emrullah, *Bitlis İli ve Çevresindeki Kaynak Sularının Bazı Mikrobiyolojik ve Fizikokimyasal Özelliklerinin Araştırılması*, Bitlis Eren Üniversitesi ve Fırat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis-Elâzığ 2020. (Yüksek Lisans Tezi).

UZUNTEPE, Gülçin, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Demir Yolu: İzmir–Aydın-kasaba (Turgutlu) (1856-1897)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2000. (Yüksek Lisans Tezi).

YAŞA, Recep, *Bitlis’te Türk İskânı (XII.-XIII. Yüzyıl)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 1990. (Yüksek Lisans Tezi).

ZİMMER, Gerhard, “Auf dem biblischen Ararat- ein Bergabenteuer”, *Hörselberg-Bote, Zeitschrift im Heimatverlag Hörselberg*, Nr. 89, Sommerausgabe 2012, s. 12-18.

E- Elektronik Kaynaklar

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 5/5/2020).

<http://www.agri.gov.tr/ilin-tarihi> (22/2/ 2020).

<http://kentvedemiryolu.com/mus-tatvan-demiryolu-isletmeye-acildi/> (24/12/ 2019).

EKLER

EK-1:

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

KARARNAME

8767

Antalya Valisi Nureddin Aynuksa'nın Erzurum, Merkezde Vali Kâmuran Çukruk'un Afyon, Merkezde Vali Rifat Bingöl'ün Bitlis Valiliklerine maaş ve kadrolarıyla naklen, Erzurum Valisi Niyazi Akı'nın Antalya ve Afyon Valisi Nedim Evliya'nın Sirop Valiliklerine 125 şer lira maaşla naklen ve terfian ve Mülkiye Başmüfettişi Nureddin Özcebek'in 125 lira maaşla Ordu Valiliğine yeniden 5442 sayılı kanunun 6 ncı maddesine tevfiakan tayinleri ve Ankara Vali Muavini Celâlettin Coşkun'un 5439 sayılı kanunun 2 nci maddesine göre maaş ve kadrosuyla Nevşehir Valiliğinde çalıştırılması; Dahiliye Vekâletinin 5/3/1957 tarihli ve 511/2536 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 7 / 3/ 1957 tarihinde kararlaştırılmıştır.

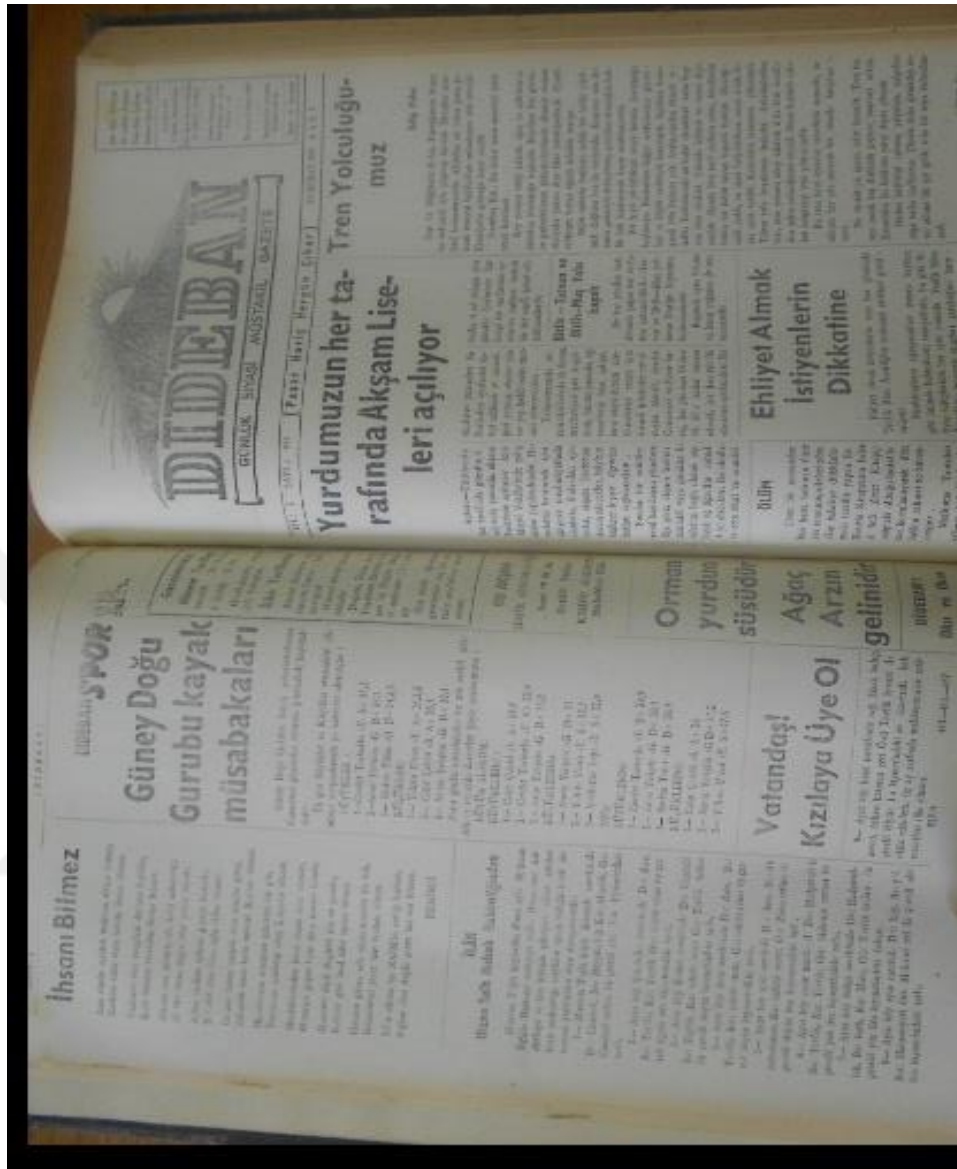
REİSİCUMHUR

[Signature]

145 116 18
01
18
318

Dosya No :
29/36
318

Başvekil
Devlet Vekili
Devlet Vekili ve Milli M.V.V.
Devlet Vekili
Devlet Vekili
Adiye Vekili
Milli Müdafaa Vekili
Dahiliye Vekili
Hariciye Vekili
Maliye Vekili
Manrif Vekili
Nafza Vekili ve Hariciye V.V.
İkt. ve Tîcazet Vekili
Suh. ve İc. Maa. Vekili
Güm. ve İnş. Vekili
Ziraat Vekili
Münakalat Vekili
Çarşma Vekili
İşletmeler Vekili

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad-Soyad: Güler YEŞİLFİDAN

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Yılı: Bitlis/1990

E-posta: glryslfd13@gmail.com

Eğitim Derecesi	Kurum / Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Bitlis Eren Üniversitesi	2020
Lisans	Bitlis Eren Üniversitesi	2018
Lise	Açık Öğretim Lisesi/Bitlis	2014
Meslek Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev

Yabancı Dili

İngilizce